

FINANČNÍ GRAMOTNOST

ANDRAGODIDAKTICKÉ SOUVISLOSTI

Ivan Bertl

2025

OBSAH

ÚVOD	4
1 CHARAKTERISTIKA A VÝZNAM GRAMOTNOSTI	9
1.1 Vymezení pojmu gramotnost	9
1.2 Konkrétní výstupy výzkumů gramotnosti dospělých	12
1.3 Problém výzkumu gramotnosti – obecná východiska	15
1.4 Hermeneutické otázky spojené s problematikou gramotnosti	19
1.5 Filozofický přístup k reflexi výzkumu finanční gramotnosti	21
2 PSYCHOLOGICKÉ A DIDAKTICKÉ ASPEKTY VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH	25
2.1 Psychologie učení dospělých	25
2.2 Sociálně psychologické souvislosti učení dospělého	26
2.3 Psychika dospělého jedince pod vlivem finančních fenoménů	28
2.4 Postoje dospělého jedince – klíčový prvek zvládání finančních problémů	30
2.5 Pedagogicko psychologické aspekty fenoménu finanční gramotnosti	35
2.6 Učení a vyučování dospělých	37
2.7 Emoce a učení	40
2.8 Smysluplné učení	43
2.8.1 <i>Pamětní učení</i>	45
2.8.2 <i>Učení z textu</i>	47
3 SPOLEČENSKO EKONOMICKÝ KONTEXT FINANČNÍ GRAMOTNOSTI	51
3.1 Společenský vývoj v ČR na konci minulého století	52
3.2 Ekonomické změny v ČR a jejich vliv na dospělou populaci	52
4 ANALÝZA ZAHRANIČNÍCH ZKUŠENOSTÍ S ŘEŠENÍM PROBLEMATIKY FINANČNÍ GRAMOTNOSTI	55
4.1 Spolková republika Německo.....	55
4.2 Slovenská republika	59
4.3 Kanada	64
5 NÁVRH KONKRÉTNÍHO VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU	70
5.1 Didaktická východiska pro přípravu vzdělávacího programu	70
5.2 Příprava vzdělávacího programu k tématu finanční gramotnosti	73
5.2.1 <i>Jazykově-lingvistická složka výukově zaměřené komunikace</i>	81
5.2.2 <i>Konkrétní příklady tvorby andragogicky zaměřeného didaktického textu</i>	85
ZÁVĚR	89
SOUPIS BIBLIOGRAFICKÝCH CITACÍ	95
PŘÍLOHA A – DIDAKTICKÝ VÝUKOVÝ TEXT	100
PŘÍLOHA B – MINISLOVNÍČEK ODBORNÝCH FINANČNÍCH POJMŮ.....	143

ÚVOD

Problematika finanční gramotnosti je aktuálním společenským tématem, které dnes oslovuje v podstatě každého, kdo je dospělý a kdo určitým způsobem řeší svoje finanční otázky. Česká ekonomika se od počátku devadesátých let dvacátého století výrazně změnila, proměňuje se i nadále. Dnes dospělí jedinci navštěvovali formální vzdělávací instituce v době, která byla politicky a ekonomicky zcela jiná. Dnes dospělý jedinec nemusí všem proběhlým společensko ekonomickým změnám zcela rozumět. Zároveň je v situaci, kdy se musí s měnící se ekonomickou realitou (jeho mezo i makro okolím) vyrovnat. Pokud tyto změny nezvládne, nastává problém: dostává se do psychických problémů, ale i do problémů finančních – hrozí mu osobní insolvence, je zatížen exekucí, přestává plnit své role společenské, může se objevit jako důsledek všech těchto negativních faktorů i somatické onemocnění.

Cesta k odstranění této disproporce mezi výchozími znalostmi dnešní dospělé populace a odlišnou ekonomicko společenskou realitou je možná jen dalším vzděláváním a učením. Nelze však spoléhat na to, že dospělý jedinec, řešící své ekonomické a finanční problémy, si sám uvědomí, že náprava jeho situace spočívá v jeho účasti ve vhodné vzdělávací příležitosti. Takový jedinec může mít tendenci problém vytěšňovat, bagatelizovat, externalizovat. Neřešení tohoto problému může mít následky fatální – a to pro jedince, ale i pro celou společnost, protože problémy tohoto typu znamenají omezení produkční funkce ekonomiky, nárůst sociálně patologických jevů či extremizaci určitých sociálních skupin, které svou „kritikou“ stávajícího hospodářského stavu oslovují jedince, kteří vidí řešení finančních problémů vně sebe.

Řešením je tedy účelově koncipované vzdělávání a učení dospělých jedinců, kteří vstoupí do takového vzdělávacího programu k tématu finanční gramotnosti v podstatě dobrovolně a vedle ekonomických a finančních termínů se postupně naučí rozumět také psychologickým aspektům prodejních praktik užívaných v tržní ekonomice.

Koncepce tohoto tématu vzdělávání dospělých musí vycházet z podrobné analýzy, která bude zahrnovat všechny aspekty, které v sobě toto

téma zahrnuje – filozofické, psychologické, didaktické i společensko ekonomické.

Je důležité provést určitou terminologickou komparaci ve smyslu, jak je termín finanční gramotnost vnímán v zahraničí a jaká je konkrétní úroveň funkční gramotnosti tohoto typu u dospělé populace v České republice – v aktuálním mezinárodním srovnání. Z toho pravděpodobně vyplyne dílčí závěr, který popíše určitou úroveň informací – předpokládáme absenční ráz této roviny – u dospělé české populace k tématu konkrétních finančních termínů a operací.

Nelze opomíjet pochopení tématu finanční gramotnosti jako filozofického východiska, které se ve výchově a vzdělávání dospělých objevuje jako relativně nový pojem či jako nový svým aktuálním kompetenčním obsahem. Tato východiska je nutné zmapovat a dále koncipovat s ohledem na to, jak se výchova a vzdělávání dospělých z tohoto úhlu pohledu v minulosti vyvíjela a jakou pravděpodobnou trajektorii má před sebou v 21. století. Měla by vyplynout odpověď na otázku, zda dospělí uvažují o tématu finanční gramotnosti jako o tématu pro sebe významově smysluplném a důležitém, nebo zda jde o téma vnímané jako okrajové, které postihuje jen menší část populace.

Klade-li si tento text za cíl navrhnout koncepci vzdělávacího programu určeného primárně pro dospělou populaci, který bude řešit téma finanční gramotnost, musí vycházet z reálné a reflektující úrovně znalostí stávající dospělé populace v České republice.

Koncepce takového vzdělávacího programu musí vycházet z politiky a strategie celoživotního učení. Tato strategie musí být především bezbariérová – musí být otevřená všem dospělým, bez vstupních omezení jejich např. dokončeného formálního vzdělávání, musí vycházet ze skutečného stavu a úrovně vědomostí dospělých jedinců k tématu finanční gramotnosti. Bylo by chybou opírat se o teoreticky předpokládanou rovinu těchto znalostí. V případě předčasného ukončení vzdělávacího programu účastníkem je nutné analyzovat důvody tohoto negativního jevu – a to ve vztahu nejen ke konkrétnímu účastníkovi ale i v rovině obecné – v rámci prevence pro případ opakování vzdělávacího programu v budoucnosti.

Další hledisko, které nelze při konceptu takové konkrétní vzdělávací příležitosti pominout, je úhel pohledu psychologie, psychologie učení dospělého a sociální psychologie v kontextu s tématem finanční gramotnost. Řešení této problematiky je záležitostí celospolečenskou. Kdyby se společnost – stát – tomuto tématu nevěnoval, dá se předpokládat, že bude narůstat výskyt sociálně patologických jevů. Člověk nezvládající své osobní finance se může dostat do nepřiměřeného zadlužení. V tomto okamžiku mnohdy řeší tuto svoji neutěšenou situaci např. zvýšenou konzumací alkoholu, případně se může stát závislým na lécích tlumících psychické napětí či deprese, může se soustředit na obstarání si finančních částek hrou na výherních automatech. Dluhy v rodinách mohou znamenat nárůst rozvodovosti jako důsledek partnerské krize, která má základ v nedostatečném ekonomickém zabezpečení rodiny. Rodiče neúspěšně řešící své zadlužení jsou špatným příkladem pro děti. Při neřešení tohoto problému se dá důvodně předpokládat, že takovéto sociálně patologické jevy budou nyníjší děti akceptovat jako běžný styl života i v době své dospělosti.

Celá řada lidí se dostává do finančních problémů proto, že určitá média a určité nestandardně se chovající finanční společnosti cíleně pracují s absencí konkrétních kompetencí dospělé populace. Tyto kompetence by měly evokovat takové jednání a postoje dospělého jedince, které zabrání nadměrné spotřebě a neracionální akceptaci finančních produktů – jako jsou např. nebankovní úvěry nebo splátkový prodej. Proto je důležité věnovat se i fenoménu sociální percepce. Navíc je nutné pracovat s určitou psychickou bariérou u dospělých lidí, kteří mohou mít špatnou osobní zkušenost s formálním vzdělávacím systémem. Může se proto vyskytovat stav, kdy jakákoliv zmínka o dalším vzdělávání či návštěvě určitého kurzu může u některých dospělých lidí vyvolat již předem nežádoucí psychické projevy a zabránit tak jejich účasti v dalším vzdělávání.

Je nutné připravit vzdělavatele – lektora dalšího vzdělávání dospělých v programu zaměřeném na finanční gramotnost pro dospělou populaci – na situaci, kdy účastník či potencionální účastník takové akce bude zastírat své zadlužení, nezvládnutí své finanční situace, bude popírat potíže tohoto typu. Lektor musí tyto problémy umět překonat.

Nedílnou a specifickou součástí vzdělávacího procesu u dospělé populace je oblast psychologie smysluplného učení. Tato sféra musí být každým vzdělavatelem dospělých reflektována jako výchozí bod, který ovlivní celý vzdělávací proces a jeho žádoucí cílovou kvalitativní úroveň, resp. očekávaný kompetenční výstup. Vzdělavatel dospělých nesmí počítat s automatismem, že dospělý jedinec přichází do vzdělávacího programu zcela bez zábran, motivován. Právě dospělý jedinec může v této souvislosti prožívat stres, obavy, dokonce může dojít až k blokování některých kognitivních funkcí. Je na vzdělavateli a autorovi konceptu takovýchto vzdělávacích příležitostí, aby s tímto prvkem uvažoval již v mentální a projektové přípravě vzdělávacích programů.

Pro tento typ vzdělávání nelze použít jakýkoliv odborný ekonomický text. Je právě posláním psychologie učení dospělých definovat a ukázat aplikaci jednotlivých zásad, jak má být text pro výuku dospělého jedince, k tak specifickému tématu jako je finanční gramotnost, koncipován. Pokud hovoříme o učebním textu, musí vzdělavatel vzít v úvahu i další – neverbální – didaktické prvky: grafy, mapy, schémata, doprovodný obrazový či grafický materiál, různé strukturační a uspořádací vizuální elementy. Tyto prvky nesmí vnímání učebního textu rušit, musí ho doplňovat, dotvářet – zvyšovat jeho užitnou hodnotu.

Je potřebné dojít k závěru, zda neustále rostoucí počet osobních bankrotů a neustále se zvyšující suma zadlužení českých domácností je v určitém kontextu či souvislosti se znalostmi dospělé populace k tématu finanční gramotnosti. Je žádoucí odlišit znalosti dospělé populace pracujících od znalostí dalších sociálních struktur společnosti: od školní mládeže a od seniorů. Proto komparace výsledků předmětného výzkumu porovnává vedle znalostí dospělé populace i znalosti skupiny školní mládeže a seniorů k tomuto tématu.

Dalším důležitým faktem je skutečnost, kdy autor koncepce jakékoliv vzdělávací akce by měl hledat inspiraci – ale také ponaučení – z akcí podobného typu, které jsou realizovány v zahraničí. V rámci této publikace je

mapována úroveň a struktura vzdělávání k tématu finanční gramotnosti v Německé spolkové republice, ve Slovenské republice a v Kanadě.

V následujícím textu je navržen konkrétní vzdělávací program na téma finanční gramotnost – primárně určený pro dospělého jedince – neodborníka v oblasti osobních a rodinných financí. Tento program je koncipován rovněž jako e-learningový interaktivní, protože tato forma umožní účastníkovi jeho dobrovolný a sebeřízený vstup do vzdělávání tohoto typu. S ohledem na vzdělávací potřeby dospělých – zjištěné předmětným výzkumem – je program koncipován do dílčích kapitol reflektujících takto zjištěné potřeby.

Cílem je zmapovat teoretická východiska a širší společenské souvislosti tématu finanční gramotnosti, analyzovat postavení dospělého jedince v konfrontaci s tímto tématem a formulovat metodiku pro vzdělávání dospělých v oblasti finanční gramotnosti vč. didaktické koncepce, lektorských doporučení a praktického naplnění konkrétního vzdělávacího programu.

1 CHARAKTERISTIKA A VÝZNAM GRAMOTNOSTI

1.1 Vymezení pojmu gramotnost

Každý vzdělávací systém by měl koncipovat a postihovat svou obsahovou stránku vzdělávání tak, aby co nejreálněji odrážela okolní svět. Jen tak bude produkovat vzdělané jedince, kteří v tomto světě obstojí. Každý takový systém by měl produkovat jedince gramotné. Gramotnost¹ v původním významu představovala schopnost číst a psát (popř. i počítat). Dnes je nutné chápat tento termín širěji – v kontextu souboru složitějších dovedností než je původní význam gramotnosti. Aktuálně hovoříme o gramotnosti funkční, která je nezbytná k profesnímu uplatnění a k naplnění různých sociálních a občanských aktivit dospělých lidí v současné době.

Pojem gramotnost využívá andragogická teorie pro vyjádření kompetencí – znalostí, dovedností, způsobilosti – vytvářených na základě vzdělávání v jednotlivých oborech: čtenářské gramotnosti, literární gramotnosti, matematické gramotnosti, přírodovědné gramotnosti, finanční gramotnosti, ICT gramotnosti a dalších².

Pojem kompetence³ upřednostňuje současná andragogika před jakýmkoliv jinými pojmy. Důvodem je nejen kompatibilita tohoto výrazu v mezinárodním srovnání, ale i kompatibilita vnitřní obsahová, která zahrnuje vědomosti, dovednosti, schopnosti, postoje a jejich kombinace modelující výkon člověka, k němuž termín kompetence směřuje. Původní uplatnění tohoto termínu bylo v jazykovědě⁴, kde tak byly označovány hlubinné kognitivní struktury. Kompetence (v andragogice a pedagogice) chápeme jako jedinečnou schopnost člověka úspěšně jednat a dále rozvíjet svůj potenciál na základě integrovaného souboru vlastních zdrojů v kontextu různých úkolů, činností

¹ PRŮCHA, J.; VETEŠKA, J. *Andragogický slovník – 2., aktualizované a rozšířené vydání* Praha: Grada, 2014, s. 119, 120

² VETEŠKA, J. *Přehled andragogiky: úvod do studia vzdělávání a učení se dospělých*. Praha: Portál, 2016, s. 220

³ PRŮCHA, J.; VETEŠKA, J. *Andragogický slovník – 2., aktualizované a rozšířené vydání* Praha: Grada, 2014, s. 157

⁴ PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009, s. 129

a životních situací – spojených s možností a motivací rozhodovat a nést za svá rozhodnutí odpovědnost⁵.

Termín funkční gramotnost se objevuje v sedmdesátých letech minulého století jako důsledek logického společenského vývoje, kdy dosavadní chápání gramotnosti (dominantně v rovině čtení a psaní, popř. i základních početních operací) přestává vyhovovat podmínkám vyvíjející se civilizace. Především dospělý jedinec musí být vybaven takovými gramotnostními dovednostmi, aby mohl být plně – tj. funkčně – začleněn do lidské společnosti. Funkční gramotnost tedy přesahuje pouhé čtení a psaní, obsahuje porozumění obsahům a významům běžných textů, ale i textům specifickým – návodům, instrukcím, odborným tiskovým zprávám, statistikám, grafům, schémátům, komerčním sdělením, předpisům a zákonům.

Aby byl člověk kompetentní v určité oblasti, musí být pro tuto oblast funkčně gramotný. Musí tedy určitému tématu rozumět tak, aby přesáhl porozumění v rovině běžného jazykového významu, aby pochopil vnitřní obsah, další širší význam a kontext sdělovaných informací. Funkčně gramotný člověk může být zapojen do všech aktivit tak, aby byl ve své komunitě gramotný – aby nové znalosti a dovednosti využíval především k vlastnímu rozvoji⁶. Tato funkční gramotnost nemůže být cílovým bodem na pozitivně se vyvíjející se životní cestě člověka. Tímto cílem musí být vyšší stupeň porozumění – a to je kompetence, která kromě pochopení vnitřního obsahu a širšího významu znamená navazující úspěšné jednání a rozvoj sama sebe – pod vlivem nově nabytých informací.

Funkčně gramotný člověk může být zapojen do všech aktivit tak, aby byl ve své komunitě gramotný – aby nové znalosti a dovednosti využíval především k vlastnímu rozvoji⁷. Absence funkční gramotnosti pak představuje sice pochopení sdělované informace, ale bez toho, aby tato informace evokovala změnu v myšlení či jednání člověka. Takový jedinec tuto informaci přijme jako novou skutečnost, která však jeho další kognitivní, praktické operace či postoje

⁵ VETEŠKA, J. *Přehled andragogiky: úvod do studia vzdělávání a učení se dospělých*. Praha: Portál, 2016, s. 236

⁶ DOLEŽALOVÁ, J. Gramotnost. In: PRŮCHA, J. (ed.). *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009, s. 235

⁷ tamtéž

neovlivní. Absence kompetencí pak znamená, že člověk o nových skutečnostech ví, ale tyto jeho jednání ani případný další osobní rozvoj neovlivní.

Specifický obsah má terminologické spojení finanční gramotnost. Z výše uvedených teoretických pramenů vyplývá závěr, že finanční gramotnost představuje takovou úroveň porozumění termínům a procesům souvisejícím s oblastí peněz, financí, daní, dluhů, pojištění, spoření apod., které chápe jedinec jako aktivní a relevantní součást svého života a světa. Zároveň tato konkrétní znalost ovlivňuje jeho jednání a rozvoj tak, že své záměry v této oblasti koriguje právě pod vlivem a v kontextu svých takto odborně zaměřených znalostí. Tyto znalosti zároveň dlouhodobě ovlivňují postoje člověka v oblasti jeho ekonomického chování, jednání a rozhodování.

Gramotnost má mnohé politické, ekonomické, sociální i vzdělávací implikace⁸. Do tohoto kontextu vstupují i další významy přesahující obsah vlastních kompetencí – např. kultivace osobnosti, posílení role ženy, vznik funkční politické plurality. Původně tyto znalosti zprostředkovávala škola, ale dnes můžeme identifikovat stav, kdy existuje systém povinného formálního vzdělávání a současně nízká gramotnost těch, kteří tímto systémem prošli⁹. Tuto disproporci může řešit andragogika, která se cíleně zaměřuje na jedince mimo formální vzdělávací systém. Zároveň platí, že chce-li společnost cíleně rozvíjet gramotnost, resp. funkční gramotnost, musí koncepčně pracovat jak se vzděláváním formálním, tak i s odpovídajícím edukačními programy pro dospělé, tj. s informálními a neformálními vzdělávacími příležitostmi.

Vyjdeme-li z publikovaných analýz dílčí skladby celkové funkční gramotnosti¹⁰, kde je uváděna jako vnitřní složka celkové gramotnosti literární gramotnost, dokumentová gramotnost a numerická gramotnost, konstatujeme dle Spearmanova korelačního koeficientu¹¹ výraznou závislost mezi literární a numerickou gramotností (koef. 0,41, resp. 0,40). Z toho vyplývá, že mezi porozuměním čtenému textu a číselným výdajům je významově velice úzká

⁸ DOLEŽALOVÁ, J. Gramotnost. In: PRŮCHA, J. (ed.). *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009, s. 223–229

⁹ tamtéž s. 238

¹⁰ tamtéž s. 239

¹¹ CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada, 2007, s. 103

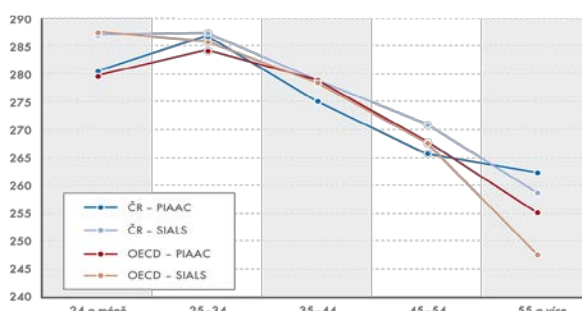
významová vazba přiřknutá respondenty výzkumu těmto okruhům znalostí. Jde o výzkum z roku 2000 realizovaný IALS (International Adult Literacy Survey) a finanční gramotnost přímo takto analyzována nebyla. Přesto se k finanční gramotnosti tyto závěry výzkumu vztahují, protože porozumění finančním a ekonomickým termínům a informacím v sobě zahrnuje jak porozumění textu, tak porozumění číselnému sdělení.

1.2 Konkrétní výstupy výzkumů gramotnosti dospělých

Realizovaná šetření¹² v rámci projektu Mezinárodního výzkumu gramotnosti dospělých (IALS¹³) v polovině devadesátých let minulého století prokázala korelaci funkční gramotnosti s úrovní dosaženého formálního vzdělání. Lidé s dosaženým vyšším stupněm formálního vzdělání dosahovali v testech tohoto typu lepších výsledků. Tzn., že lidé s nižším stupněm formálního vzdělání jsou potencionálně ohroženi hrozbou následků svého jednání v důsledku absence potřebných kompetencí.

V dalším zkoumání¹⁴ provedeném Mezinárodním výzkumem dospělých (PIAAC – Programme of the International Assessment of Adult Competencies) na přelomu roku 2011 a 2012 dosáhla Česká republika nadprůměrného výsledku v numerické gramotnosti a průměrného výsledku ve čtenářské gramotnosti a v oblasti řešení problémů souvisejících s oborem informačních technologií:

Graf 1: Výsledky jednotlivých věkových kohort ve výzkumech IALS a PIAAC

zdroj: PIAAC¹⁵

¹² PRŮCHA, J.; VETEŠKA, J. *Andragogický slovník – 2., aktualizované a rozšířené vydání* Praha: Grada, 2014, s. 116

¹³ tamtéž s. 135

¹⁴ Dostupné on-line na <http://www.statistikaamy.cz/2014/05/jake-jsou-vedomosti-a-dovednosti-dospelych/>

Komparace výsledků mezi výzkumy PIAAC a IALS v ČR ukazuje¹⁵, že čtenářské dovednosti dospělých Čechů se v uplynulých 15 letech ani nezlepšily ani nezhoršily. Rozdělení výsledků v populaci je rovněž stejné. Z porovnání závěrů obou výzkumů vyplývá úzké rozpětí, které svědčí o relativně dobrých dovednostech občanů ČR ve srovnání se zahraničím.

Z výše uvedeného grafu č. 1 dále vyplývá výrazný rozdíl ve znalostech populace školní (zhruba do 25 let) a částí populace, která formální školní vzdělávání již ukončila. Tento výzkum proto signalizuje určité riziko, které vyplývá z absence odpovídajících znalostí u populace mimo formální vzdělávací systém. Tzn., zde se otevírá prostor pro andragogicky zaměřenou edukaci, která by tento nedostatek v oblasti kompetencí dospělé populace eliminovala.

Další výzkumy PIAAC z přelomu roků 2011 a 2012¹⁶ jsou velmi detailní, proto jim bude věnována pozornost v následujícím textu. V rámci tohoto výzkumu byla mapována gramotnost čtenářská a numerická – formou písemného testu, gramotnost typu počítačové zdatnosti – formou praktického testu (elektronicky).

Finanční gramotnost přímo testována nebyla. Obsah testů k tématu numerické gramotnosti je tomuto tématu obsahově nejbližší¹⁷. Dospělí respondenti zde byli konfrontováni s abstraktními matematickými a statistickými informacemi: šlo o víceurovkové mentální operace, analýzu prostorových vztahů, matematicky podložené volby (např. operace s cenami zboží). Protože v následujícím textu je mapováno edukační prostředí k tématu finanční gramotnosti v SRN, na Slovensku a v Kanadě, je relevantní v této souvislosti uvést, že výsledky předmětných testů jsou v těchto analyzovaných státech velmi podobné – průměrný bodový výsledek jednoho testu: Slovensko 276 bodů, ČR 276 bodů, SRN 272 bodů, Kanada 265 bodů, průměr OECD 269 bodů¹⁸. Jde tedy o státy s relativně shodnou mírou a úrovní znalostí dospělé populace v oblasti obsahově nejbližší tématu finanční gramotnosti a je proto

¹⁵ Dostupné on-line na <http://www.statistikaamy.cz/2014/05/jake-jsou-vedomosti-a-dovednosti-dospelych/>

¹⁶ *Předpoklady úspěchu v práci i v životě (PIAAC)*. Praha: Dům zahraniční spolupráce, 2013, s. 21

¹⁷ tamtéž s. 35 a násl.

¹⁸ tamtéž s. 39

důvodné dále analyzovat konkrétní podmínky vzdělávání dospělých tak, aby bylo učiněno a formulováno zjištění, do jaké míry – obsahové a procesní – jsou tyto národní vzdělávací systémy podobné či shodné.

Předmětný výzkum PIAAC¹⁹ analyzoval i témata, které jsou dospělou populací preferována v rámci dalšího neformálního vzdělávání. Finanční gramotnost či práce s finančními instrumenty ve výzkumu mapována nebyla. Celkově bylo šetřeno 17 oborů a témat vzdělávání, obsahově nejbližší (tématu finanční gramotnosti) „osobní rozvoj“ a „matematika“ se umístily ve stupnici preferencí respondentů v druhé polovině, resp. zájem o tato témata je poměrně nízký.

Dále byla mapována u dospělé populace ČR ve věku 25 až 64 let účast v dalším neformálním vzdělávání²⁰:

Tab. 1: Účast v neformálním vzdělávání

	rok 2007	rok 2011
respondenti se ZŠ	15 %	11 %
resp. se SŠ bez maturity	28 %	23 %
resp. se SŠ s maturitou	42 %	42 %
resp. s VŠ, VOŠ	57 %	59 %

zdroj: *Předpoklady úspěchu v práci i v životě (PIAAC)*. Praha: Dům zahraniční spolupráce, 2013, s. 182

Z výše uvedených dat vyplývá, že zájem lidí s nižším formálním vzděláním o další neformální vzdělávání z časového hlediska klesá; naopak u lidí s vyšším formálním vzděláním zájem o účast v dalších neformálních kurzech zájem roste. Tzn., dospělí lidé, kteří si vyzkouší a ověří efekty a výstupy svého učení, neodmítají své další vzdělávání. Lidé mající minimální osobní zkušenost s učením²¹ váhají či odmítají další vzdělávání.

¹⁹ *Předpoklady úspěchu v práci i v životě (PIAAC)*. Praha: Dům zahraniční spolupráce, 2013, s. 183

²⁰ tamtéž s. 182

²¹ NAPPER, R.; NEWTON, T. *Taktika transakční analýzy*. Praha: Grada, 2010, s. 19

V případě mapování motivů²² k účasti v neformálních vzdělávacích kurzech²³ dominuje (42 %) skupina respondentů, kteří spojují další neformální vzdělávání se svým profesním a kariérním růstem. Zájem o školení typu „osobní rozvoj“ v této souvislosti zjištěn vůbec nebyl. Jako důvod odmítnutí účasti ve vzdělávání tohoto typu²⁴ bylo respondenty uváděno stávající pracovní vytížení (35 %), popř. rodinné vytížení (13 %) a finanční náročnost kurzu (14 %).

Se všemi těmito konstatovanými závěry PIAAC bude dále pracováno – především v empirické části, kdy budou tato zjištění zapracována jako výchozí podmínky navrženého vzdělávacího programu k tématu finanční gramotnosti tak, aby koncepce této vzdělávací příležitosti poptávané podmínky dalšího neformálního vzdělávání současného dospělého jedince splňovala.

1.3 Problém výzkumu gramotnosti – obecná východiska

Objevuje-li se „něco“ – tzn. určitý fenomén²⁵ – v populaci jako problém, měli bychom si položit otázku, zda tento problém nevznikl v důsledku chybného výchovného působení společnosti jako celku. Toto výchovné působení se v dnešní době často redukuje pouze na oblast zážitků. Výchova by ale měla především představovat dlouhodobé ovlivňování vývoje charakteru a postojů člověka, a to by se mělo stát otázkou komunikačních kompetencí²⁶ dospělého člověka, a dále otázkou nácviku hraní patřičných rolí tohoto člověka vůči zbytkové společnosti²⁷.

Český filosof Jan Patočka²⁸ se ve svém díle věnoval především filosofickým fenomenologickým otázkám. Habilitační práce, v níž Patočka navazuje na myšlenky Husserla, se snaží odkrýt původní přirozenou zkušenost člověka se světem. Absence této přirozené zkušenosti vede k vnímání světa

²² KOHOUTEK, R. *Základy užití psychologie*. Brno: Akademické nakladatelství, 2002, s. 213

²³ *Předpoklady úspěchu v práci i v životě (PIAAC)*. Praha: Dům zahraniční spolupráce, 2013, s. 191

²⁴ tamtéž s. 192

²⁵ PRŮCHA, J.; VETEŠKA, J. *Andragogický slovník – 2., aktualizované a rozšířené vydání* Praha: Grada, 2014, s. 104

²⁶ VETEŠKA, J. *Kompetence ve vzdělávání dospělých*. Praha: UJAK, 2010, s. 183

²⁷ STROUHAL, M. *Teorie výchovy*. Praha: Grada, 2013, s. 11

²⁸ Dostupné on-line na http://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Pato%C4%8Dka

pouze pod zorným úhlem vědy, která však rezignovala na pochopení světa v jeho celku, místo toho jej tříští do mnoha nepřehledných dílčích oborů. Tento stav vnímání světa nakonec vede k rezignaci na otázku po smyslu lidské existence ve světě a k pasivní odevzdanosti osudu bez sebemenších známek odpovědnosti. Jeho kniha je rozdělená do dvou částí. První část tvoří text z roku 1936 (Patočka ve své analýze přirozeného světa vychází zejména z Husserlovy transcendentální fenomenologie). Druhá část byla napsána o 33 let později jako obsáhlý dodatek ke druhému vydání této knihy (autor vychází v mnohých případech z Heideggera, přičemž kritizuje Husserlovu absolutní reflexi pro její mimosvětскost). Právě v této druhé části je objasněn problém tří existencionálních pohybů lidské existence.

Zde Jan Patočka²⁹ uvádí, že skutečná teorie o výchově se objevuje teprve tam, kde jsme vstoupili za hranice neproblematicky známého, tj. kde se tradice a její poselství stalo problémem, kde to, na co navazujeme, přestalo být zcela důvěryhodné k napodobování.

Svět financí přestal být v kontextu rozvoje tržního ekonomického prostředí na počátku dvacátého prvního století pro dospělého jedince neproblematický. Svět rozvíjející se tržní ekonomiky má zcela jinou filozofii než předchozí svět československé centrálně plánované ekonomiky. Předchozí společensko ekonomické uspořádání bylo do jisté míry protekcionistické. Občan byl legislativně i politicky chráněn proti důsledkům své neznalosti. Současná doba je doba, kde vládou především vztahy ekonomické a finanční. Neznalost občana je trestána nástroji pocházejícími z této oblasti. Kdo neovládá pravidla finančních trhů, kdo neodhadne dopad svého chování – konkrétně zadlužování, kdo si nedokáže spočítat, zda bude mít za několik let na splátku své hypotéky – je trestán. Tento trest se stává hrozbou až u těch, na jejichž bedra dopadá. Tento trest, resp. jeho potencionální hrozba, zatím nepůsobí dostatečně preventivně. Lidé tyto své problémy často nesdělují ostatním. Do určité míry se za ně stydí. A protože se stydí, je blokována nutnost hledat jejich vhodné řešení.

²⁹ PATOČKA, J. *Filosofie výchovy*. Praha: Studia Pedagogica č. 18, 1997. 66 s.

Nejde o jev v lidské společnosti nový. Vždyť již Sokrates³⁰ zpochybňoval domněle neotřesitelné jistoty³¹ své doby za tím účelem, aby vyprovokoval své současníky k reflexi a k úvaze „co dál“. Podobně Platón³² – jeden z jeho žáků – kladl otázky tak, aby evokoval společenskou nápravu.

Nepochybně má proto smysl upozorňovat na existující problém finanční gramotnosti. Jeho neřešení, resp. přesun jeho řešení do roviny čistě osobní: Ty ses zadlužil, ty si své dluhy vyřeš! – je chybnou premisou. Člověk – občan s narůstajícími dluhy, je zdrojem dalších problémů. Snaha zapomenout na starosti ho přivádí k alkoholu, popř. k jiným tlumícím či k jinak jednání ovlivňujícím látkám. Snaha obstarat si další finanční zdroje ho vede např. k patologickému hráčství – k vidině obstarání si peněz touto cestou. Alkoholismus a gamblerství jsou příčinou rozpadu osobních vztahů. V naší republice je odhadem více než sto tisíc patologických hráčů³³. Těch, kterým to sice ztěžuje život, ale ještě nepropadli hazardu úplně a nacházejí se někde na počátku závislosti, je zřejmě kolem tří set tisíc³⁴. Jsou to podnikatelé i zaměstnanci, tedy dospělí v produktivním věku.

Výzkumy³⁵ však uvádějí i problémy, kdy člověk s finančními problémy ztrácí důvěru ke společnosti, vyhýbá se takovým společenským fenoménům jako je dobrovolnictví a občanská solidarita, ztrácí důvěru ve stávající společensko politický systém a může vyhledávat nestandardní a až extrémní politická řešení svých problémů.

Problematika finanční gramotnosti byla z těchto důvodů zařazena jako součást rámcových vzdělávacích programů základních a středních škol. Tímto krokem společnost řeší spíše prevenci. Vyjděme z předpokladu, že děti a mládež budou otázkám finanční gramotnosti rozumět. Je nutné zkoumat, kdo ale aktuálně ovládá rodinné rozpočty a kdo vydělává a utrácí peníze. Nejsou to děti. Jsou to především dospělí – rodiče. Ale ti otázky finanční gramotnosti v době své školní docházky neprobírali.

³⁰ VACÍNOVÁ, T. *Dějiny vzdělávání od antiky po Komenského*. Praha: UJAK, 2009, s. 20

³¹ STROUHAL, M. *Teorie výchovy*. Praha: Grada, 2013, s. 16

³² VACÍNOVÁ, T. *Dějiny vzdělávání od antiky po Komenského*. Praha: UJAK, 2009, s. 22

³³ Dostupné on-line na <http://www.sazej.com/uzitecne/gamblerstvi-zavislost/>

³⁴ tamtéž

³⁵ *Předpoklady úspěchu v práci i v životě (PIAAC)*. Praha: Dům zahraniční spolupráce, 2013, s. 87 a násl.

Dalším problémem je účinnost vzdělávání a výchovy. Stejně jako pojem poznání se nekryje s pojmem informace, není ani vychovaný a vzdělaný člověk identický s člověkem kompetentním³⁶. Tzn., že vzdělávací příležitost řešící problematiku finanční gramotnosti musí být koncipována tak, aby především oslovovala dospělého člověka a aby výsledkem této edukace byl kompetentní člověk reálně schopný odpovídajícího a přiměřeného jednání.

V této oblasti musíme vzít v úvahu, že výchovu lze charakterizovat jako proces celoživotní reflexe smyslu a určení lidského života. Musíme vycházet z takových historicky potvrzených skutečností a myšlenek, kdy člověk tvoří sebe sama svým činem. Ekonomická filozofie má bezprostřední vliv na blahobyt lidí³⁷ a výrazná disproporce mezi filosofií společnosti a filosofií jedince může způsobovat problémy. Může se tak ztrácet kontinuita a provázanost mezi jedincem a společností.

Tato filozofická východiska kladou důraz na to, aby vzdělávací příležitosti pro dospělé byly především nenásilné a zcela pro jejich účastníky srozumitelné. Koncepce tohoto typu vzdělávání nemůže být na stejné úrovni, jako je „klasické“ formální vzdělávání, které by mohlo dospělého potencionálního účastníka v takovéto souvislosti odradit. On sám má již problém s financemi. Pokud by byl vystaven při vzdělávání konfrontační situaci, která vychází především z jeho neznalostí, bude se násobit jeho stres a pocit méněcennosti. Proto východiska takovýchto konkrétních vzdělávacích příležitostí musí stavět na tom, co člověk zná, co ovládá a teprve následně řešit ty oblasti, které nejsou pokryty jeho dostatečnými kompetencemi.

Při této koncepci lze dále vycházet z filozofického předpokladu, kdy výchova spočívá na vývoji přirozených vloh „zevnitř“³⁸. Tzn. v každém zdravém jedinci je zcela nepochybně určité jádro, které – pokud bude vychovatelem odkryto – může tvořit základ pro změnu v chování a jednání vychovávaného dospělého.

Formativní činnost vychovatele by měla směřovat k překonávání přirozených sklonů vychovávaného a k jejich nahrazování návyky získanými

³⁶ STROUHAL, M. *Teorie výchovy*. Praha: Grada, 2013, s. 17

³⁷ HOLMAN, R. *Základy ekonomie*. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 3

³⁸ STROUHAL, M. *Teorie výchovy*. Praha: Grada, 2013, s. 21

z vnějšku³⁹. Znamená to, že tato činnost – tj. výchova – musí působit tak, aby nenarušila přirozené jádro zdravého dospělého jedince. Toto působení nesmí být násilné, dehonestující, urážlivé, zesměšňující. Základním východiskem by mělo rovněž být, že dospělého v tomto formujícím procesu nemá vychovatel opravovat, nýbrž ochraňovat.⁴⁰

Nelze se domnívat, že dospělý jedinec je ve všech otázkách a problémových okruzích člověkem „hotovým“. Jen zvířata se pohybují v relativně ohraničeném světě⁴¹. Jejich svět se mění pozvolna, nikoliv v evolučních či revolučních skocích. Dochází-li k prudkým změnám či skokovému vývoji lidského světa, nemusí být všichni lidé na tyto změny připraveni. Nemusí umět sami se s těmito změnami vyrovnat. Právě takto výrazné zvraty představovaly politicko ekonomické transformační změny v ČR po roce 1989. A byli to právě někteří dospělí jedinci, kteří se stali v důsledku těchto změn v oblasti finanční gramotnosti v podstatě nekompetentní. Příroda je fenoménem, který se snaží o vytvoření harmonie. Lidská společnost spíše harmonii hledá až následně, než aby ji cíleně „a priori“ vytvářela. A je filozofickou úlohou vzdělávacího systému nastolovat tuto harmonii ve vztahu člověk – společnost.

1.4 Hermeneutické otázky spojené s problematikou gramotnosti

Jde-li při vzdělávání a učení mimo jiné o harmonizaci vztahu mezi člověkem a společností, musíme se zabývat i myšlenkou jak tyto filozofické koncepty transponovat srozumitelnou a akceptovatelnou formou dospělému účastníkovi vzdělávacích akcí. Nemůžeme přijmout obecné filozofické formulace a závěry, musíme se účelově zabývat hermeneutikou těchto myšlenek. Hermeneutika⁴² (z řeckého herméneuein = vykládat, překládat, vyložit) je filologická a filosofická nauka o metodách správného chápání a výkladu textů. Náznaky hermeneutických postupů lze vysledovat již u řady

³⁹ STROUHAL, M. *Teorie výchovy*. Praha: Grada, 2013, s. 21

⁴⁰ tamtéž s. 23

⁴¹ tamtéž s. 29

⁴² Dostupné on-line na <http://cs.wikipedia.org/wiki/Hermeneutika>

jiných myslitelů, od starověkého Řecka (Platón, Aristoteles), přes křesťanskou středověkou Evropu (Augustin, Tomáš Akvinský) až po rozvoj moderních věd.

Je nutné, aby vědci závěry svých teorií uměli „přeložit“ do systému užitého slovníku příjemce těchto nově formulovaných poznatků. Vědci dnes již opustili kdysi užívané pravidlo – *mathesis universalis* – vše vykládat jazykem matematiky jako jazykem přírody⁴³. Úkolem současné vědy není jen objevovat, ale rovněž interpretovat odpovídajícím způsobem a jazykem své závěry tak, aby byly srozumitelné poměrně širokému okruhu příjemců tohoto typu sdělení.

Protože potencionálním dospělým uživatelem informací o problémech finanční gramotnosti je člověk spíše méně vzdělaný, musí s tímto faktem andragogická věda pracovat ve svůj prospěch a ke svému užitku. Bylo by chybou očekávat, že čtenář či posluchač světa financí rozumí a hledá jen konkrétní detaily, které zasadí do své již vybudované struktury informací k tomuto tématu. Opak je pravdou.

Protože o tomto tématu čtenář či posluchač neví nic, málo nebo jsou jeho informace zkreslené, kusé či zcela chybné, je nutné z tohoto předpokladu při vzdělávání vyjít. Materiál, který má dospělého cosi smysluplného z okruhu finanční gramotnosti naučit, musí začít stavět svou konstrukci učení na následně užívaných odborných termínech, se kterými jednoduše, přehledně a kdykoliv zopakovatelně vzdělávaného dospělého seznámí.

Andragogický koncept učení musí činit v tomto kontextu takové kroky, aby vzdělávaný dospělý chápal v kontinuitě s tématem finanční gramotnosti tyto cíle a úkoly:

- Aby učení bylo ekonomicky nejvýhodnějším nástrojem proměny prostředí člověka ve vazbě na proběhlé společensko ekonomické změny, aby se tyto změny týkaly také vzdělávacích institucí a vnitřních stavů dospělého člověka, který směřuje k uspokojení svých potřeb.
- Aby učení bylo nástrojem, který funkcionálně a instrumentálně zachází na základě výše zmíněných potřeb s redukcí reality v kontextu reflexe finanční a ekonomické podoby společnosti.

⁴³ GULOVÁ, L.; ŠÍP, R. *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada, 2013, s. 25

- Aby učení dospělých bylo nástrojem, jenž se podle potřeby řešení daného problému finanční gramotnosti pohybuje od více redukcujících kvantifikujících metod výzkumu k metodám dosahování významu a jejich porozumění⁴⁴.

Výukové andragogické texty musí být koncipovány tak, abychom dosáhli funkčního slyšení⁴⁵ či vnímání. Jde o schopnost, kdy učící se jedinec rozeznává podněty odděleně – strukturálně – tak, že se jedná o analytickou (sluchovou) dovednost ve smyslu identifikace potřebných informací. V tomto smyslu je potřeba uvědomit si odlišné vnímání vzdělávaného mezi „ontologií první osoby“ a „ontologií třetí osoby“. Jazykový styl konstrukce výukových textů v osobě třetí (on, ona, ono, oni, ony, ona) vyvolává v příjemci takto konstruované informace pocit „to se mě netýká, to není o mně, to je pro ně ...“. Podle Searla⁴⁶ může jít až o existenci dvou separovaných světů.

Má-li být komunikace hlavním zdrojem utváření smyslu a tím podmínkou vědomé zkušenosti⁴⁷, nesmí být podmínky a formální úroveň sdělování informací z oblasti finanční gramotnosti podceňovány. Tyto předávané informace musí být jasné, strukturované a tematicky soudržné⁴⁸.

1.5 Filozofický přístup k reflexi výzkumu finanční gramotnosti

Bez znalosti základního fenoménu lidského postoje⁴⁹ je možné při statistickém šetření získat pouze data a udělat některé průběžné výsledky – interpretace těchto výsledků bez znalosti fenomenologie či fenomenografie⁵⁰ je v podstatě nemožná. Čistě logické myšlení nemůže vést k žádné znalosti skutečného světa, každé poznání skutečnosti začíná a končí zkušeností.

⁴⁴ GULOVÁ, L.; ŠÍP, R. *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada, 2013, s. 29

⁴⁵ tamtéž s. 33-35

⁴⁶ SEARLE in GULOVÁ, L.; ŠÍP, R. *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada, 2013, s. 35

⁴⁷ GULOVÁ, L.; ŠÍP, R. *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada, 2013 s. 36

⁴⁸ JANÍK, T. a kol. *Kvalita (ve) vzdělávání obsahově zaměřený přístup ke zkoumání a zlepšování výuky*. Brno, Masarykova univerzita, 2013, s. 115

⁴⁹ GULOVÁ, L.; ŠÍP, R. *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada, 2013, s. 92 a násl.

⁵⁰ PRŮCHA, J.; VETEŠKA, J. *Andragogický slovník – 2., aktualizované a rozšířené vydání* Praha: Grada, 2014, s. 104

Hlavní tezí fenomenologie tak je, že samostatná čistá realita oproštěná od subjektu je pro nás navždy nezjistitelná, nepoznatelná a nezkoumatelná. Pokud tedy nemůžeme zkoumat fakta sama, je lidská zkušenost jediným vodítkem, jediným klíčem k poznání fenoménů, z nichž sestává náš svět. Fenomenologický výzkum má tato základní pravidla:

- **Pravidlo epoche:** výzkumník musí odhlédnout od všech svých konceptů, znalostí a teorií, které o daném tématu má, musí je „uzavřít“, aby přistupoval k situaci zmapování úrovně finančních kompetencí jako k tématu novému, aby nebyl ovlivněn svými předešlými znalostmi.
- **Pravidlo deskripce:** výzkumník má popisovat, ne vysvětlovat. Cílem je co nejpodrobněji fenomén finanční gramotnosti popsat ze všech úhlů pohledu než přikročíme k jeho vysvětlování či analýze.
- **Pravidla horizontální izolace neboli vyrovnání:** všechny údaje jsou prozatím brány jako horizontální, žádný není významnější, nepřipouští se jakákoliv předběžná hierarchie za obsah pojmu, každé dílčí téma z oblasti finanční gramotnosti vyžaduje výzkumníkovu pozornost.

V případě konkrétního výzkumu finanční gramotnosti tento fenomenologický postup bude naplněn tak, že výzkumník by neměl v žádném případě vnímat své respondenty jako zdroj jeho problémů, jako někoho, kdo „něco“ ve své školní docházce nezvládl, nenaučil se. Je to naopak inspirace a zdroj reflexe pro výzkumnou práci.

Důležité rovněž je popsat reálnou situaci mapující finanční problémy dospělé populace bez jakýchkoliv optimistických či pesimistických náhledů. Jen zjištění skutečné a asi i tvrdé reality – tzn. v jakém reálném měřítku či rozsahu problémy vyvolané finanční negramotností dopadají na celou společnost – je nutné pro zjištění toho, jak v této oblasti ve vzdělávání dospělých dále postupovat.

Zároveň by výzkumník neměl mít takový názor, že jeden konkrétní ekonomický či finanční okruh otázek je důležitější než druhý. Je nutno přistupovat k fenoménu finanční gramotnosti tak, že se jedná o celistvý

komplexní problém, který má více společenských východisek a více zdrojů evokace tohoto typu problémů.

Filozofický přístup zkoumající problematiku finanční gramotnosti by měl rovněž reflektovat tu skutečnost, kdy lidé aktivně usilují o interpretaci vlastní zkušenosti, hledají smysl a význam světa, který je obklopuje⁵¹. V tomto případě jde o teorii sociálního konstruktivismu, který vychází ze sociálního diskurzu⁵², který analyzuje určitá specifická pravidla užívaná lidmi v konkrétní situaci. V tomto konkrétním výzkumném případě jde o filozofické pochopení toho, jak lidé – dotčení finančními problémy – tuto svou situaci popisují, jak tato situace vstupuje do procesu jejich socializace vč. vlivu, působení a vytváření sociální kontroly⁵³.

Celý edukační proces by pak měl vyústit ve věrohodné korekce vzorců jednání vzdělávaného dospělého jedince⁵⁴ tak, aby prožití vlastních poznatků a vlastních zkušeností (i negativních) přivedlo jedince na změnu jeho miskoncepce⁵⁵ (tj. mylného, chybného, nepřesného pojetí, nesprávné osobní prekoncepce, hypotézy nebo teorie, která bývá značně rezistentní vůči změnám⁵⁶) – k novému chápání světa v kontextu aktuálních ekonomických změn ve společnosti.

Vychovatel a vzdělavatel se nesmí zřít toho, v co věří, avšak musí nechat druhého, aby se rozhodl, zda věří v totéž, zda chce to samé, zda souhlasí, či odmítá. Vědomostí, hodnoty a postoje mají být předkládány jako vzor, v němž budou příjemci edukačních informací schopni rozpoznat výzvu možnosti svého dalšího rozvoje.

Výchova prostřednictvím výzvy k hledání sebe sama a k sebepřekročení odpovídá reálné situaci andragogiky. Jen taková výchova dospělých může vést k rozpoznání univerzality, aniž by byla obětována relativismu či jednoduše postulována v psychickém a institucionální konformismu. Vychovatel se nesmí

⁵¹ GULOVÁ, L.; ŠÍP, R. *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada, 2013, s. 170

⁵² tamtéž s. 171

⁵³ PRŮCHA, J.; VETEŠKA, J. *Andragogický slovník – 2., aktualizované a rozšířené vydání*. Praha: Grada, 2014, s. 231

⁵⁴ *Etické a sociální aspekty v oblasti vzdělávání v pedagogickém výzkumu*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2015, s. 86

⁵⁵ GULOVÁ, L.; ŠÍP, R. *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada, 2013, s. 172

⁵⁶ PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009, s. 156

podřizovat rozmarům jednotlivců a rozmanitých subkultur, ani se snažit násilně podřizovat z vnějšku kladeným normám. Vychovatelské a vzdělavatelské profese dospělých musí být cizí, jak čistý pragmatismus, tak dogmatismus⁵⁷.

Domníváme se, že filozofickou otázkou výchovy vzdělávání dospělých zaměřenou na problematiku finanční gramotnosti je především nalezení filozofické cesty k učícímu se dospělému tak, aby tento jedinec pociťoval a vnímal rovněž i svou roli aktivního občana státu, aby vnímal svou změněnou roli vlastníka majetku, ale i požadavky na transformaci jeho osobních kompetencí, aby vnímal změnu svých společenských rolí – vč. změny postavení a poslání poradenských a profesních organizací, změny v oblasti majetkového práva a povinnosti daňového poplatníka, aby vnímal svou nutnou snahu udržet si zaměstnání⁵⁸.

Jde o specifický problém: Dospělí, kteří mají tyto typy potíže, jsou lidé, kteří nejsou zvyklí aktivně vyhledávat vzdělávací příležitosti. To je hlavní příčina jejich odlišné filozofie výchozí problémové situace. Hledání cesty k nápravě je složité, protože vzdělavatel musí především prvoplánově evokovat změnu v uvažování tohoto typu dospělých.

Člověk, který je uvědomělý a aktivně vyhledává informace – i z oblasti světa financí a peněz – zpravidla nepotřebuje zásadní pomoc andragoga. Takový člověk si umí vyhledat odpovídající řešení svého problému. V případě potíží dospělého v oblasti finanční gramotnosti je to právě andragog, kdo má také filozofická hlediska vzdělávání akceptovat, musí s nimi pracovat, musí je ke svému didaktickému účelu a záměru využít. Sebelepší didaktická příprava, sebelepší učební pomůcky – bez odpovídajícího filozofického přístupu vzdělavatele – nedosáhnou očekávaných edukačních výsledků. Proto musí práce s uvažováním dospělého jedince, který má problémy v oblasti financí, předcházet dalším didaktickým a edukačním koncepcím a aktivitám v tomto kontextu⁵⁹.

⁵⁷ STROUHAL, M. *Teorie výchovy*. Praha: Grada, 2013, s. 175

⁵⁸ VELDTHUIS, R. Why Should We Have Political Education. *Lifelong Learning in Europe*, 4/2002, s. 214–220.

⁵⁹ Více viz VETEŠKA, J. *Přehled andragogiky: úvod do studia vzdělávání a učení se dospělých*. Praha: Portál, 2016. 320 s.

2 PSYCHOLOGICKÉ A DIDAKTICKÉ ASPEKTY VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH

2.1 Psychologie učení dospělých

Psychologie učení dospělých je jednou z nejstarších disciplín psychologické vědy⁶⁰. Zkoumá procesy a podmínky učení dospělých v různých situacích lidského života, včetně podmínek prostředí, kde vzdělávání probíhá; tyto prvky integruje⁶¹. Tato disciplína se zabývá tím, jak jsou dospělí motivováni k vlastnímu procesu učení, jaké postoje před a v průběhu procesu učení zaujímají, které subjektivní podmínky vlastního procesu učení usnadňují či naopak ztěžují učení dospělých, do jaké míry jsou dospělí schopni regulovat své vlastní učení, jak jsou schopni aplikovat naučené vědomosti a dovednosti ve své praxi, jaké konkrétní psychohygienické podmínky učení tento proces ovlivňují. Ve vlastním procesu učení dospělých se objevují určité zvláštnosti. Je to např. nižší míra flexibility u starších dospělých, význam zkušenosti – na kterých můžete edukátor svou práci rozvíjet.

Problematiku vzdělávání v oblasti finanční gramotnosti můžeme z hlediska andragogicky zaměřeného procesu učení rozdělit do dvou základních oblastí. Jednu skupinu tvoří téma dostatečných odborných ekonomicko finančních kompetencí. Tzn., že dospělá populace by měla být vybavena takovými znalostmi a dovednostmi, které jí umožní dobře se orientovat ve světě financí a v souvisejících ekonomických a finančních oblastech.

Druhou poměrně důležitou – ne-li důležitější oblastí související s tématem dostatečných kompetencí a dostatečného zvládnutí problematiky finanční gramotnosti – je záležitost pracujících s psychickou stránkou člověka, resp. dospělé populace. Odborně kvalitní didaktický text může být koncipován chybně tak, že odradí či nezaujme dospělého jedince k jeho studiu. Autor takového textu se soustředí na odbornou obsahovou stránku, ale pomine,

⁶⁰ PRŮCHA, J.; VETEŠKA, J. *Andragogický slovník – 2., aktualizované a rozšířené vydání* Praha: Grada, 2014, s. 231

⁶¹ KOSÍKOVÁ, V. *Psychologie ve vzdělávání a její psychodidaktické aspekty*. Praha: Grada, 2011, s. 16

jaké psychické procesy prožívá dospělý příjemce takto koncipovaných informací. Rovina psychické stránky procesu učení se odehrává v osobě vzdělávaného člověka, ale i v rovině celospolečenské. Této oblasti bude detailní pozornost věnována v další části této publikace.

2.2 Sociálně psychologické souvislosti učení dospělého

Pokud chceme zkoumat vlivy fenoménu finanční gramotnosti, popř. finančních nástrojů působících na člověka z hlediska pohledu disciplíny nazývané sociální psychologie, musíme analyzovat chování jedinců ve vztahu k sociálně stimulujícím situacím.

Stimulace⁶² či stimul je působení různých činitelů (látek) na nervy a orgány těla. Označuje se tak i určitá okolnost (proces, děj, činnost), která podněcuje či povzbuzuje člověka, nebo i jakýkoliv jiný živý organizmus, k nějakému chování, činnosti, aktivitě, práci – zpravidla je pozitivní povahy (žádoucí podnět).

V souvislosti s tématem finanční gramotnosti může jít o stimuly společenské jako je změna struktury majitelů výrobních prostředků, změna právního prostředí, finanční resp. ekonomické stimuly motivujícího jedince k určité spotřebě jinak zbytných předmětů, k následování určitého exponovaného životního stylu, k určitému chování a jednání ve vztahu k ostatním lidem v širší komunitě apod.

Sociální psychologie v oblasti finanční gramotnosti dospělého člověka zkoumá vliv těchto instrumentů vzniklých jako produkty tržní ekonomiky na chování, činnost, aktivitu a práci dospělého člověka v tom smyslu tak, že tyto stimuly vedou dospělého člověka k činnostem, které by bez jejich reálné existence, nikdy neprovozoval a nesnažil by se uspokojovat své potřeby takto vzniklé.

Obor sociální psychologie⁶³ sleduje směr působení prostředí na člověka. Svým zaměřením a rozsahem zasahují společenské jevy a procesy do společenského mikrosystému – tedy do struktury manželství rodiny, vrstevnické skupiny, do mezosystému – větší sociální skupiny lidí typu škola, podnik apod.,

⁶² PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009, s. 271

⁶³ NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 2009, s. 15

ale i do celého makrosystému – tzn. působí i na abstraktní fenomény typu právo, bankovní systém, vzdělávací systém atd.

Psychologie těchto výše uvedených tří sociálních podsystémů je ovlivněna prvky (tržní) ekonomiky. Psychické ladění rodiny je ovlivněno tím, zda vzniká nebo je eliminováno psychické napětí v souvislosti s nespláceným úvěrem, zda má člověk jistotu svého zaměstnání či naopak. Podniková politika je ovlivněna tím, zda management konkrétní firmy řídí svou firmu jako subjekt prosperující či bankrotující. A na nejvyšší hierarchické úrovni je nesporný vliv celkového finančního stavu národní ekonomiky na podporu či na potlačení určitých celospolečenských aktivit – např. celospolečenské vnímání finanční kriminality, ochrana seniorů proti nekalým prodejním praktikám, daňový systém, právní systém, systém exekucí a osobních bankrotů apod.

V průběhu ontogeneze člověka se psychické jevy vyvíjejí na základě mezilidských vztahů, v určitém mezilidském a kulturním prostředí⁶⁴. Provedeme-li úvahovou inverzi tohoto výroku, konstatujeme, že kultura a životní prostředí mají nesporný vliv na vývoj jedince. Objeví-li se v lidské společnosti nové fenomény jako jsou nestálé podmínky na pracovním trhu, pohyb cen, změny v důchodovém zabezpečení, změny ve způsobu financování zdravotní péče, změny ve stabilitě podmínek bydlení, dopadnou vlivy těchto prvků do myšlení a jednání člověka.

V této souvislosti je nutné zmínit koncept biologického determinismu⁶⁵, kdy je popisována osobnost zkoumaného člověka (a tedy i případná sociální skupina) a jeho (její) vlastnosti jako „průsečík“ společenských vztahů: Rozvoj tržního hospodářství s sebou vedle ekonomických a celospolečenských politických prvků přináší také vznik a rozvoj komplementarity (vyvolání dalšího souvisejícího jednání) a synchronizace či kooperace (sladění) jednání.⁶⁶ Především dospělý jedinec se musí vyrovnat s novými podmínkami své socializace – řešit svou sociální roli zaměstnance, majitele bytu či domu, roli rodiče zabezpečujícího po finanční stránce vzdělání svých dětí, roli seniora, který nemůže být závislý jen na státem vypláceném důchodu.

⁶⁴ KOŤA, J.; TRPIŠOVSKÁ, D.; VACÍNOVÁ, M. *Sociální psychologie*. Praha: UJAK, 2013, s. 17

⁶⁵ tamtéž s. 45

⁶⁶ tamtéž s. 46

Sociální percepce⁶⁷ dospělého jedince je v produktivním období jeho života jiná než u jedince nedospělého (v předproduktivním věku) či jedince v senu (ve věku poproduktivním). Termín sociální percepce zahrnuje závislost lidského vnímání na sociálních faktorech. Další sociální faktory, které přímo oslovují dospělého jedince, jsou v kontextu ekonomického vývoje společnosti např. hrozba potencionální nezaměstnanost a s tím související nutnost rekvalifikace, zabránění předlužení domácnosti, financování mimo produktivní etapy života dospělého např. v důsledku nemoci.

Pokud je žák či student konfrontován v průběhu své socializace s prvky tržní ekonomiky, je v situaci, kdy není za jejich zvládnutí či realizaci přímo a bezprostředně zodpovědný. Navíc má dostatek formálních klasických studijních příležitostí, jak získat potřebné kompetence – v potřebném rozsahu i hloubce – aby v okamžiku svého vstupu „do světa dospělých“ byl na řešení takovýchto problémů připraven.

Člověk ve věku poproduktivním je sice konfrontován s novými společenskými a ekonomickými fenomény, ale není nucen je řešit a zvládat tak, jako člověk produktivně činný. Příkladem může být přirovnání takového jedince k cestujícimu ve vlaku: projíždí novou neznámou krajinou, může k ní mít kladný či záporný vztah (líbí se mu nebo naopak nelíbí), ale nic ho nenutí z jedoucího vlaku vystoupit a podmínkám nové krajiny se přizpůsobit tak, aby „přežil“.

Člověk dospělý musí jednat v kontextu reflexe těchto výše popsaných společensko ekonomických změn ihned. Zpravidla nemá zodpovědnost jen za sebe, ale i za svou rodinu. Proto musí vzdělávací příležitosti k tématu finanční gramotnosti určené pro dospělé reagovat na to, jak změny ve společnosti ovlivňují vnímání dospělého jedince a nabídnout mu optimální řešení jeho problémů.

2.3 Psychika dospělého jedince pod vlivem finančních fenoménů

Psychika dospělého jedince má oproti nedospělým jedincům svá specifika. Můžeme se setkat s jedincem, který se snaží o vytvoření prostoru bez každodenních psychických tlaků a frustrací vzniklých jako důsledek vývoje

⁶⁷ KOŤA, J.; TRPIŠOVSKÁ, D.; VACÍNOVÁ, M. *Sociální psychologie*. Praha: UJAK, 2013, s. 91

společnosti⁶⁸, která se ekonomicky mění tak, že on tomuto vývoji nerozumí. V důsledku teorie kauzálních atribucí⁶⁹ je jeho percepce a následný výklad jednání celé společnosti popř. druhých osob determinován tím, kdy příčiny tohoto stavu neporozumění jedinec připisuje chování či projevu vlastností ostatních lidí či mimoosobních fenoménů. Člověk tedy pozoruje jevy ve společnosti jako výsledek chování druhých osob a na podkladě pozorovaných projevů vytváří své závěry o jejich záměrech a připisuje jim určitou motivaci. Omyly v připisování výše popsaných příčin pramení z implicitního zafixování kauzálních schémat, ze stereotypů, z preference osobních dojmů, z jednostranného a mnohdy účelového výběru informací, z nepřihlížení k proměnlivým podmínkám života ve společnosti, z nerespektování širších společenských souvislostí, z individuálního zaměření se jen na určité – mimoosobní – příčiny, z opomíjení faktu či z ignorování skutečnosti, že jeden a týž čin může být různě motivován.

Tyto „omyly“ úmyslně využívají ta média, která vyvolávají v dospělém jedinci potřebu mít konkrétní luxusní či drahou věc – zpravidla zbytného charakteru. Zároveň média prezentují „snadnou“ cestu obstarání si finančních zdrojů.

Dnes je nejvyužívanější formou periodika jeho elektronická (internetová) verze. Zde se stalo běžnou zvyklostí, že vlastní žurnalistický text zabírá cca dvě třetiny obrazovky a zbývající prostor je využit pro komerční sdělení. To bývá modifikováno tak, že i když čtenář text vertikálně posouvá, tyto komerční inzeráty jsou vždy čitelné a neposouvají se. Podobná situace nastane, pokud spotřebitel využije elektronický obchod. Zákazníková e-mailová adresa je zpravidla opakovaně zatěžována dalším komerčním sdělením, další nabídkou, dalším „výhodným“ nákupem.

Dospělý jedinec pak akceptuje tyto nabízené komerční příležitosti, protože jedná pod vlivem základní atribuční chyby⁷⁰: přeceňuje své osobnostní znaky (zvládnou splácet další úvěr) a zároveň nedoceňuje vliv vnějších

⁶⁸ BENEŠ, M. *Andragogika*. Praha: Grada, 2008, s. 84

⁶⁹ KOŤA, J.; TRPIŠOVSKÁ, D.; VACÍNOVÁ, M. *Sociální psychologie*. Praha: UJAK, 2013, s. 95

⁷⁰ tamtéž s. 97

podmínek (podcení úrokové zatížení, nevnímá potencionální exekuci na majetek, pomíjí souběh více „snadno“ získaných úvěrů apod.).

Situace dospělého jedince je stimulována vlivem komerčního působení, které přímo ovlivňuje jeho chování (postoje, emoce, motivy). Ty pak následně působí na jeho další jednání a produkci⁷¹. Člověk dává přednost spotřebě určitých předmětů či služeb, jejichž vyhledávání bez tohoto ovlivnění medií (tedy společenským fenoménem) by jinak vůbec nenastalo. Občan pak kupuje věci „moderní“, stává se konzumentem „nutných“ služeb, mění svůj životní styl dle vzorů „celebrit“.

2.4 Postoje dospělého jedince – klíčový prvek zvládnutí finančních problémů

Základní principy vztahu lidí k určitým věcem, k situacím a ke druhým lidem sociální psychologové nazývají postoje⁷². Protože se jedná o naučené sklony reagovat příznivě nebo nepříznivě na předměty, situace nebo na druhé osoby, na jejich chování či na jejich osobní přesvědčení, musí být tyto postoje klíčovým cílem vzdělávání dospělých, protože jinak by efekty tohoto typu edukace byly krátkodobé a málo efektivní.

Postoje se nevztahují jenom k věcem či lidem. Lze je zaujímat i ke zcela abstraktním pojmům, jako jsou například mír či válka, různá filozofická nebo světonázorová přesvědčení, nově také instrumenty tržní ekonomiky. Na základě vzorů a vlastních zkušeností si lidé vytvářejí celou řadu velice odlišných postojů k fenoménům, které zcela zásadně ovlivňují způsob života a to, jak s nimi nakládají či jak se k nim chovají.

Lidstvo se – zvláště v posledních padesáti letech – soustředilo na hledání „bliss point“⁷³. Tento termín lze do češtiny přeložit jako „bod blaha“. Jedná se o jakousi spotřební nirvánu nebo bod uspokojení, ve kterém je užitek nejen optimalizován, ale dosahuje ideálního stavu. Neohlíží se na žádná omezení. Tento termín se v moderní ekonomii používá jako kýžená hodnota spotřeby, ve které je daný jedinec zcela blažený a jeho blahobyt není možné

⁷¹ NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 2009, s. 21

⁷² KOŤA, J.; TRPIŠOVSKÁ, D.; VACÍNOVÁ, M. *Sociální psychologie*. Praha: UJAK, s. 99

⁷³ SEDLÁČEK, T. *Ekonomie dobra a zla*. Praha: 65. pole, 2012, s. 53 a násl.

přidáním žádného statku již zvyšovat. V moderním světě člověk nesaturuje své potřeby jen na úroveň běžného uspokojení. Uspokojuje své potřeby, které nejsou vyvolány jeho existencí, ale jsou mu uměle předkládány jako „evokovaná nutnost“ k jeho další existenci.

Lidstvo objevilo fenomén „akumulace bohatství“⁷⁴. Člověk se tak vymanil ze své pouhé (předchozí) závislosti na přírodě, ale stal se závislým na ostatních členech společnosti. Nelze se domnívat, že ostatní členové společnosti sami od sebe tíhnou k dobru⁷⁵. I oni fungují pod vlivem svým potřeb po dosažení svého „bodu blaha“.

Můžeme konstatovat, že morální rozměr společnosti – podporovaný celou řadou filozofických škol v lidské historii – ze současného lidského myšlení postupně mizí.⁷⁶ V takovém systému přestává individuální morálka existovat, prostřednictvím fenoménu „neviditelné ruky trhu“ se transformuje na „neřest“ nazývanou obecné blaho. A právě podsouvaná honba za dosažením obecného blaha je jedinci prezentována jako jeho osobní smysl⁷⁷ – smysl jeho existence, smysl jeho práce, smysl jeho celoživotního snažení.

Postoje lze objasnit, fixovat, ale také změnit – především prostřednictvím učení⁷⁸. Pokud se dospělý jedinec dostane do problémů se světem financí, protože podlehl vlivu „neviditelné ruky trhu na jeho blaho“, je na něm, jaké vzdělávací příležitosti vyhledá a kterých se zúčastní, aby své problémy úspěšně vyřešil, popř. se jich do budoucna vyvaroval.

Na vývoj postojů člověka působí zprostředkované učení⁷⁹, při kterém se člověk učí některé věci od druhých lidí – zejména, když jedinec nemá vlastní přímé zkušenosti s objekty či s idejemi, k nimž se předmětné postoje tvoří. Celá řada dospělých jedinců vstupuje do kontaktu s finančními instrumenty v situaci, kdy s nimi nemá žádnou předchozí osobní zkušenost.

Dnes dospělí jedinci zpravidla vyrůstali v době, která pracovala s jinými finančními nástroji. Proto nedovedou vyhodnotit rizika, která pro ně vstup do

⁷⁴ SEDLÁČEK, T. *Ekonomie dobra a zla*. Praha: 65. pole, 2012, s. 57

⁷⁵ tamtéž s. 58

⁷⁶ tamtéž s. 81

⁷⁷ tamtéž s. 99

⁷⁸ tamtéž s. 100

⁷⁹ tamtéž s. 101

tohoto současného světa přináší. Zároveň byla generace dnes dospělých vedena výchovou v jejich dětství a dospívání k tomu, že předlužení, exekuce, nezvládání svých dluhů, je ostuda, proto o tomto problému neradi otevřeně hovoří. Proto je jejich poučení složité, protože ho vyhledávají až v situaci, která je mezní, vzniklé problémy se tak exaltují a dospělí mnohdy ani nevědí, kam se obrátit o odbornou radu.

Vyšší inteligence člověku nejen pomáhá, ale i zabraňuje určitému přesvědčení⁸⁰. Tzn. člověk, který má reálné vyšší (zpravidla formální) vzdělání, většinou dokáže identifikovat skryté záměry prodejců finančních instrumentů. Tato inteligence pak člověka chrání, vede k větší odolnosti vůči komerčním sdělením, než je tomu u těch, kteří jsou méně inteligentní nebo měli méně příležitostí si své názory vzděláváním precizovat.

Účinnost sdělení prodejců finančních produktů je relativně vysoká – zvláště pokud koncipují toto oslovení ve vazbě na psychický profil cílového zákazníka. Prodejci pracují s takovými prvky, kdy se snaží maximálně identifikovat s jeho výchozím pohledem na prodávanou věc či službu, sdílet s ním jeho představy, touhy a přání.

Inteligence dospělého jedince je prvkem, který ovlivňuje jeho sociální vnímání schématu reality⁸¹. Je to psychologický nástroj orientace člověka v sociálním prostředí a současně je to nástroj jeho jednání. Sociální prostředí je podstatnou složkou životního prostředí. Pro život v něm je člověk vybaven psychickými nástroji, které mu slouží k orientaci v tomto prostředí, a k adaptivnímu chování vůči němu.

Naše chování je závislé více na tom, jak svůj svět chápeme, než na tom, jaký skutečně tento svět je. Zcela prostým důkazem tohoto tvrzení je, že tutéž situaci různí lidé vnímají a interpretují odlišně. Každý sociální objekt má pro určitého jedince konkrétní význam, který asocioval s určitými reakcemi na něj a podle toho, v jakém situačním kontextu se vnímaný děj odehrává. Proto někteří lidé vnímají výzvu k čerpání úvěru jako naplnění očekávaného společenského chování, jiní lidé to vnímají jako své potencionální ohrožení v budoucnosti.

⁸⁰ KOŤA, J.; TRPIŠOVSKÁ, D.; VACÍNOVÁ, M. *Sociální psychologie*. Praha: UJAK, s. 103

⁸¹ NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 2009, s. 144 a násl.

Důležitou rolí současné andragogiky je to, aby dospělý jedinec uměl přehodnotit pozici a význam médií podsouvaných a vnucovaných finančních produktů – aby člověk dokázal odlišit finanční produkty nezbytné a zbytné. Předpercepční aktivita schématu – tzn. pravděpodobnost určitého jednání člověka – je tím pravděpodobnější, čím:

1. Je silnější subjektivní očekávání, že se v okolí objeví exemplář tohoto schématu. Média a prodejci finančních produktů prezentují spojení poskytnutí finančních produktů jen s příjemnými prožitky.
2. Čím je silnější exemplář schématu spojen s realizací cílů subjektu. Média a prodejci finančních produktů prezentují snadnost administrativního zpracování poskytnutí finančních produktů.
3. Čím kratší čas uplynul od předcházející aktivace schématu. Tento typ finančních produktů je poskytován rychle, bez nutné návštěvy „kamenné“ provozovny, v krátké době od vznesení požadavku či jen pouhého naznačení zájmu potencionálního klienta.
4. Čím častěji bylo dané schéma aktivizované v minulosti⁸². Analyzujeme podíl reklamy tohoto typu finančních produktů a bude zřejmé, že mediální kampaně tohoto zaměření jsou cílené a intenzivně opakované.

Pro efektivní plnění všech činností dospělého člověka je nezbytné osvojit si očekávané postoje, hodnoty a normy. Širší všeobecný a především ekonomický přehled – znalost legislativy, základů financí a marketingu – je v současné době nezbytný. Andragogika představuje teoretické koncepce, které se z filozofického a historického hlediska rodily v průběhu celé lidské civilizace. Tyto přístupy v sobě odrážejí tradice, zvyky, hodnoty, náboženství, způsoby a možnosti obživy dospělých. To jsou prvky, které se zvláště v posledních dvaceti letech v České republice výrazně proměnily.

Andragogika se ve 21. století rozvíjí v úzké interakci teorie, empirie a praxe. Existuje-li tedy aktuální problém, kdy současná generace dospělých má určité problémy plynoucí z neznalosti finančních nástrojů, je to právě andragogická teorie, která může takto postiženým či dotčeným jedincům s tímto

⁸² NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 2009, s. 147

problémem pomoci: přípravou a realizací vhodných andragogických vzdělávacích příležitostí.

Příprava těchto vzdělávacích programů – organizační, ale především didaktická⁸³ – nesmí a nemůže opomenout zde naznačené psychologicko sociální vlivy. Chceme-li vzniklé problémy dospělých napravit, musí být práce s nimi rovněž psychologicky analytická a terapeutická. V této souvislosti by se mělo jednat o řešení motivace dospělých, o navození nastartování změn v jejich životním stylu, o využívání vlivu širšího sociálního okolí – např. vliv pozitivních výsledků učení jiných lidí, rozpoznávání osobních spouštěčů jednání a vyhýbání se jim nebo jejich lepší zvládnutí. Součástí terapie musí být i prohloubení sebeuvědomění, udržování dobrého tělesného duševního stavu a prevence relapsu⁸⁴ (etymologicky doslova „znovuvzplanutí“).

Ten nastává tehdy, když je člověk znovu zasažen stavem, který jej již v minulosti potkal. Může se jednat o medicínský či o psychologický stav. V tomto stavu opětovné konfrontace s finančními problémy může dospělý jedinec reagovat výrazně nestandardně. Může dojít k naprostému odmítnutí kompetencí, které již přijal, může hledat nestandardní řešení svého problému – únik k alkoholismu, drogové závislosti, preference politicky extrémního řešení celospolečenských problémů. Vzdělavatel dospělých musí být připraven řešit i tuto eventualitu.

Ve středu zájmu andragogiky je především samotná osobnost účastníka edukačního procesu a osobnost toho, kdo tento edukační proces vede, realizuje či řídí. Stranou zájmu nezůstává ani didaktika dospělých – andragodidaktika – charakterizovaná jako teorie výuky dospělých ve vyučování (na straně lektora) a učení (na straně účastníka). Výuka je proto chápána jako komplexní proces, který tvoří synergický efekt vyučování a učení, včetně působení různých vnitřních a vnějších vlivů⁸⁵. Má-li být vzdělávací proces úspěšný, musí obsahovat i vnímání vlivu sociálně psychologické stránky vzdělávacího procesu a jeho celospolečenského kontextu.

⁸³ PALÁN, Z. *Základy andragogiky*. Praha: UJAK, 2003, s. 127

⁸⁴ KOŤA, J.; TRPIŠOVSKÁ, D.; VACÍNOVÁ, M. *Sociální psychologie*. Praha: UJAK, 2013, s. 149

⁸⁵ VETEŠKA, J. a kol. *Nové paradigma v kurikulu vzdělávání dospělých*. Praha: Educa Service, 2009, s. 22

2.5 Pedagogicko psychologické aspekty fenoménu finanční gramotnosti

Posláním pedagogické psychologie je přispět ke zkvalitnění procesu vzdělávání a učení. Do tohoto trendu vstupují také následující faktory⁸⁶:

1. Informace spojené se stávají tržní komoditou, tzn. práce s nimi bude vyžadovat nové kompetence a nové přístupy reagující na aktuální ekonomický a národohospodářský stav společnosti.
2. Populace akcentuje spíše současnost, preferuje okamžitý efekt ze vzdělávacího procesu, účastníci vzdělávacích akcí musí být poměrně ihned přesvědčení o efektu z nově získaných znalostí, měli by umět poměrně rychle reagovat na své finanční či ekonomické problémy.
3. Populace začíná preferovat virtuální realitu – znamená to soustředit se také ve vzdělávacím procesu na nová a především elektronická média. To s sebou pravděpodobně přinese jiné než osobní formy kontaktu mezi vzdělávaným a vzdělavatelem.
4. Struktura populace se mění – přibývá starších lidí. Tuto sociologickou skupinu nelze pominout a naopak je nutné ji přijmout do procesu dalšího učení se všemi jejími psychologickými aspekty.
5. Vzdělávání se právě u skupiny dospělých jedinců s ekonomickými problémy nemůže soustředit jen na kontaktní edukační práci – je potřeba se připravit na to, že vzdělavatelé budou ve styku se svými klienty častěji v distančních programech celoživotního vzdělávání.
6. Prohlubuje se snaha integrovat zdravotně a sociálně znevýhodněné lidi do společnosti – vzdělavatel musí být připraven i na specifickou cestu informací k těmto typům studujících. I tito lidé mohou mít specifické finanční problémy.

Má-li vzdělavatel naučit něčemu novému své dospělé klienty, nemůže je vnímat jako osoby přítomné pouze v konkrétním čase a na konkrétní vzdělávací akci. Musí je vnímat jako aktéry sociálního kontextu, v konkrétních podmínkách, v nichž žijí a pracují.

Tento aspekt vzdělávacího procesu znamená, že vzdělavatel musí vnímat vzájemné působení sociálních, kulturních či etnických systémů na

⁸⁶ MAREŠ, J. *Pedagogická psychologie*. Praha: Portál, 2013, s. 18

jedince, ve kterých se tento vzdělávaný jedinec pohybuje, jak informace zpracovává⁸⁷. Rovněž tak musí vzdělavatel akceptovat, že jím předávané dovednosti, strategie a celý proces vzdělávání nejsou neutrálními pojmy, které existují v „čistém“ laboratorním prostředí, které nereagují a nevnímají sociální ani historický kontext či konkrétní situaci, ve které společenský život probíhá.

Úlohou pedagogické psychologie v souvislosti s tématem vzdělávání v oblasti finanční gramotnosti je⁸⁸:

- a) explorace – zmapování souvisejících ekonomických a finančních pojmů a jevů umožňující hlubší a bližší poznání s tím souvisejících psychologických jevů, akceptování výchozí kognitivní úrovně účastníků,
- b) usměrnění – tj. přímé působení na edukační praxi, na jedince, na vzdělávanou skupinu – aby učení reagovalo na aktuální psychologický kontext a dění ve vazbě na finanční a ekonomické procesy ve společnosti,
- c) projektování – konstrukce vzdělávací akce jako projektu v širších a dlouhodobějších psychických a společensko ekonomických výkladových návaznostech a souvislostech.

Psychologie vzdělávání dospělých v kontextu finanční gramotnosti se musí zabývat psychologickými východisky, tj. za jakých osobních podmínek a z jakých důvodů dospělý jedinec do tohoto typu vzdělávání vstupuje. Tyto podmínky budou naprosto jiné od případů, kdy se dospělý jedinec např. chce naučit něčemu z oblasti volnočasových aktivit. V případě finanční gramotnosti půjde o výrazný podíl stresu na straně vzdělávaného, může např. očekávat výraznou a okamžitou změnu svého postavení dlužníka, může požadovat rychlou eliminaci svého duševního napětí. S tím vším musí vzdělavatel plánovitě pracovat. Musí vzít v úvahu věkové a individuální zvláštnosti dospělých, a to i z hlediska aktuálního stavu jedince popř. i neverbální poruchy učení⁸⁹, tak z hlediska jeho dalších možností, aspirací a dalšího rozvoje. Východiskem této oblasti vzdělávání je koncepce procesu vzdělávání, která

⁸⁷ STERNBERG, R. J. *Kognitivní psychologie*. Praha: Portál, 2009, s. 90

⁸⁸ MAREŠ, J. *Pedagogická psychologie*. Praha: Portál, 2013, s. 25

⁸⁹ POKORNÁ, V. *Vývojové poruchy učení v dětství a v dospělosti*. Praha: Portál, 2010, s. 53

bude analyzovat tento proces v trajektorii od vzdělavatele k učícímu se dospělému při zohlednění a akceptaci psychiky dospělého jedince.

2.6 Reflexe učení a vyučování dospělých v celospolečenském kontextu

Lidské učení bylo po tisíciletí spojeno jen s domovem a s přirozeným prostředím, v němž lidská společnost žila. V českých zemích byla uzákoněna povinná školní docházka za panování Marie Terezie v roce 1774⁹⁰. Od tohoto roku je vzdělávání v podstatě spojováno s institucí nazývanou škola. Někteří teoretici pedagogiky – především Ivan Illich – zastávají názor, že vzdělávání by nemělo být spojováno vůbec se školním prostředím.

Objevuje se pojem „descholarizace“⁹¹. Můžeme jej volně přeložit jako "odškolnění". To podle těchto teoretiků spočívá v radikální proměně škol z takové podoby, jakou dnes známe. Vzdělávací instituce v rozvinutých společnostech jsou podle Ivana Illiche vším jiným, jenom ne místem vzdělávání. Žádoucí změnu této situace vidí právě v odškolnění společnosti, tedy v procesu, který zásadně změní stávající formu školy. Jedná se úvahy na pomezí sociologie a pedagogiky, které mohou dnešní době přinést nemálo podnětů k přemýšlení.

Snahy o radikální proměnu školy vycházejí z přesvědčení, že tradiční vzdělávací instituce selhaly. Daný názor zastávají i další levicově (neomarxisticky) orientovaní autoři, kteří se řadí ke konfliktním směrům sociologie školy. Nejpodstatnějším bodem jejich kritiky je, že formální vzdělávání funguje jako selektivní nástroj. Tzn., že určuje lidem jejich postavení dle jejich socioekonomického statusu a ne dle jejich schopností. Vzdělávací formální instituce tyto nerovnosti, které sama produkuje, legitimizuje.

K složité identifikaci daných stratifikačních mechanismů přispívá to, že jsou zakořeněny hluboko ve společnosti a v jednotlivcích. Velmi podstatné je, že možnost studia nemusí být jen otázkou ekonomické stránky dané rodiny. Rodina dítěti v procesu socializace předává i postoj k učení, který se v daných

⁹⁰ MAREŠ, J. *Pedagogická psychologie*. Praha: Portál, 2013, s. 61

⁹¹ PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009, s. 47

skupinách či třídách může lišit. Tyto postoje mohou ovlivnit celkové aspirace a tím i úspěchy daného jednotlivce.

Nemusíme být zastánci těchto radikálních názorů, protože absolutní eliminace vzdělávacích institucí z procesu vzdělávání může potencionálně znamenat i absenci odborných a akreditačním procesem garantovaných autorit, přílišná liberalizace tohoto systému může evokovat ne-řád a nesystematičnost učení. Měli bychom ale připustit, že právě dospělí jedinci, kteří jsou před problémem řešení své finanční situace, mohou být právě ti, kteří mohli mít s formálním vzděláváním ve své minulosti poměrně výraznou negativní zkušenost a ke vzdělávací instituci mají postoj odmítavý.

Člověk vzdělaný či člověk pravidelně se učící bude svět financí vnímat jako to, co jeho život standardně doprovází. Do finančních problémů se ve většině případů dostávají ti, kteří podlehli výrazně motivačně orientovanému až podbíživému vlivu reklamy, marketingových strategií a útočně koncipovaným tržním nástrojům v tom smyslu, že se stali konzumenty určitých finančních produktů. Tato jejich nadměrná spotřeba a neschopnost analyzovat případná následná rizika – dopadající především na jejich budoucí a někdy i tragické hospodaření v rámci rodinných rozpočtů – jsou důsledkem buď absolutní absence určité formy vzdělávání a tak získaných kompetencí, nebo neochoty se v dospělém věku dále vzdělávat tak, aby novým finančním instrumentům dokonale porozuměli.

Má-li být učení smysluplné, musí probíhat v prostředí pro tento proces konkrétně vytvořeném. Takové prostředí by se mělo rozvíjet jako akcentující konstruktivní, kumulativní a zacílené učení všech vyučovaných dospělých. Mělo by být vyvážené ve vztahu k učení prostřednictvím osobního zkoumání a k učení objevováním, systematickým vzděláváním a řízeným poznáváním i sebepoznáváním.

Účinné prostředí vhodné pro vzdělávání by rovněž mělo napomáhat rozvíjení autoregulace k učení, tzn. vzdělávaný by vedle prostých informací měl získat i kompetence, které by postupně eliminovaly lektorovo řízení vzdělávaného tak, aby se dospělý naučil řídit své vlastní učení a přebíral zodpovědnost za ně. Učení by se mělo v co největší míře odehrát

v autentickém kontextu, který otevírá osobní smysl toho, čemu se dospělý učí. V této souvislosti musí být lektor vzdělávání dospělých připraven zabývat se i metaučením⁹² – učením jak se učit.

Tento proces by měl využívat různorodých zdrojů učení a různorodých učebních materiálů a nabízet možnost vzájemné kooperace vzdělávaných. Učební prostředí by mělo být flexibilní, mělo by být schopno adaptovat se na konkrétní potřeby vzdělávaných, mělo by poskytovat adresnou pomoc, mělo by být připraveno reagovat na stupeň samostatnosti a míru autoregulace, jakož i individuální rozdíly v kognitivních, afektivních a motivačních charakteristikách učících se. Celkově by mělo jít o koncept fruktifující strategie⁹³ – tzn. strategie přinášející výsledky (plody) ve smyslu maximálního zužitkování stávajících zkušeností a postupů dosud využívanými dospělými účastníky v procesu jejich učení.

Obecné znalosti na jedné straně a znalosti specifické pro určité vyučovací předměty na straně druhé se navzájem musí doplňovat. Oba tyto typy znalostí jsou důležité pro kompetentní učení. Učební prostředí musí zajistit, aby student mohl integrovat, jak metakognitivní znalosti a postupy, tak znalosti a postupy, které jsou specifické pro jeden konkrétní vyučovací předmět a jeden typ učiva⁹⁴.

Učení je v podstatě procházením sledem situací, přičemž se jedinec od situace k situaci může stát kompetentnějším⁹⁵. Své kompetence rozvíjí na základě připravených struktur, které mají jak biologický, tak sociokulturní základ. Jedinec by měl být vzděláván tak, aby dokázal rozpoznat zvláštnost konkrétní situace, aby dokázal být kompetentní – jak v zacházení s intelektuálními nástroji, tak v jednání svém i druhých lidí.

Jeho jednání by mělo být odvozeno od situace, ve které se vzdělávaný nachází. Měl by umět rozpoznat, co je správné, co je přípustné a co nikoliv. Zároveň ten, kdo se učí, by měl být schopen rozdělit, rozšířit a distribuovat své aktivity tak, aby prováděl jakousi dělbu práce. Jednak by se měl přizpůsobit

⁹² MAREŠ, J. *Pedagogická psychologie*. Praha: Portál, 2013, s. 215

⁹³ tamtéž s. 238

⁹⁴ tamtéž s. 66-67

⁹⁵ tamtéž s. 75

ostatním lidem ve svém okolí – měl by s nimi koordinovat svou činnost, a měl by s nimi kooperovat. Dále se vzdělávaný musí naučit pracovat s didaktickými pomůckami, materiály, přístroji – tj. se vším, s čím při učení pracuje. Jeho učení by mělo zároveň směřovat k tomu, aby dokázal věci naučené ve specifickém prostředí vzdělávání transformovat do prostředí mimo něj – do svého soukromí. Měl by být veden k tomu, že vzdělávací instituce v sobě zákonitě nese určitou problémovou čistotu prostředí, která bývá běžným životem setřena nebo zastřena.

Z tohoto důvodu by učení se v oblasti finanční gramotnosti mělo být konstruováno jako učení se s lektorem, ale i učení se z vlastních příběhů, chyb i výher – např. při řešení finančního zajištění bydlení lze pracovat s reálným příběhem. Práce lektora s určitými informačními materiály musí reflektovat skutečně existující a probíhající reklamní kampaně bank a nebankovních institucí, analýzu podmínek úvěrové smlouvy může řešit jen na reálném dokumentu tohoto typu. Lektor by měl vést vzdělávaného k sebereflexi – k sebesedlování o svých pocitech, obavách i naopak o dobrých zjištěních. Takto koncipovaná komunikace zbaví vzdělávaného jedince komunikačního stresu, který mohl být v minulosti příčinou neřešení problémů plynoucích z nezvládnuté finanční situace jedince či jeho rodiny.

2.7 Emoce a učení

Emoce jsou formou reakce člověka na měnící se podmínky života, skutečnosti, události, situace a výsledky činností podle subjektivního stavu a vztahu k hodnocenému objektu⁹⁶. V kontextu této publikace vedou emoce vzdělávaného k zaujetí postoje k dané situaci – k tématu vzdělávání v oblasti finanční gramotnosti. Ve vztahu k procesu učení musí být pracováno ze strany vzdělavatele s emocemi vzdělávaného tak, aby se věnoval emocím vzdělávaných i potencionálně vzdělávaných jako součástí člověka a aktéra v sociálním prostoru, během socializace, reflexe společenských jevů. Na základě toho je možné identifikovat a pojmenovat psychologický stav tak, aby byl pochopitelný jak pro vzdělávaného, tak pro jeho komunikaci s okolím.

⁹⁶ PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009, s. 68

Jedinci v tomto procesu internalizují určité kulturní normy a návody, které určují, které emoce jsou vhodné v určitých typizovaných situacích – např. kdy je vhodné cítit radost a kdy smutek. Tady se musí vzdělavatel dospělých k tématu finanční gramotnosti připravit na obranné a emocemi podložené postoje jeho klientů, kdy mohou mít s těchto edukačních témat strach a obavu.

Přístup ke zkoumání lidských emocí je inspirován symbolickým interakcionismem – konkrétně myšlenkou, že to, jak aktér či aktéři danou situaci interpretují, záleží na jejich prvotní definici situace, která z jejich emocí vychází. Pokud je nějaká emoce či psychický stav chápána jako strach či stud, bez ohledu na to, zda je fyziologicky stimulována, je pro účastníky této situace spojena se studem či strachem a aktéři podle toho jednají. Význam, pojmenování a identifikace konkrétní emoce je neustálým procesem, podobně jako proces definice situace. Tento proces také není definitivní, např. reflexe vlastního strachu z finančních instrumentů může vést k tomu, že strach mizí, protože se objeví po příslušné edukaci již jako iracionální a nedůvodný.

Na druhou stranu význam prvotního fyziologického stimulu či impulsu nelze opomíjet a bývá často předpokladem pro definici či pojmenování emoce. Tzn., že bez určitého biologického impulsu by nebylo možné „nic“ pojmenovat. Avšak bez naučené a sociální schopnosti definovat a pojmenovávat by nevznikaly žádné emoce, protože by jako emoce vnímány nebyly. Od sedmdesátých let 20. stol. se začíná hovořit o sociologii emocí.

Emoce v sociálním kontextu představují způsob a prostředek dosahování sociální kontroly a sociálního řádu. Určité emoce (úcta, pocit povinnosti či závazku) vytvářejí stabilnější sociální pouta, která v zásadě umožňují fungování společnosti jako soudržného celku.

Z konstitutivního hlediska mají pro společenské vazby relevantní význam v kontextu vzdělávání k tématu finanční gramotnosti emoce rolové a emoce empatické, které vznikají tím, že se vcítíme do situace druhého – lektor musí chápat pocity vzdělávaného. Rolové emoce mají zásadní morální a normativní význam, který zavazuje jedince k určitému jednání – v této souvislosti zpravidla k finančnímu neselhání, ale zároveň slouží jako sankce pro jednání, které není v souladu s tím považované za správné – tzn. může zde vznikat tenze

u dospělého jedince, pokud svou roli, např. člověka zabezpečujícího rodinné finance, nezvládne.

Přestože se emoce vytvářejí v přímé či nepřímé interakci s dalšími aktéry, v konečném důsledku je to samotný aktér, který reflektuje emoce a provádí tak sebekontrolu. Proto je důležité, jak emoce prožívá a reflektuje např. člověk s nadměrnými osobními dluhy, protože ty pak ovlivňují jeho další jednání a chování.

Způsob, jakým probíhá reflexe vnitřních pocitů, se ustavuje během socializace jedince a je ovlivněn kulturním kontextem. Některé emoce jsou v určitých kulturách potlačovány a jedinci se je snaží eliminovat nebo ventilovat v rámci rituálů či transponovat do jiné emoce. Tak může vzniknout závislost na alkoholu či na jiné droze. Lidé se často podvědomě snaží cítit tak, jak by měli a jak je očekáváno okolím v odpovídající situaci. Zároveň se snaží tak cítit i vůči člověku, s nímž vstupují do interakce. Proto je obvyklé nesdělovat otevřeně každému člověku své problémy s dluhy, s nedostatkem osobních finančních zdrojů, své obavy z exekuce. Toto je vnímáno sociálním okolím jako důsledek selhání jedince.

Každý vzdělavatel by si proto měl v souvislosti s emocemi uvědomit, že pozitivní emoce zpravidla rozšiřují jedincovu pozornost, rozšiřují akční repertoár jeho myšlení, zvyšují tvořivost, posilují paralelní zpracování informací. Pozitivně motivovaný jedinec si více všímá vztahů, začíná snáze vidět a chápat souvislosti. Emoční prožitky člověka se ukládají do paměti. Je-li v souvislosti s učením uložen do paměti příjemný emoční prožitek (vedle kognitivní, či afektivní a konativní složky učení), bude nově naučená kompetence s tímto příjemným emočním prožitkem propojena i při aplikaci výsledků učení. Proto by měl lektor pozitivně akcentovat i dílčí pokrok vzdělávaného dospělého v jeho učení. Tím emočně modeluje východisko pro jeho další úspěšné učení.

Negativní emoce nutí člověka důkladněji zkoumat zdroj potencionálního nebezpečí a promýšlet hrozící důsledky jednání. Tyto negativní emoce působí ve vzdělávacím procesu kontraproduktivně, odvádějí nežádoucím směrem energii vzdělávaného, ta může ve vlastním učení následně chybět.

2.8 Smysluplné učení

Současná psychologie usiluje o to, aby při vzdělávání převažovalo učení, které bychom souhrnně mohli označit jako učení smysluplné.

Samotný termín smysluplné učení bývá spojován s americkým psychologem D. P. Ausubelem⁹⁷. Ten chtěl v šedesátých letech minulého století naznačit, že jde o učení, které se neopírá převážně o memorování, jde o učení, při němž vzdělávaný jen nepřidává nové poznatky k poznatkům dosavadním. Je to učení aktivní, konstruující, kumulativní, autoregulované, zacílené, situované a odlišné individuálně.

Toto smysluplné učení musí vycházet z dosavadních znalostí vzdělávaného a z jeho životních zkušeností. Mělo by být koncipováno jako stavba domu – krok za krokem musí být nové informace včleňovány do stávajících struktur informací – základů a konstrukce domu. Je to vzdělávání, které se vyvíjí ve vazbě na osobnost vzdělávaného. On by také měl být tím, kdo rozhoduje, co je třeba v učení dělat dál. Vzdělávaný by měl mít rovněž představu o cíli, kterého chce předmětným určením dosáhnout, musí se s tímto cílem ztotožnit. Učení by mělo vždy probíhat v kontextu – v situacích, v nichž se vzdělávaný aktuálně ocitá, v obsahu, který si již osvojil. Vždy by měl vzdělavatel respektovat individualitu a osobnost vzdělávaného.

Dále by se vzdělavatel měl vždy snažit, aby jeho klient měl už od počátku vzdělávání alespoň rámcovou představu o tom, jaké činnosti ho očekávají a co on sám očekává od svého učení. Motivování je klíčovou záležitostí vzdělávání a vzdělávání dospělých především. Vzdělavatel by měl počítat s tím, že jeho klient nemusí být motivovaný nebo dokonce může být demotivovaný. Bez eliminace těchto dvou nežádoucích stavů by celý vzdělávací proces byl neúčinný.

Nové poznatky musí být začleňovány do stávající struktury užívaných informací. Musí být s nimi propojovány. Proto je žádoucí, aby si každý vzdělavatel provedl analýzu výchozích znalostí svých klientů – tzn. v kontextu tématu finanční gramotnosti by měl reálně zmapovat, co jeho klienti o dílčích

⁹⁷ MAREŠ, J. *Pedagogická psychologie*. Praha: Portál, 2013, s. 79 a násl.

tématech tohoto zaměření vědí. Teprve na tomto zjištění může začít stavět své aktivity a koncipovat další vzdělávací proces.

Vzdělavatel by měl počítat s tím, že pozornost dospělého člověka je omezena a funguje jinak, než je tomu u mladších lidí. Schopnost soustředění se, zaměření pozornosti jen na potřebnou část učiva bývají velice problematické. Mnohdy má před sebou vzdělavatel klienty, kteří procházeli v daleko mladším věku vzdělávacími institucemi a jejich schopnost učení byla odvozena spíše od jejich biologického a psychického stavu – stavu mladého člověka. Dospělý (starší) vzdělávaný nemusí být připraven na to, že tyto schopnosti jsou věkem modifikovány – v neprospěch výsledků učení.

Nové poznatky musí být v procesu učení přesunuty z krátkodobé paměti do paměti dlouhodobé. Tento proces je však nastaven a probíhá, pokud novým poznatkům vzdělávaný přisuzuje osobní smysl. Tento smysl ozřejmí vzdělavatel prezentací nových informací v širším společenském a užívaném kontextu. Učivo zpravidla obsahuje množství nových prvků či vztahů a vzdělávaný by si je měl zorganizovat, zjednodušit a upravit tak, aby si je snadněji zapamatoval, aby se mu dobře následně vybavovaly. Vzdělavatel by měl být proto také připraven nabídnout svému klientovi určité mnemotechnické a další podobné pomůcky. Téma finanční gramotnosti bude pravděpodobně pro většinu klientů obsahově složité. Proto musí lektor pracovat s účelovým zjednodušením předávaných informací, které ale nesmí konvertovat k jednoduchosti, která bude bezobsažná či chudá na relevantní informace.

Aby mohlo proběhnout smysluplné učení, je nutné aktivovat procesy porozumění, nikoliv sázet na mechanické pamětní učení. Proto by měl vzdělávaný při vlastním procesu učení porovnávat staré a nové učivo, měl by cíleně pátrat po shodách či rozdílech. Proces porozumění bude u vzdělávaného aktivizován, pokud vzdělavatel nezůstane v teoretické rovině, ale seznamuje klienty s novými informacemi na aktuálních případových studiích: takto vzniklo předlužení, tuto chybu člověk udělal, takto měl postupovat, o tomto zákonném ustanovení je nutné vědět, tento finanční výpočet je nutné alespoň rámcově provést atd.

Nedílnou součástí učení je opakování – čím vyšší je věk vzdělávaných, tím musí být opakování zařazováno do procesu vzdělávání častěji a po prezentaci kratších výkladových celků. Opakování formálně identické není vhodné. Pokud vzdělavatel přednese určité sdělení, měl by ho zopakovat např. formou účelně upraveného příběhu. Pokud chce vzdělavatel varovat před nekalými prodejními praktikami, opakovaně upozorňuje na konkrétní prvky v několika praktických ukázkách – nikoliv opakovaně rozebírá jeden případ. Opakování totožné není aktivační, může klienta demotivovat až nudit.

Vzdělavatel by měl být kompetenčně vybaven tak, aby si dokázal „přečíst“ zpětnou vazbu, kterou mu zpravidla neverbálními komunikačními kanály poskytují jeho klienti. Analýzu jejich mimiky, případně další mimoslovních projevů (gestiky, proxemiky, posturologie, vyhýbavého očního kontaktu), by měl umět vyhodnotit – ve vztahu k pochopení či nepochopení sdělovaných nových informací. Klient nechápající nově sdělovaný obsah může odmítat vizuální kontakt s lektorem, může se gesticky uzavírat nebo může začít užívat obranná gesta, může blednout či naopak výrazně zčervenat (v důsledku somatické reakce na psychické napětí z nepochopení).

Dospělý účastník vzdělávání by měl být rovněž schopen sám poznat, k jakým změnám v rámci jeho učení došlo. Měl by být schopen sebeanalýzy a s tím související sebekorekce. K tomuto poznání ho ale musí lektor přivést – tematickými otázkami, ověřováním jeho pocitů. Zároveň by měl být klient vzdělavatelem upozorněn na to, aby byl připraven, že zvláště v počátečním stádiu učení, nemusí u sebe shledat zásadní a výraznou změnu v nově nabytých znalostech a dovednostech. Tyto změny přicházejí postupně. Hodnocení výsledků učení by mělo být verbálně mírné, nikoliv kategorické – to by mohlo být příčinou odstoupení vzdělávaného od dalšího procesu učení.

2.8.1 Pamětní učení

V rámci edukačního zpracování dílčích témat vztahujících se k finanční gramotnosti je nutné analyzovat i pamětní stránku učení se dospělého. V této souvislosti se jedná o kognitivní procesy, při nichž dochází ke třídění, kódování, organizování, uchovávání a vybavování informací. Kvalita pamětního učení

souvisí s procesem strukturace nových informací⁹⁸. Úlohou vzdělavatele je tuto strukturaci informací vzdělávanému zprostředkovat.

Kvalitní zapamatování nových sdělení je podmíněno aktivitou učícího se člověka⁹⁹. Tuto potřebnou aktivitu může vzdělavatel mobilizovat:

- a) strukturací nově předkládaných sdělení v kratších – ale přesto smysluplných celcích tak, aby na straně vzdělávaného nevznikla únava a tím následná nesoustředěnost na nové další informace,
- b) upozorněním na znalosti již prezentované, na zkušenosti s nimi,
- c) zapojením klientů do vzdělávání tak, aby se stali kolaborujícími partnery vzdělavatele (sdělují osobní zkušenosti např. se svým řešením hypotéky, dohledávají souvislosti – např. aktuální úrokové nabídky bank, doplňkové obchodní či legislativní informace apod.),
- d) vhodným zařazováním opakovacích fází – každé opakování by mělo využít jinou trajektorii – duplicitní opakování naprosto identickými definicemi a příklady působí jako nudné a pozornost vzdělávaného se k nim nijak neupíná,
- e) upozorněním na různé pomůcky k zapamatování – mnemotechnika, rytmické celky, grafické pomůcky, lektorské příběhy, lektorské hry.

Výše uvedený přehled mobilizačních prvků je možné a vhodné aplikovat při vzdělávacích tématech souvisejících s finanční gramotností. V této souvislosti bude lektor vzdělávat klienty, kteří mají se světem financí minimální nebo spíše negativní zkušenosti. Zvládnout toto téma vyžaduje ovládat určitou terminologii a pravidla zpaměti. Jen dobrá didaktická a psychologická příprava takového vzdělávacího programu předznamená jeho úspěšné zvládnutí účastníky. Vhodnou pomůckou mohou být dále prezentované mentální mapy – vizualizační pomůcky koncipované pro vzdělávací program k tématu finanční gramotnost.

⁹⁸ MAREŠ, J. *Pedagogická psychologie*. Praha: Portál, 2013, s. 95

⁹⁹ tamtéž s. 96

2.8.2 Učení z textu

Jde o záměrnou činnost, kterou provádí čtenář s textem, aby porozuměl sdělení obsaženému v textu a integroval textové informace do svých dosavadních znalostí. Produktem porozumění textu je mentální reprezentace textu¹⁰⁰.

Má-li být naplněna předchozí definice, je klíčovým prvkem tohoto žádoucího procesu fenomén „text“. Jeho konstrukce pro vzdělávací proces musí naplňovat minimálně tato kritéria¹⁰¹:

- a) autor textu musí pracovat s přirozeným jazykem,
- b) vedle verbálních prvků je vhodné zapojit i prvky neverbální – grafy, schémata, tabulky, funkční výklad doplňující obrázky či originální ilustrace,
- c) může obsahovat autodidaktické prvky a prvky činnostního učení¹⁰² – tj. instrumenty, s jejichž pomocí může čtenář sám sebe „vyzkoušet“ – tím nabude větší jistotu, než předstoupí s prezentací svých nových znalostí před lektora.

Pokud lektor připravuje rozsáhlejší text určený primárně ke vzdělávání (učebnici, cvičebnici apod.), měl by se zabývat i výpočtem komplexní míry obtížnosti textu – především sémantické a syntaktické obtížnosti zpracovávaného učebního textu.¹⁰³ Obsahově a informačně kvalitně připravený text může být díky nerespektování požadavků čtenářů na syntaktickou (slovně konstruktivní a slovoslednou) a sémantickou (významovou) složku výukově i obsahově nesrozumitelný až nefunkční. V oblasti textů k tématu řešení finanční gramotnosti u dospělé populace je proto vhodné, aby text byl tvořen ne složitými souvětími, aby byla dána přednost českým ekvivalentům odborných termínů, aby učební text obsahoval také kompletní přehled užívané terminologie s jejich detailním vysvětlením – ve formě shrnutí, významových slovníků apod.

¹⁰⁰ MAREŠ, J. *Pedagogická psychologie*. Praha: Portál, 2013, s. 104

¹⁰¹ tamtéž s. 106-107

¹⁰² ČAPEK, R. *Moderní didaktika*. Praha: Grada, 2015, s. 61

¹⁰³ CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada, 2011, s. 229-230

Nevhodná vizuální podoba studijního materiálu může být pro vzdělávaného demotivující. Člověk vracející se do procesu vzdělávání po např. desetileté přestávce bude vnímat „tlustou“ učebnici nikoliv jako učební pomůcku, ale jako nepřekonatelnou překážku.

Text vhodný pro andragogicko didaktické užití by měl být¹⁰⁴:

- a) intencionální – záměrně vytvořený pro konkrétní skupinu čtenářů – je rozdíl mezi čtenářem mladším a starším, mezi čtenářem studujícím v prezenční formě a čtenářem studujícím ve formě méně kontaktní (kombinované, distanční); ve vzdělávacím programu finanční gramotnosti půjde o čtenáře se spíše nižším formálním vzděláním, neodborníka v oblasti ekonomiky a financí,
- b) čtivý – obsahově i graficky srozumitelný a dějovou stavbou aktivizující, autor by se měl vyvarovat doslovných a strohých (nekontextuálních) odborných ekonomických definic,
- c) přiměřeně obtížný – je nutno vyvarovat se i extrému, kdy se autor učebního textu potencionálním čtenářům podbízí, podceňuje jejich vstupní informace,
- d) kohezivní – vnitřně soudržný, logicky a kontinuálně tvořený, nelze v jednom materiálu chtít postihnout celé téma finanční gramotnosti,
- e) koherentní – návazný v dílčím a přehledném členění témat a podtémat, i cílená koncepce struktury textu může ujasnit popisovaný ekonomický či finanční problém,
- f) intertextový – jde o aktivační prvek, kdy si čtenář sám některé informace vyhledá a doplní, tento prvek nemusí být spojován výlučně jen s elektronickými texty – i papírová učebnice může odkazovat na jiné doplňkové zdroje informací,
- g) regulativní – zvláště u andragogických klientů to je právě lektor, který těmito prvky usměrní autoedukativní prvky učící ho se dospělého (např. s ohledem na psychohygienu učení) – při vnímání klienta jako partnera¹⁰⁵, téma finanční gramotnosti bude pro čtenáře

¹⁰⁴ MAREŠ, J. *Pedagogická psychologie*. Praha: Portál, 2013, s. 116

¹⁰⁵ ROHLÍKOVÁ, L.; VEJVODOVÁ, J. *Vyučovací metody na vysoké škole*. Praha: Grada, 2012, s. 121

nové a složité – špatné rozložení studijního času může být příčinou studijního neúspěchu a následného odmítání učení.

Čím více transformačních a informačních kanálů autor vzdělávací akce u vzdělávaného podchytí – tj. kanálů pro přenos zvukové, tištěné i obrazové informace – tím vyšší bude pravděpodobnost, že nová informace bude v dlouhodobé paměti vzdělávaného uložena a následně využívána. Jde o práci s logogeny¹⁰⁶. Tato teorie pochází z roku 1969¹⁰⁷. Předpokládá, že člověk k rozpoznávání řeči používá jednotky nazývané v anglickém originále "logogens". Logogeny představují specializované znaky, jejich zpracováním každý dokáže rozeznat jedno konkrétní slovo. Tento model poskytuje nástin účinků a souvislostí při rozpoznávání slov a práci s jakýmsi vnitřním slovníkem člověka – čtenáře. Logogeny aktivují psychické podněty a kontextovou vazbu nové informace, která je v souladu s vlastnostmi tohoto specifického logogenu. Pokud je hladina aktivace logogenu uvedena „na“ či „nad“ jeho prahovou hodnotu u konkrétního člověka, vybavení dané informace je konstruováno jako výstup do procesu učení.

V souvislosti s tématem finanční gramotnosti je nutné, aby autor výukových textů rozpoznával při didaktické přípravě takové logogeny, které mohou příjemci takto zaměřených informací způsobit problém – svou složitostí, neadresností či potencionální záměnou. Znamená to, že v této souvislosti by měly být především používány české ekvivalenty. Pokud je nevyhnutelné použít slova či jejich spojení terminologicky sice přesná, ale z pohledu laika složitá, měl by se lektor soustředit na vysvětlení tohoto pojmu. Určitě nebude chybou, pokud v této souvislosti bude takto zpracovaný text méně terminologicky odborný.

Při vzdělávání dospělých mohou některé podněty ovlivnit hladinu aktivace vzdělávaného více než jedním slovem. Obvykle tento jev zahrnuje slova či objekty, které jsou si navzájem podobné. Pokud k tomu dojde, je rozhodné, která z úrovní aktivace nové informace dosáhne již zabudovanou prahovou úroveň informace původní. Pak je takový výstup odeslán – a možná i chybně – jako výstup učení. Proto by měl lektor myslet i na to, aby k takto

¹⁰⁶ MAREŠ, J. *Pedagogická psychologie*. Praha: Portál, 2013, s. 133

¹⁰⁷ Dostupné on-line na http://en.wikipedia.org/wiki/Logogen_model

vzniklým mnohdy i nesprávným interpretacím u vzdělávaného nedocházelo, aby edukační sdělení byla maximálně jednoznačná. Např. nerozlišením pojmu sociální pojištění a důchodové pojištění, starobní důchod a důchod jako výnos, bankovní úvěr a nebankovní úvěr, úrok a úmor, zajištění a pojištění – může docházet k nežádoucím záměnám.

Tento model předpokládá, že učící se člověk analyzuje zvukovou, tištěnou i obrazovou složku informace a vytvoří si auditivní či vizuální logogen, který přechází do jeho kognitivního systému, kde jej dále zpracovává, uchovává a užívá k evokaci nové informace¹⁰⁸.

Pokud bude vzdělavatel vnímat vzdělávací proces jen jako proces předání nových nijak neupravených informací, neproběhne tato jeho činnost dobře. Má-li vzdělávací proces proběhnout jako činnost smysluplná s kvalitním očekávaným výsledkem, musí vzdělavatel vnímat i psychologickou stránku učení a vzdělávání. Vzdělavatel nemůže být jen odborníkem na přednášené téma. Musí být také dobrým didaktikem a psychologem. Proces vzdělávání a učení musí vnímat jako proces, který má také složku psychologickou, tedy složku pracující s vnitřním duševním světem dospělého. Z andragogického hlediska je to především psychologie učení dospělých, která může vzdělavatelům dospělých poskytnout potřebná metodologická východiska pro jejich práci.

¹⁰⁸ MAREŠ, J. *Pedagogická psychologie*. Praha: Portál, 2013, s. 133

3 SPOLEČENSKO EKONOMICKÝ KONTEXT FINANČNÍ GRAMOTNOSTI

3.1 Společenský vývoj v ČR na konci minulého století

Lidská společnost řešila svou ekonomiku a hospodaření už od samého počátku. Nelze proto oddělovat existenci člověka od širších společensko ekonomických a hospodářských souvislostí. Výroba má společenský charakter, spotřeba má společenský charakter, práce je společenský fenomén, daňová zátěž je záležitostí celé společnosti, ale i takové prvky, jako je patologické hráčství, závislost na alkoholu či na jiných podobných látkách – to všechno jsou jevy, které spolu souvisejí na celospolečenské úrovni.

Politické změny v České republice, které proběhly v roce 1989 a následně, s sebou přinesly zásadní obrat nejen v politickém systému státu, ale také změnu v ekonomické koncepci národního hospodářství.

Politika socialistického státu obsahovala i takové prvky, kdy občan byl v podstatě chráněn proti následkům svých špatných ekonomických a finančních rozhodnutí. Tento stát z politických důvodů nechtěl a nemohl dopustit, aby tu byli nezaměstnaní, aby tu byly rodiny, které mají výrazné dluhy, aby se veřejně hovořilo o lidech závislých na drogách, aby se člověk v seniu ocitl v životní nejistotě. Pracující měl určitou jistotu, že o svou práci nepřijde, socialistické podniky takřka nikdy své zaměstnance nepropouštěly. Pokud byl nějaký podnik „transformován“, vždyť to znamenalo převod stávajícího stavu zaměstnanců na jiný subjekt.

Občané socialistického státu byli do určité míry vychováváni v této chybné ideologii – nejsou za svá ekonomická a finanční rozhodnutí přímo zodpovědní. Blaho bylo záležitostí politického fenoménu. Finanční gramotnost jako téma vzdělávání a učení v této souvislosti nijak podporována nebyla. Změny po roce 1989 znamenaly, že stát se ve všech svých oblastech začal postupně řídit pravidly tržní ekonomiky. Tzn. existují jen ty výrobní subjekty, které byly a jsou dlouhodobě ziskové. Nerentabilní podnik své zaměstnance propustil a stát se jen v omezeném časovém rozsahu postará o zaměstnance ve smyslu finanční podpory jejich nezaměstnanosti. Pro dospělé jedince se tak etablovala nová sociální situace.

3.2 Ekonomické změny v ČR a jejich vliv na dospělou populaci

Na trhu v naší republice se v devadesátých letech začala objevovat celá řada nových subjektů: banky, leasingové společnosti, organizace nabízející splátkový prodej, firmy nabízející rychlé úvěry. Občané česko(slovenského) státu byli postaveni do konfrontační role, kdy si uvědomovali, že vůči ekonomikám fungujícím v tržním prostředí již dlouhá léta mají určitý spotřební propad. Pochopitelné bylo, že i český občan se chtěl vyrovnat s úrovní bydlení, stravování, oblékání a dovolených s občany v Německu, Francii, Španělsku apod.

Občané v nově transformované ekonomice byli např. nuceni řešit i svou bytovou otázku. Status levných podnikových a státních bytů postupně mizí. Chce-li občan dobře bydlet, musí tuto záležitost řešit poměrně výraznými finančními částkami. I tyto záležitosti musel řešit dospělý jedinec ve vazbě na své aktuální finanční postavení a své finanční zdroje.

Právě nově etablované a tržně orientované podnikatelské subjekty rychle na tento požadavek občanů reagovaly. Spotřeba byla preferována před jejími logickými následky. Dospělí jedinci žili v názorovém přesvědčení, že se o ně stát opět postará a nedopustí vznik výrazných dluhů či podobných finančních problémů – jak tomu bylo v minulosti.

Právě v důsledku této deziluze docházelo a dochází k finančním problémům, které vznikají ze spotřebních preferencí, které jsou evokovány cílenou marketingovou a reklamní kampaní tržně orientovaných subjektů zaměřených na rychlou a módní spotřebu – osobní elektronika, osobní luxusní automobily, dovolená, vánoční dárky.

V případě problémů s financemi se zpravidla občan s těmito svými potížemi veřejně neprezentuje. Mnohdy tato psychická obava znamená, že například dluhy dále rostou, jsou úročeny sankčními úroky, nastupuje exekutor, objevuje se fenomén nuceného prodeje domů či bytů.

Protože mediální tlak na spotřebu jinak zbytných předmětů byl a je poměrně silný, celá řada občanů se obrátila na banky s požadavkem na poskytnutí úvěru, aby mohli tyto své spotřební preference aktuálně řešit.

Banka je podnikem, který prezentuje pro své klienty především určitou serióznost a vážnost – stará se o peníze jiných lidí. I stát garantuje určitou podnikatelskou váhu tohoto subjektu – založit banku znamená mít daleko více finančního kapitálu než v případě běžného podniku pro oblast výroby či služeb (obchodní zákoník vyžaduje poměrně vysokou sumu základního kapitálu u banky – vyšší než v případě jiného podniku). Získat povolení působit jako banka znamená, že státní bankovní dohled prověří také kvalifikační složku vedení a personálu banky, že se zabývá institutem ošetření obchodních rizik a dostatečné kapitálové přiměřenosti – tzn. schopnosti banky finančně pokrýt své náklady a rizika. Klasické banky na počátku devadesátých let odmítaly poskytovat úvěry na výše popsanou a zpravidla účelově vyvolanou osobní spotřebu. Reakcí českého finančního trhu bylo, že se zde objevila celá řada nebankovních subjektů, které tuto mezeru na trhu nabídky bankovních služeb vyplnily tak, že začaly občanům intenzivně nabízet a poskytovat nebankovní úvěry a půjčky. Při jejich administraci vyžadovaly od žadatele minimum informací a dokladů. Tato relativní snadnost získat půjčené peníze ale znamená, že nebankovní subjekt velice nestandardně a neeticky jedná se svými klienty v případě nesplácení jejich dluhu.

Zjevné je, že většina lidí, kteří jsou dnes v procesu osobního bankrotu, získali své problémy tím, že čerpali půjčky právě od nebankovních subjektů. Pro nebankovní subjekt je snadné prodat pohledávku po lhůtě splatnosti a postoupit ji vymahačské či exekutorské firmě. Navíc systém nebankovních subjektů nepodléhá doзору České národní banky – tedy státu – a např. systém sankčních úroků v případě nesplácení půjčky se řídí až drastickými tržními pravidly. (Až nyní se stát rozhoduje, zda i tuto oblast bude u nebankovních subjektů regulovat.)

Společenské důsledky především finančních a ekonomických problémů rodin nezahrnují jenom samotný vznik dluhů. Člověk s těmito problémy podlehně snadněji různým patologickým společenským jevům, jako je alkoholismus, závislost na drogách, závislost na lécích, a z toho plynoucí následná dlouhodobá nemoc. Rodiny s těmito symptomy a problémy se často rozpadají, přestávají plnit svou výchovnou funkci ve vztahu ke svým dětem.

Zdroj těchto problémů je označován jako biologicko psychologický, sociálně psychologický a sociologický¹⁰⁹.

Dalším ekonomicko společenským jevem, který se začal nově objevovat, je nucená změna kvalifikace lidí. V předchozích letech bylo obvyklé, že člověk absolvoval formální vzdělávání kvalifikačního charakteru, nastoupil do jednoho podniku a zde zpravidla na stejné či podobné pracovní pozici strávil celý svůj aktivní život. I tato oblast doznala změny plynoucí z tržně ekonomické transformace. Celá řada profesí – z oblasti těžebního průmyslu, těžké metalurgie, strojírenství – zmizela z pracovního trhu. Tyto profese aktuálně česká ekonomika nepoptává. Někteří dospělí jedinci se stali ve smyslu své formální kvalifikace ze dne na den nepotřební. V rámci svého počátečního vzdělávání nebyli na tento fakt připravováni a dnes jsou mnohdy rozčarováni, že jediné řešení dlouhodobé nezaměstnanosti spočívá v jejich dalším kvalifikačním a rekvalifikačním vzdělávání. I toto je prvek funkční gramotnosti – znát svou roli a možnosti jako pracovní síly – tzn. účastníka ekonomického systému – uvědomovat si, že cena člověka na trhu práce s jeho kvalifikací stoupá. Cena práce je mzda – vyšší mzda může znamenat nižší závislost na půjčkách, větší osobní svobodu ve smyslu rozhodování se o osobní spotřebě a spotřebních preferencích.

Má-li se dospělý jedinec vyrovnat se všemi společensko ekonomickými jevy tak, aby se stal aktivní a plnohodnotnou součástí společnosti, musí si uvědomit absenci určitých – především finančních a ekonomických kompetencí. Mimo rámec této publikace je, že podobná situace nastává v kontextu kompetencí právních, jazykových, kulturních.

¹⁰⁹ FISCHER, S.; ŠKODA, J. *Sociální patologie – Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení 2.*, rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Grada, 2014, s. 31

4 ANALÝZA ZAHRANIČNÍCH ZKUŠENOSTÍ S ŘEŠENÍM PROBLÉMATIKY FINANČNÍ GRAMOTNOSTI

Pro získání objektivního stanoviska k jakékoliv problematice je vhodné získat adekvátní informace k řešenému tématu také v zahraničí¹¹⁰. V tomto konkrétním případě byly zvoleny tři pohledy – dva směrem západním a jeden směrem východním.

Všechny tři analyzované národní systémy edukačního řešení tématu finanční gramotnost byly zvoleny i proto, že výzkumy PIAAC¹¹¹ řadí výsledky monitoringu kompetencí v oblasti numerické gramotnosti dospělé populace (finanční gramotnost zjišťována nebyla) jako výrazně podobné: Z 23 analyzovaných států se Slovensko umístilo s ČR na 8. – 9. místě, SRN na 12. místě a Kanada na místě 14. Máme tedy v této souvislosti k dispozici hodnocené výsledky vzdělávání dospělých, nyní se zaměříme na detailní analýzu vzdělávacích systémů dospělých v oblasti finanční gramotnosti v těchto státech.

4.1 Zkušenosti se vzděláváním dospělých ve Spolkové republice Německo

V této souvislosti byly analyzovány písemné materiály vydávané ve Spolkové zemi Sasko (bezprostřední soused Ústeckého kraje) k tématu vzdělávání dospělých.

4.1.1 Duale Studiengänge bei der HdBa (Duální studijní kurzy při Vysoké škole spolkové agentury pro práci)

Jedná se v podstatě o studium vysokoškolské andragogiky. Materiál seznamuje uchazeče s obecnými studijními tématy: orientace na pracovním trhu, poradenství, začleňování zaměstnanců, sociální politika, management. Téma související s proškolením budoucích vzdělavatelů dospělých k finanční gramotnosti či prevenci podobných sociálně patologických jevů není v nabídce detailů studia nikde zmiňováno.

¹¹⁰ PRŮCHA, J. *Vzdělávání a školství ve světě*. Praha: Portál, 1999, s. 15-20

¹¹¹ *Předpoklady úspěchu v práci i v životě (PIAAC)*. Praha: Dům zahr. spolupr., 2013, s. 39

4.1.2 Kursangebot Herbstsemester 2014 (Nabídka kurzů pro zimní semestr roku 2014)

Jde o materiál „Východokrušnohorské lidové vysoké školy“ (Osterzgebirge Volkshochschule). Jde pravděpodobně o komerčně aktivní zařízení, protože náklad tohoto materiálu činí 9.000 kusů.

Vzdělávací témata jsou nabízena tato: politika a životní prostředí, kultura a hudba, zdravotnictví vč. outdoorových a sportovně výchovných aktivit, cizí jazyky, profesní vzdělávání a školní vzdělávání.

Oblast profesního vzdělávání pak obsahuje kurzy počítačových dovedností, obchodních dovedností, vzdělávání v oblasti sociálních dovedností – další vzdělávání, vzdělávání rodičů (pro děti s poruchami učení apod.), týmovou tvorbu a spolupráci, zdravotní vzdělávání.

Obchodní dovednosti jsou soustředěny na vedení firemního účetnictví. Jde o modulární systém – klient si sám volí obtížnost až ve třech postupných stupních. Ale témata osobního či rodinného účetnictví či financí v nabídce této instituce uvedena nejsou.

Obecně jde o placené kurzy, vstupní dotazník neklade na uchazeče žádné požadavky na jeho vstupní formální vzdělání.

4.1.3 Lexikon der Ausbildungsberufe (Lexikon profesního vzdělávání)

Jde o periodicky vydávaný materiál nakladatelstvím W. Bertelsmann v Bielefeldu, vydavatelem je Spolková agentura práce se sídlem v Norimberku.

Jde o nabídku dvou letých až tří a půlletých kurzů, opět jde o vzdělávání v „duálním systému“. Tím je míněno propojení teoretické i praktické výuky.

Konkrétní nabídka se týká stavebnictví a architektury, služeb (hotelnictví, kadeřnictví, kosmetika, turistika, ale také pojišťovnictví), elektroprofesí, zdravotnictví a sportu, výpočetní techniky, umění a kultury (design, ale i muzejnictví), zemědělství a životního prostředí, médií (např. fotoslužby) kovovýroby, přírodních věd, výroby obecně (hudebních nástrojů, stavebních materiálů, zpracování drahých kamenů, kůže papíru apod.), sociálních služeb a pedagogiky (vč. charitativní práce), technických profesí (nanotechnologie, optické technologie), dopravy, hospodářské administrativy.

Pedagogické obory jsou následně nabízeny detailně v těchto podkapitolách: sociální management, kurzy pedagogického minima pro všechny typy škol a pro žáky a studenty vyžadující specifické podmínky učení, ale je zde také prezentováno vzdělávání pro chrámové hudebníky.

Nabídka kurzů pro hospodářské a administrativní činnosti pokrývá běžné firemní činnosti (výrobní podnik, podnik služeb, obchodní firma, pojišťovnictví, realitní služby, reklama a marketing, personální agenda, účetní podniková agenda, daňová evidence).

Tato nabídka je velice detailně zpracovaná, čtenáře – zájemce jednoduše a přehledně „vedou“ autoři touto rozsáhlou publikací (576 stran textu). Obsah je členěn tematicky, následně jsou ale jednotlivé obory uspořádány abecedně. Žádné kurzy řešící občanské vzdělávání občanů k tématu finanční gramotnosti či účetnictví domácnosti zde uvedeny nejsou.

4.1.4 Verzeichnis berufsbildender Schulen (Adresář odborných škol)

Jde o nabídku odborných škol spolkové země Sasko, vydavatelem materiálu je Saská vzdělávací agentura se sídlem v Chemnitz, v tomto městě sídlí i redakce, náklad tiskoviny činil 1 000 kusů.

Jde o nabídku oborů z oblasti stavebnictví, elektrotechniky, cestovního ruchu a pohostinství, dopravních služeb, zpracování dřeva, kovovýroby, zemědělství a ochrany životního prostředí, administrativy a zdravotnictví.

Jde o základní nabídku pro velmi stručnou informaci o zaměření jednotlivých škol. Téma dalšího vzdělávání dospělých tu není samostatně zmiňováno. Témata související s kompetencemi dospělých v oblasti financí zde uváděna rovněž nejsou.

4.1.5 Ready for Take off – Das Magazin für Ausbildung, Beruf und mehr im Direktionsbezirk (Připraven ke startu – Časopis pro vzdělávání, profesi a další oblasti řízení)

Jde o materiál připravený a vydaný Spolkovou pracovní agenturou. Prezentuje zde svá místní zastoupení a související komerční nabídky (např.

bankovní služby pro studenty). Jde o materiál prioritně určený pro školní mládež a její další profesní (formální) vzdělávání.

Nabízené oblasti tvoří klasickou nabídku: obchod a služby, elektrotechniku, média a design, textilní obory, chemii a fyziku (jde o profese působící v těchto odvětvích průmyslu), dopravu, stavební a řemeslné činnosti, gastronomii, sociální služby a zdravotnictví, výpočetní techniku, kovovýrobu a další služby (pojišťovnictví, poštovní služby, řidičská profese, letecko mechanické práce).

Materiál má podobu populárně naučného časopisu, je doprovázen bohatým obrazovým materiálem, jsou zde rozhovory se studenty, volnočasové aktivity prezentovaných škol apod. Jednotlivá vyučovaná témata zde zmiňována nejsou, není zde ani případná nabídka pro další vzdělávání dospělých či rekvalifikace.

4.1.6 Studien- & Berufswahl (Studijní a profesní volba)

Jde o periodicky vydávaný přehled pro celou Spolkovou republiku Německo. Vydavatelem je Zemská a spolková agentura práce, náklad 813 000 výtisků.

Publikace uvádí abecedně řazené jednotlivé obory vzdělávání – v tuzemsku (SRN) i v zahraničí, středoškolské i vysokoškolské. Jsou zde uvedeny i informace o ubytování studentů, odkazy pro další dotazy uchazečů, i komerční inzertní příloha. Materiál je koncipován jako výčet vzdělávacích institucí, jde o rozsáhlou nabídku, ale konkrétní informace je vždy poměrně stručná – odkazuje na další informační detailní zdroj (většinou webové stránky škol). Tématu vzdělávání dospělých tu není věnován žádný samostatný ani detailní konkrétní rámec.

Závěrem k vyhodnocení materiálů získaných k tématu vzdělávání ve Spolkové republice Německo lze konstatovat, že poskytují nabídku informací širokou, dobře formálně zpracovanou, oslovující především uchazeče mladšího věku. Nabídka pro dospělé zájemce o další vzdělávání není tak široká, ale i ona je zpracovaná přehledně se snahou pomoci zájemci v prvotní orientaci a v jednoduché administrativní dostupnosti.

Konkrétní vzdělávací téma související s finanční gramotností nebylo ve zpracovaných materiálech nalezeno. To je pravděpodobně důsledek vztahu německého obyvatelstva k tomuto tématu. Již erfurtský rodák Max Weber¹¹² koncipoval své teorie v oblasti sociologie a řízení s ohledem na německou mentalitu a protestantskou (německou) etiku, smysl pro řád a vnímání povinnosti jako nedílné součásti života. Tato národnostní mentalita se odráží i v přístupu Němců k finančním a ekonomickým tématům – jejich jednání je v tomto smyslu více korigováno obavou z možných důsledků selhání, z hrozby osobního bankrotu, z následku nesplácení osobní půjčky. Tato témata mají historickou tradici v klasické školní (formální) výuce¹¹³. Tak se v německé populaci dospělých následně neobjevuje významnější skupina tuto oblast nechápající či nerespektující.

4.2 Zkušenosti se vzděláváním dospělých ve Slovenské republice

V rámci mezinárodního programu Erasmus+ byla podniknuta studijní stáž ve Slovenské republice – konkrétně na půdě Karolícké univerzity v Ružomberoku za účelem zmapování:

- realizace přednášky na téma pojetí finanční gramotnosti v České republice jako tématu pro informální vzdělávání dospělých,
- zmapování zahraničních informačních pramenů a zdrojů na téma andragogika a finanční gramotnost, gerontagogika a psychologie dospělých.

Během stáže bylo zjištěno, že téma finanční gramotnost a související edukační aktivity neřeší jako vzdělávací příležitost či vzdělávací téma pro dospělou část populace vysoké školy, ale ani úřady práce, sociálních věcí a rodiny – tak zní celý název české obdoby úřadu práce.

Téma finanční gramotnosti řeší městské úřady. Bohužel chybí jednotná celostátní koncepce vzdělávání vztahující se k tomuto tématu. Na místě bylo zjištěno, že Městský úřad v Ružomberoku – na základě vyhodnocení místní situace a ze své iniciativy – pořádá pro občany nad 50 let vzdělávací kurzy

¹¹² Dostupné on-line na http://cs.wikipedia.org/wiki/Max_Weber

¹¹³ VÁŇOVÁ, M. *Srovnávací pedagogika*. Praha: UJAK, 2009, s. 37

s tématem finanční gramotnost, poradenství pro zahájení vlastní podnikatelských aktivit, jazykové kurzy, kurzy pro právní poradenství.

V oblasti finanční gramotnosti se jedná o konkrétní nabídku účasti v bezplatném vzdělávání „Osobnostný rozvoj“ – jako součást grantového projektu (ESF) „Aktívne stárnutie seniorov v okrese Ružomberok“. Jde tedy o lokálně pojatý vzdělávací projekt, řešící aktuální a poptávaná vzdělávací témata v ružomerském regionu. Konkrétně v tomto případě je kurz realizován v 15ti členných skupinách od září 2014, celková doba trvání kurzu jsou 4 měsíce, účastníci se s lektorem setkávají jedenkrát týdně, celková hodinová dotace kurzu činí 80 hodin.

Tento kurz je sestaven ze dvou relativně samostatných vzdělávacích bloků. Konkrétní dílčí témata jsou tato:

1. Sociálně psychologické poradenství:
 - a. Vymezení poradenství,
 - b. Sociální poradenství
 - c. Rozvoj osobnosti dospělého člověka
 - d. Prevence psychických onemocnění
 - e. Duševní nemoci ve stáří
 - f. Právo a důstojný život a sociální ochrana
 - g. Sociální ochrana osob se specifickým zaměřením na starší postižené lidi
2. Právní a ekonomické poradenství
 - a. Spotřebitelské právo v SR
 - b. Výkon exekuce
 - c. Hmotná nouze
 - d. Dědické řízení
 - e. Ochrana proti nekalým prodejním praktikám
 - f. Typy úvěrů, úroků, sankcí při nesplácení
 - g. Spoření
 - h. Hospodaření seniora
 - i. Platební karta, její používání, internetové bankovníctví

j. Používání elektronických platebních prostředků – ochrana proti krádeži hotovosti

k. Omezování osobní svobody

Z výše uvedeného přehledu je zřejmé, že s tématem finanční gramotnosti souvisí v druhém bloku dílčí témata spotřebitelské právo, výkon exekuce, hmotné právo, ochrana proti nekalým prodejním praktikám a popis vybraných typů finančních produktů a instrumentů (úroky, úvěry, druhy spoření, platební karta a elektronické platby vč. zabezpečovacích instrumentů).

Témata hodnotíme jako potřebná a naprosto vhodná. Nedobré je omezení tohoto typu kurzu pro populaci překračující věkovou hranici padesáti let. Problémy související s neporozuměním finančním instrumentům nemohou být vázány na tuto relativně vysokou věkovou hranici. Nešťastný je i název celého projektu, který evokuje účast „jen“ seniorů. Tak se může stát, že o účast v předmětném kurzu projeví zájem jen lidé ve starobním důchodu. Pokud by v kurzu došlo k účasti lidí ve věku produktivním a ve věku poproduktivním, mohlo by to následně způsobovat lektorovi nemalé didaktické problémy. Zaměřenost obou účastnických typů a využitelnost nových kompetencí bude výrazně odlišná.

V rámci stáže byly dále mapovány v obecné rovině služby nabízené a zajišťované úřady práce, sociálních věcí a rodiny ve Slovenské republice. Jde o služby koncipované v rámci projektu EURES – tj. Eúropské služby zamestnanosti:

- Geografická a pracovní mobilita,
- Databáze volných pracovních míst
- Profesní poradenství
- Další poradenství
 - o Sociální a daňová legislativa
 - o Životní a pracovní podmínky
 - o Vzdělávání
 - o Sociální péče
 - o Možnosti školení
- On-line registrace profesního životopisu

- Pořádání mezinárodních burz práce
- SMS aktuální informace

V této souvislosti lze konkrétní rozsah nabídky dohledat na informačních portálech www.eures.europa.eu, www.upsvar.sk a www.esf.gov.sk. Slovenská republika v této souvislosti pracuje v rámci agenturní sítě s těmito konkrétními subjekty:

- Agentura podporovaného zaměstnávání, která zaměstnává osoby se zdravotním postižením, které jsou dlouhodobě nezaměstnané a zprostředkovává pro ně konkrétní pracovní uplatnění formou agenturního „zapůjčení“.
- Agentura dočasného zaměstnání – ta stejným způsobem řeší dočasné pracovní přidělení.

Na portálu www.istp.sk se uchazeč o tento typ práce sám registruje, vytvoří si zde osobní profil, zvolí zaměření případného dalšího studia ve vazbě na aktuální pracovní nabídky a jsou mu následně zprostředkovávány kontakty s agenty práce. Je možné zde také najít instrukce i pro potencionální zaměstnavatele, kteří chtějí tento typ zaměstnanců využívat.

V rámci stáže bylo rovněž mapováno mediální prostředí, resp. jak jsou na Slovensku propagovány finanční služby, nebankovní půjčky, splátkový prodej a podobné finanční instrumenty. Sledována byla tištěná periodická média, reklamní billboardy a letáky, televizní reklama – ve veřejnoprávní i komerčních televizích. V porovnání s Českou republikou bylo zjištěno, že cílená mediální podpora těchto produktů je cca třetinová. Za nejvýraznější je nutné označit komerční aktivity společnosti Provident. Jde o nebankovní subjekt nabízející „rychlé“ půjčky formou agenturního prodeje, který působí i v České republice. K dokreslení „podpory“ těchto typů subjektů je třeba dodat, že jejich komerční aktivity byly zakázány ve veřejných a státních budovách v Ružomberoku.

Dále byla mapována činnost a působnost úřadu práce, sociálních věcí a rodiny:

- Příjemci sociálních dávek si mohou a skutečně i čerpají půjčky a úvěry, ze zákona mají povinnost odpracovat v rámci veřejně prospěšných prací 32 hodin měsíčně.
- Poradenství úřadu práce, sociálních věcí a rodiny za měřené pro podnikání zahrnuje i možnost požádat a získat příspěvek na podnikání ve výši až 3 200 EUR. Příjemce pak musí minimálně 3 roky podnikat. Jeho podnikání počíná zpracováním podnikatelské plánu a finanční rozvahy. Zájemci nejčastěji chtějí podnikat v oblastech řemesla, finanční poradenství (prodej pojištění, nebankovní půjčky), obchodní zastoupení, lesní práce, vedení účetnictví, provádění stavebních prací, provozování ubytovacích služeb; jeden uchazeč se chtěl stát hercem v pornofilmech. Úřad nenabízí žádné kurzy zaměřené pro skupinové vzdělávání, reaguje vždy na konkrétní zájem i jednoho klienta.
- Mezi uchazeči o práci převažují středoškoláci a v poslední době i vysokoškoláci – absolventi uměleckých a humanitních oborů, absolventi místní univerzity – konkr. absolventi pedagogické fakulty a absolventi oborů zaměřených na sociální práci.
- Rekvalifikační kurzy jsou koncipovány jako individuální, nikoliv skupinové. Ve lhůtě do 90 dnů od ukončení kurzu musí absolvent předložit pracovní smlouvu. Skupinové kurzy byly pro malou úspěšnost umístění absolventů a ekonomickou náročnost koncepčně opuštěny.
- Pro tento typ poradenství byly úřednice úřadu školeny, ale pro vysokou finanční náročnost není detailní a cílené profesní poradenství nyní úřadem v praxi vůbec realizováno. Aktuálně se soustředí především na základní informace o právech nezaměstnaných, formální evidenci nových uchazečů apod.
- Úspěšnost umístění uchazečů o zaměstnání byla pracovníci úřadu označena jako nízká. Absolventům je ze strany zaměstnavatelů i potencionálních zaměstnavatelů absolventům kurzů vytýkána především chybějící praxe.

- Úřad práce, sociálních věcí a rodiny Slovenské republiky poskytuje rovněž psychologické poradenství – to má spíše formu kurately či odborného dozoru a řeší především oblast pěstounské péče.
- Úřad dále pořádá preventivní poradenství na školách – období duben květen. Je primárně určeno studentům v maturitních ročnících. Jsou jim přednášena pravidla jejich případné evidence na úřadu práce a je jim nabízena registrace na příslušném internetovém portálu, kdy pak klient může dostávat pracovní nabídky z celého Slovenska. Cizinec může být v evidenci úřadu, jen pokud má trvalý pobyt na Slovensku.
- Ve Slovenské republice lze dále bez vazby na úřad práce, sociálních věcí a rodiny využívat služby REPAS – jde o internetové stránky, kde lze získat „pas“ za absolvování kurzu, jde o služby poskytované zdarma, závazný je počet výukových hodin.

Situaci ve Slovenské republice lze hodnotit v oblasti vzdělávací politiky jako bližší podmínkám v naší zemi, ale pochopitelně jako odlišnou od východisek vzdělávání dospělých v Německu či v Kanadě. Je to dáno relativně stejnou ekonomickou situací České a Slovenské republiky, relativně dlouho historicky shodnými obsahy školního vzdělávání, kdy téma finanční gramotnosti před dvaceti a více lety součástí formálního všeobecného vzdělávání nebylo. Podobná je i situace rodin, které chtějí řešit bytové otázky, vybavení domácnosti apod. – a hledají externí finanční zdroje, protože úspory jsou dotčeny celkovou ekonomickou situací ve státě. Za shodný prvek lze považovat i velice podobnou mentalitu Čechů a Slováků, která se naopak od mentality německé a kanadské liší svým méně respektujícím přístupem k obecným pravidlům.

4.3 Zkušenosti se vzděláváním dospělých v Kanadě

Kanadská federace byla pro analýzu vybrána s ohledem na to, že jde poměrně o velkou zemi (rozlohou druhá největší země světa), se silnou a dlouhodobou tradici tržní ekonomiky, jde o území mimoevropské

a složením obyvatelstva multikulturní. Následující text vychází z mapování výukových příležitostí k tématu finanční gramotnosti ve francouzsky hovořící části tohoto státu. Ke studiu zdrojů byly vybrány (vzhledem k absenci klasických knižních zdrojů v ČR) zdroje internetové.

4.3.1 Dokument 91 nástrojů pro boj proti chudobě¹¹⁴

Tento materiál vydává kanadská Unie spotřebitelů. Posláním této organizace je výchova k zodpovědnosti a k prevenci v oblasti práv spotřebitelů tím, že především přihlíží ke zvláštnostem a zájmům rodin s nižšími příjmy. Intervence unie jsou strukturovány jako apely na vysoké morální hodnoty a účast na solidaritě s dalšími obyvateli země, na rovnost a sociální spravedlnost, na zlepšení životních podmínek spotřebitelů v oblasti ekonomické, sociální a politické. Materiál popisuje činnosti, které by mohly nakonec produkovat problémy v případě špatného hospodaření rodiny. Identifikuje tyto potenciální zdroje chudoby: zemědělskopotravinářské hospodářství (odvětví s nestabilním vývojem ziskovosti), osobní daně a finance, obecnou ochranu spotřebitele.

Tato organizace chce, aby se vládní orgány zavázaly ke zvýšení povědomí dospělých na téma dluhy, dále na vytvoření profesionálního průvodce (ve formě webových stránek), kde je např. vysvětleno, s jakými problémy se může setkat občan při nakládání s kreditní kartou. Je zde zmíněn projekt „řešení drobných pohledávek u soudu“. Jde o velmi zajímavý projekt – dosud neexistující v České republice. Jde o specifické řešení nesplacených závazků vzniklých jako důsledek nákupů na úvěr či na splátky, který dalšími náklady (soudu, exekutora, další poplatky a úroky banky) nebude dále dlužníka zatěžovat.

Problémy se zadlužením domácností jsou stejné jako aktuálně v České republice: růst dluhů v důsledku osobních půjček. Proto se unie chce zasadit o zavedení pravidel pro bezhotovostní platby a nákupy.

¹¹⁴ 91 revendications pour lutter contre la pauvreté – dostupné on-line na <http://uniondesconsommateurs.ca/ressources/>

4.3.2 Glosář¹¹⁵

V tomto materiálu můžeme nalézt detailní vysvětlení několika základních finančních termínů. Je poměrně složité převést význam těchto jednotlivých slov a sousloví do jazyka českého, ale jejich použití je po tomto zde prezentovaném výkladu pro rodného mluvčího v Kanadě daleko snazší. Vysvětlení všech finančních pojmů je koncipováno pro neodborníka. Pozitivní je zjištění, že se autor tohoto materiálu věnuje terminologickému vzdělání a učení klientů s neekonomickými kompetencemi.

4.3.3 Kalendář úhrad – pracovní list¹¹⁶

Jedná se o poměrně krátký a přehledný materiál, který soustřeďuje „na jednom místě“ všechny možné měsíční příjmy, ale také měsíční výdaje rodiny či jednotlivce. Je velmi jednoduché pro běžného občana zamyslet se nad tímto formulářem a shromažďovat a řešit problémy, které souvisejí s jeho koncentrací se na výdaje korespondující s jeho pravidelnými měsíčními příjmy. Jde vlastně o strukturovaný měsíční finanční plán běžné domácnosti.

4.3.4 Finance vhodné pro život¹¹⁷

Text se zabývá radami, jak pomoci rodičům ve výchově jejich dětí v oblasti finanční gramotnosti. Jde o základní radu: jak být dobrým vzorem pro své děti. Z textu jednoznačně vyplývá, že je lepší hovořit o těchto problémech se svými dětmi dříve, než kdyby se děti jen dívaly, jak rodiče peníze chybně a bez úvahy utrací. Jde o materiál evokující pozornost rodičů do oblasti výchovy cílenou imitací.

4.3.5 Rozdílné metody půjček¹¹⁸

Čtenář má příležitost zde objevit informace nejen o možnostech jak si půjčit peníze, o jednotlivých typech úvěrů (půjčky pro dospělé, pro studenty,

¹¹⁵ Glossaire – dostupné on-line na <http://abclifeliteracy.ca/files/Glossary-FR.pdf>

¹¹⁶ Calendriers des dépenses – feuille de travail – dostupné on-line na <http://abclifeliteracy.ca/files/SpendingPlanWorksheet-FR.pdf>

¹¹⁷ Aptitudes financières pour la vie – dostupné on-line na <http://abclifeliteracy.ca/files/Financial%20Life%20Skills-FR.pdf>

¹¹⁸ Différentes méthodes d'emprunt - dostupné on-line na <http://abclifeliteracy.ca/files/WaysToBorrow-FR.pdf>

různé typy kreditních karet a nákupních karet v obchodech), ale jsou zde uvedena pravidla a rizika, se kterými se může uživatel těchto finančních instrumentů setkat.

4.3.6 Otázka peněz¹¹⁹

Jedná se o webovou stránku, která obsahuje krátké manuály, resp. odkazy, konstruované jako interaktivní instrukce pro oblast peněz, sestavení finančního plánu, úvěrování a způsoby řešení rodinných financí. Webová stránka vede čtenáře k finanční opatrnosti. Učí ho sestavovat roční plán svých financí. Čtenář je varován před finančními riziky, je nabádán ke srovnávání různých bankovních nabídek a k propočtu jejich nákladů tak, aby dokázal přesně stanovit cenu úvěru. Tento mikrokurz si rovněž klade za cíl pomoci rodinám s dětmi v sociální nouzi tím, že je učí své finanční záležitosti reálně monitorovat, plánovat a řešit.

4.3.7 Národní strategie pro oblast finanční gramotnosti¹²⁰

Jedná se o základní politický materiál, kterým se zabývá kanadská vláda již od roku 2013. Týká se především dospělých pracujících v předdůchodovém věku a také důchodců. Je zde prezentována celková vládní strategie, která řeší oblast sociálního zajištění a vládní pomoci lidem ve věku před odchodem do důchodu, lidem pokračujícím vedle starobního důchodu v pracovní aktivitě, ale řeší i daňový režim těchto lidí, zabývá se daňovými aspekty dědictví. Materiál zahrnuje základní témata a každé toto ustanovení je zakončeno krátkou strategií zahrnující střednědobý výhled: řešit finanční oblast seniorů tak, aby byla plánována a chránila je před případnými finančními šoky. V této souvislosti je připraven krátký kurz pod názvem *Dolary a naše smysly*. Jde o materiál, kde se autor zabývá všemi oblastmi finanční gramotnosti, konkrétní koncepce je navržena ve stylu „mladí se ptají svých rodičů“.

¹¹⁹ Question d'argent - dostupné on-line na: <http://abclifeliteracy.ca/ressources-et-astuces>

¹²⁰ Stratégie nationale pour la littératie financière - dostupné on-line na <http://www.fcac-acfc.gc.ca/Fra/litteratieFinanciere/Pages/home/accueil.aspx>; <http://practicalmoneyskills.ca/fr/foreducators/lessonplans/index.php>

4.3.8 SOS pro doma¹²¹

Jedná se o novou formu a audiovizuální výuky. Na těchto webových stránkách lze nalézt osm krátkých scének při průměrné délce trvání tři minuty. Jde o vtipné a výstižné klipy, které vedou diváka a posluchače k určitému způsobu chování a řešení problémů z oblasti osobních financí. Jedná se tyto oblasti: jak nepodlehnout finančnímu poradci, jak si otevřít bankovní účet, jak vypočítat reálnou hodnotu peněz – v rozdílných životních situacích – ukázky pracují s psychickými podmínkami některých nutných či méně nutných výdajů, jak se nedostat do „červených“ čísel – tzn. jak čerpat jenom ty peníze, které na účtu skutečně máme, jak bezpečně nakupovat na internetu, jak opatrně zacházet s kreditní kartou, jaké režimy nabízí různé typy úvěrů pro studenty. V těchto scénkách vystupují mladí herci, ale témata jsou aktuální i pro dospělé.

Pokud lze z takto poměrně krátkého přehledu vzdělávacích příležitostí v oblasti finanční gramotnosti v Kanadě provést komparaci, jak je toto téma v tomto státě vnímáno a edukačně řešeno, pak je nutné konstatovat, že je zde velký prostor věnován prevenci. Zároveň jsou čtenáři či diváci poměrně zdařilými vzdělávacími a výchovnými prvky vedeni k tomu, aby dokázali čelit určitým komerčním aktivitám a praktikám, aby uvažovali a plánovali své finance v dlouhodobém výhledu a obezřetně.

Nebyly tu nalezeny žádné informační zdroje či odkazy, které by řešily způsob refinancování již čerpaných úvěrů, kde by se zabíraly případy včas nesplacených úvěrů, které by řešily osobní oddlužení či exekuci na majetek. V tom lze spatřovat základní filozofický rozdíl mezi Českou republikou a Kanadou: cíleně koncipovanými a projektovanými edukačním příležitostmi vede a chrání své občany před případnými riziky plynoucími z finančních transakcí – z následků finanční negramotnosti.

V tomto kontextu shledáváme výraznou podobnost s koncepcí této oblasti vzdělávání ve Spolkové republice Německo. A nebude pravděpodobně jevem náhodným, že tyto dva poměrně bohaté státy (jeden na evropském kontinentu a druhý na kontinentu americkém) chápou téma finanční gramotnosti

¹²¹ SOS devoir – dostupné on-line na <http://www.sosdevoirs.org/fiches/litteratie-financiere>

jako potřebné a podporované na preventivní rovině státními orgány ve vztahu ke své (i dospělé) populaci.

5 Návrh konkrétního vzdělávacího programu

V předchozím textu byla zpracována teoretická východiska vzdělávání dospělých k tématu finanční gramotnosti. Bylo mapováno rovněž toto téma v zahraničí. Z těchto pramenů vychází následující koncepce konkrétního vzdělávacího programu na téma finanční gramotnost určeného pro dospělého pracujícího jedince, který má minimální zkušenosti s formálním vzděláváním k tomuto tématu.

5.1 Didaktická východiska pro přípravu vzdělávacího programu

Máme-li navrhnout konkrétní podobu vzdělávací příležitosti – vzdělávacího programu – pro dospělé jedince, kteří chtějí řešit svůj aktuální či potencionální problém spočívající v neporozumění finančním a ekonomickým instrumentům, musíme si především stanovit, o jaký typ vzdělávání půjde: zda půjde o učení dospělých ve formálním, neformálním či informálním vzdělávání¹²². Neformální vzdělávání se pro svou relativně volnou formu jeví jako forma pro vzdělávání dospělých k tématu finanční gramotnosti nejvhodnější.

Dále může autor konceptu konkrétního andragogického vzdělávání uvážit, zda v této vzdělávací příležitosti bude připravena výuka kontaktní či nekontaktní – zda bude využito elektronického učení¹²³. Jeho nespornou výhodou je výrazný podíl samostatnosti účastníků a důraz kladený na jejich sebeřídící aktivity, osobní studijní tempo, studium v netradičních časech (noc, víkendy). Nelze opomenout i nevýhody: zdravotní rizika plynoucí z dlouhodobého sezení u počítače, určitou sociální izolovanost klienta, absenci zdravě konkurenčního a srovnávacího prostředí, okamžitou nepřítomnost lektora v případě potřeby pomoci.

Silnou stránkou takto koncipovaného vzdělávacího programu musí být motivace potencionálních účastníků k jejich účasti. Motivace by měla být především koncentrována v úvodní části vzdělávacího programu, resp. při prvním setkání s klienty, ale nesmí být opomenuta ani jako průběžný aktivační prvek v programu již probíhajícím. Problémy plynoucí z absence finančních

¹²² PRŮCHA, J. *Andragogický výzkum*. Praha: Grada, 2014, s. 21-25

¹²³ tamtéž s. 57 a násl.

kompetencí budou mít pravděpodobně lidé se základním vzděláním a se vzděláním středoškolským nezakončeným maturitou. Dle realizovaných výzkumů¹²⁴ zaměřených na ochotu respondentů zúčastnit se neformálního typu vzdělávání (probíhající mimo školská zařízení) jen 13,2 % (respondentů se základním vzděláním), resp. 21,6 % odpovídajících (respondentů se středoškolským vzděláním bez maturity) projevilo ochotu takového vzdělávací příležitosti se zúčastnit. Tyto závěry výzkumu u respondentů s úplným středoškolským či vysokoškolským ukončeným vzděláním tuto ochotu identifikovaly výrazně vyšší – 38,5 % (respondenti s maturitou), resp. 55,6 % (vysokoškoláci).

Předmětná navrhovaná vzdělávací akce musí vycházet především ze sebevzdělávání – učící se jedinec si stanovuje konkrétní cíle, vybírá učivo, volí metody a techniky, motivuje se a řídí, kontroluje průběh svého učení a hodnotí jeho kvalitu¹²⁵. Zároveň si musí vzdělavatel být vědom toho, že 9-13 % dospělých ve věku 20-65 let má s tímto typem učení nulovou zkušenost¹²⁶.

Nedílnou součástí práce vzdělavatele dospělých by mělo být pojetí, kdy se snaží objasňovat proces učení „zevnitř“ – zjišťováním, jak učící se subjekt prožívá a hodnotí své vlastní učení, do jaké míry si uvědomuje učební postupy a obsahy, jak sám své učení řídí a jaké zkušenosti ze svého učení postupně získává. V tomto případě jde o fenomenografickou koncepci učení¹²⁷.

Aby byl celý proces učení efektivní¹²⁸, musí být předmětný vzdělávací program koncipován tak, aby měl přiměřený a srozumitelný obsah, o jehož smysluplnosti se poměrně ihned účastník přesvědčí. Použité metody expozice vzdělávacího tématu a formy vzdělávání musí být přístupné dospělému účastníkovi, hmotné i nehmotné didaktické prostředky¹²⁹ musí být funkční a optimálně bezbariérové. Lektor by měl v souvislosti s obtížností jednotlivých dílčích témat stanovit časový plán – s ohledem na zařazení nutných

¹²⁴ dle ČSÚ in PRŮCHA, J. *Andragogický výzkum*. Praha: Grada, 2014, s. 67

¹²⁵ PRŮCHA, J.; VETEŠKA, J. *Andragogický slovník*, 2012 in PRŮCHA, J. *Andragogický výzkum*. Praha: Grada, 2014, s. 70

¹²⁶ tamtéž s. 71

¹²⁷ tamtéž s. 75-76

¹²⁸ PRŮCHA, J.; VETEŠKA, J. *Andragogický slovník*, 2012 in PRŮCHA, J. *Andragogický výzkum*. Praha: Grada, 2014, s. 86

¹²⁹ ZORMANOVÁ, L. *Obecná didaktika*. Praha: Grada, 2014, s. 188

psychohygienických přestávek. Každé přednášené téma by mělo být odděleno (verbálními i neverbálními prvky) tak, aby byla zřejmá jeho dílčí vnitřní koncepčnost a myšlenková konstrukce.

Expoziční a fixační fáze¹³⁰ vzdělávání musí konstruktivně reagovat na výsledky diagnostiky prováděné lektorem. Ta může být realizována jako zjevná – dotazy, úkoly, ale také jako latentní, kdy lektor sleduje emoční a neverbální projevy klientů a na základě tohoto vyhodnocení reguluje postup a tempo další výuky. Opakování látky může zvolit jako lineární, kdy postupuje ve výkladu dál, ale k již probraným tématům se nevrací a upozorňuje klienty na kontextuální souvislosti. Nebo může postupovat v trajektorii spirály, kdy probírané téma sekvenčně dále rozšiřuje a prohlubuje.

Lektor musí být nejen odborně (ve vztahu k obsahu vzdělávání), ale i didakticky kompetenčně vybaven pro práci s tímto typem dospělých učících se jedinců. Musí být připraven na jejich problémy – rovněž v oblasti jejich docility – schopnosti a vybavenosti jedince k učení. Měl by dokázat odhadnout funkční stav jejich smyslové soustavy¹³¹. Musí skupinu vzdělávaných před vlastním vzdělávacím kontaktem poznat – nejen trajektně (jak jsou staří, jaké dosavadní vzdělání absolvovali, jaký vztah mají k přednášenému tématu), ale i kognitivně – jaké jsou jejich vstupní znalosti k obsahu vzdělávání např. vstupní diagnostikou – ta může být anonymní, protože lektorovi by mělo jít o celkový přehled – nikoliv o informaci o konkrétní osobní úrovni znalostí.

Ověření výsledků vzdělávacího programu musí zahrnovat vstupní a dílčí průběžnou diagnostiku, která slouží k regulaci dále realizované expozice, ale i diagnostiku výstupní, která vzdělávací program logicky završí. Právě u dospělé vzdělávané populace mohou být zařazeny autoevaluační prvky, kdy klient sám sebe prověří a reflektuje zjištěný závěr v dalším postupu v samostudiu. Tento prvek eliminuje případnou úzkost účastníka pramenící z „klasického“ školního zkoušení lektorem.

Autor koncepce tohoto vzdělávání musí být připraven na „doladování“ a podobné dílčí úpravy celého pojetí vzdělávacího programu tak, aby tímto způsobem reagoval především na výstupy z diagnostického šetření

¹³⁰ MUŽÍK, J. *Androdidaktika*. Praha: ASPI, 2004, s. 50-55

¹³¹ ŠMARD, J. a kol. *Biologie pro psychology a pedagogy*. Praha: Portál, 2007, s. 343 a násl.

o spokojenosti účastníků vzdělávání se všemi jeho dílčími složkami – obsahové, procesní, podpůrné. Konkrétním východiskem těchto úprav je pak zpětnovazební instrument – dotazník spokojenosti účastníka (strukturovaný nástroj) nebo např. dopis lektorovi (nestrukturovaný nástroj)¹³².

5.2 Příprava konkrétního vzdělávacího programu k tématu finanční gramotnosti

Z realizovaného výzkumu i z obecně publikovaných informací vyplynuly dva okruhy kompetencí, které se v souvislosti s tématem finanční gramotnosti objevují.

První okruh tvoří témata vzdělávání řešící psychiku dospělého vzdělávaného ve smyslu jeho chování a regulace chování pod vlivem především mediálních nástrojů, které se snaží modifikovat spotřebitelovo vnímání potřeby některých finančních instrumentů.

Druhý okruh tvoří témata řešící kognitivní výbavu vzdělávaného ve smyslu jeho racionální reakce na měnící se společensko ekonomické podmínky jeho života.

Obě tyto složky vzdělávání dospělých jsou neoddělitelné, ale potřeba jejich aplikace (učení) může být u každého potencionálního vzdělávaného jiná. Řešením je proto modulární povaha¹³³ navrhovaného vzdělávacího programu respektující účastníka tohoto typu vzdělávání jako prioritního určovatele svých konkrétních potřeb vzdělávání. První modul by řešil psychologii a afektivní složku chování vzdělávaného v komerčních situacích (modul A), druhý modul by pak řešil doplnění stávající kognitivní výbavy vzdělávaného o nové ekonomické a finanční termíny z oblasti finanční gramotnosti – vč. jejich aplikaci a procvičování v jednoduchých modelových situacích (modul B).

Oba moduly mohou být využity účastníky dle jejich uvážení samostatně i postupně. Modul B může být absolvován i dříve než modul A. Je na sebeřízení vzdělávaného dospělého, který postup zvolí. Modul A je koncipován s důrazem na osobnost lektora – ten dokáže lépe řešit problémy vzdělávaných

¹³² PRŮCHA, J. *Andragogický výzkum*. Praha: Grada, 2014, s. 88

¹³³ BENEŠ, M. *Andragogika - teoretické základy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 33

souvisejících s jejich spotřebitelským chováním díky své osobní přítomnosti a v určitém smyslu i přímému terapeutickému působení. Modul B je koncipován s důrazem na samostudium, resp. distanční formu absolvování vzdělávacího programu¹³⁴.

Konkrétní vzdělávací program řešící oblast kompetencí dospělé části populace v oblasti finanční gramotnosti by měl mít tuto podobu:¹³⁵

Modul A

Cíl modulu vzdělávacího programu: Vybavit účastníky tohoto modulu vzdělávacího programu takovými kompetencemi, aby rozuměli vybraným ekonomickým a finančním instrumentům ve vazbě na své prožívání, chování a jednání, aby dokázali v běžném životě identifikovat a eliminovat mediální tlak na spotřebitelské chování a preference.

Obsah modulu vzdělávacího programu: Všechna tato dílčí témata by měla obsahovat teoretický úvod a praktickou část. Jazyk a způsob prezentace teoretických východisek musí respektovat laický typ výchozích kompetencí účastníků. Cílem není jejich vybavení absolutně dokonalými teoretickými znalostmi, ale schopnost rozumět svému jednání a svým emocím.

Konkrétní skladba dílčích témat:

- Co je to motivace spotřebitele a jak ji ovlivňuje reklama.
- Jaké marketingové nástroje používají obchodní firmy.
- Jak vnímat svoje emoce při obchodním jednání.
- Jak vzniká hodnotící postoj spotřebitele.
- Co spotřebitel vidí a co přehlíží.
- Jak vzniká nákupní chování.
- Jednotlivé typy nákupu (rychlý, inspirativní, nutný, kontrolní, požitkářský, sebeodměňující).
- Specifika elektronického prodeje.
- Práva spotřebitele.

¹³⁴ ZLÁMALOVÁ, H. *Distanční vzdělávání a eLearning*. Praha: UJAK, 2008, s. 59-67

¹³⁵ PRŮCHA, J. *Andragogický výzkum*. Praha: Grada, 2014, s. 53

Profil účastníků modulu vzdělávacího programu: Dospělí jedinci, kteří vnímají nedostatek svých určitých psychických kompetencí, a chtějí tento nedostatek odstranit. Účastníci mohou do programu vstupovat volně, ale i organizovaně na základě spolupráce poskytovatele vzdělávacího programu např. s úřadem práce, se sociální agenturou, s jinou na vzdělávání dospělých zaměřenou společností. Vstup by neměl být zpoplatněn, resp. cena by měla být jen symbolická (nulový vstupní poplatek by nebyl dostatečně motivující k dokončení programu), tzn. vstupní náklady a provozní náklady čerpané v průběhu programu by měly být kryty např. grantovými zdroji, nadačním darem apod.

Získané výstupní kompetence: Účastník porozumí vlastním emocím při řešení svých finančních záležitostí, dokáže analyzovat psychologickou stránku obchodních a prodejních strategií, dokáže své jednání a chování regulovat s ohledem na možné následky těchto rozhodnutí, ovládá svůj stres, rozumí svým potřebám z hlediska osobní psychologie.

Vzdělavatel: Vysokoškolsky vzdělaný člověk orientující se v problematice psychologie dospělých, mající andragogické kompetence, ovládající rétorické dovednosti v oblasti psychologie¹³⁶, alespoň roční lektorskou praxi získanou při práci s dospělými učícími se jedinci. Dalšími obecnými předpoklady, je komunikační zdatnost, vstřícnost, tolerance a altruistické a extrovertní ladění lektora.

Didaktické prostředky: Didaktický text musí mít především podpůrnou a doplňující roli. Tento modul musí vycházet především z osobního působení lektora na účastníky. Pokud by učení vycházelo jen z psaného materiálu, chyběl by osobní výklad lektora, jeho schopnost reagovat ve svém výchovném působení na konkrétní osobnosti a konkrétní reakce vzdělávaných. Lektor musí pracovat s účelově připravenými scénkami, lektorskými hrami, analyzovat konkrétní marketinkové nástroje (leták, reklamní spot, prodejní kampaň). Nedílnou součástí vzdělávacího programu je kontaktní výuka.

Organizace modulu vzdělávacího programu: Na základě výše uvedených principů musí jít o kontaktní blokovanou výuku – nejlépe ve

¹³⁶ HÁJKOVÁ, E. *Rétorika pro pedagogy*. Praha: Grada: 2011, s. 93 a násl.

víkendovém čase, který umožní i lidem zaměstnaným tento modul bezproblémově zvládnout. Rytmus a časová dotace jednotlivých bloků by měly respektovat to, aby se střídal blok teoreticko praktický (přednáška) s blokem praktickým (se seminární částí, hrou, scénkou). Tak bude udržována pozornost účastníků na optimální úrovni.

Modul B

Cíl modulu vzdělávacího programu: Vybavit účastníky vzdělávacího programu takovými kompetencemi, aby obsahově a kontextuálně rozuměli vybraným ekonomickým a finančním instrumentům a dokázali je v běžném životě používat.

Obsah modulu vzdělávacího programu: Konkrétní a kompletní vzdělávací obsah je uveden v příloze. Jde o koncepci e-learningového programu, kde účastník samostatně prochází jednotlivými lekcemi (celkem osmi). Každá lekce je ukončena interaktivním minitestem, který doporučí účastníkovi v případě správného zodpovězení nadpolovičního počtu otázek postupovat vzdělávacím programem dále. Pokud je účastníkova úspěšnost méně než poloviční, je mu doporučeno ke studiu příslušné kapitoly se vrátit. Do jednotlivých lekcí jsou zapracovány i jednoduché příklady – velmi zjednodušené praktické ukázky doplňující výkladovou část. Součástí vzdělávacího textu vzdělávacího programu je minislovníček obsahující vybrané a detailně vysvětlené ekonomické termíny.

Konkrétní skladba dílčích témat:

- Banky a svět peněz.
- K čemu slouží banka.
- Jak si vybrat banku.
- Vklady a úvěry.
- Jak číst bankovní výpisy.
- Osobní účetnictví.
- Co je to leasing.
- Co je to hypotéka.

Skladba dílčích témat byla selektována jako aktuálně potřebná mající bezprostřední vazbu na řešení zadlužení či prevenci potencionálního zadlužení rodiny či dospělého jednotlivce. Tato výše uvedená témata byla vybrána v této souvislosti jako frekventovaná a zároveň specifická v tom, že jejich neznalost nebo zkreslená znalost může způsobit fatální následky.

Profil účastníků modulu vzdělávacího programu: Dospělí jedinci, kteří vnímají nedostatek svých kompetencí, a chtějí tento nedostatek odstranit. Účastníci mohou do programu vstupovat volně, ale i organizovaně na základě spolupráce poskytovatele programu s úřadem práce, se sociální agenturou, s jinou na vzdělávání dospělých zaměřenou společností. Vstup by neměl být zpoplatněn, resp. cena by měla být jen symbolická (nulový vstupní poplatek by nebyl dostatečně motivující k dokončení programu), tzn. vstupní náklady a provozní náklady čerpané v průběhu vzdělávacího programu by měly být kryty např. grantovými zdroji, nadačním darem apod.

Získané výstupní kompetence: Účastník porozumí odborným termínům souvisejícím s vybranými tématy z okruhu finanční gramotnosti, dokáže analyzovat ekonomickou a finanční stránku obchodních a prodejních strategií, dokáže své jednání a chování regulovat s ohledem na možné finanční následky těchto rozhodnutí.

Vzdělavatel: Vysokoškolsky vzdělaný člověk orientující se nejen v problematice ekonomiky a financí, ale také mající andragogické kompetence, alespoň roční lektorskou praxi získanou při práci s dospělými učícími se jedinci. Předpokladem musí být i určité kompetence z oblasti práce s elektronickými médii (jde o e-learningový modul vzdělávacího programu). Dalšími obecnými předpoklady je komunikační zdatnost, vstřícnost, tolerance a altruistické a extrovertní ladění lektora.

Didaktické prostředky: K dispozici je nutné mít didaktický text primárně připravený pro dospělého jedince, který bude mít spíše základní popř. neúplné středoškolské vzdělání. Půjde o účastníky, kteří především v úvodních fázích vzdělávacího programu mohou pociťovat komunikační ostýchavost. Tento text by měl být vyhotoven v elektronické i klasické (papírové verzi). Zvláště pro případné samostudium je vhodné mít připraveny verze obě. Do textu budou

zakomponovány autoevaluační prvky, účastník musí mít neomezenou možnost vrátit se ke kterékoliv části výukového textu. Výkladová část by měla být doplněna výčtem termínů použitých v textu vč. jejich stručného obsahového definování.

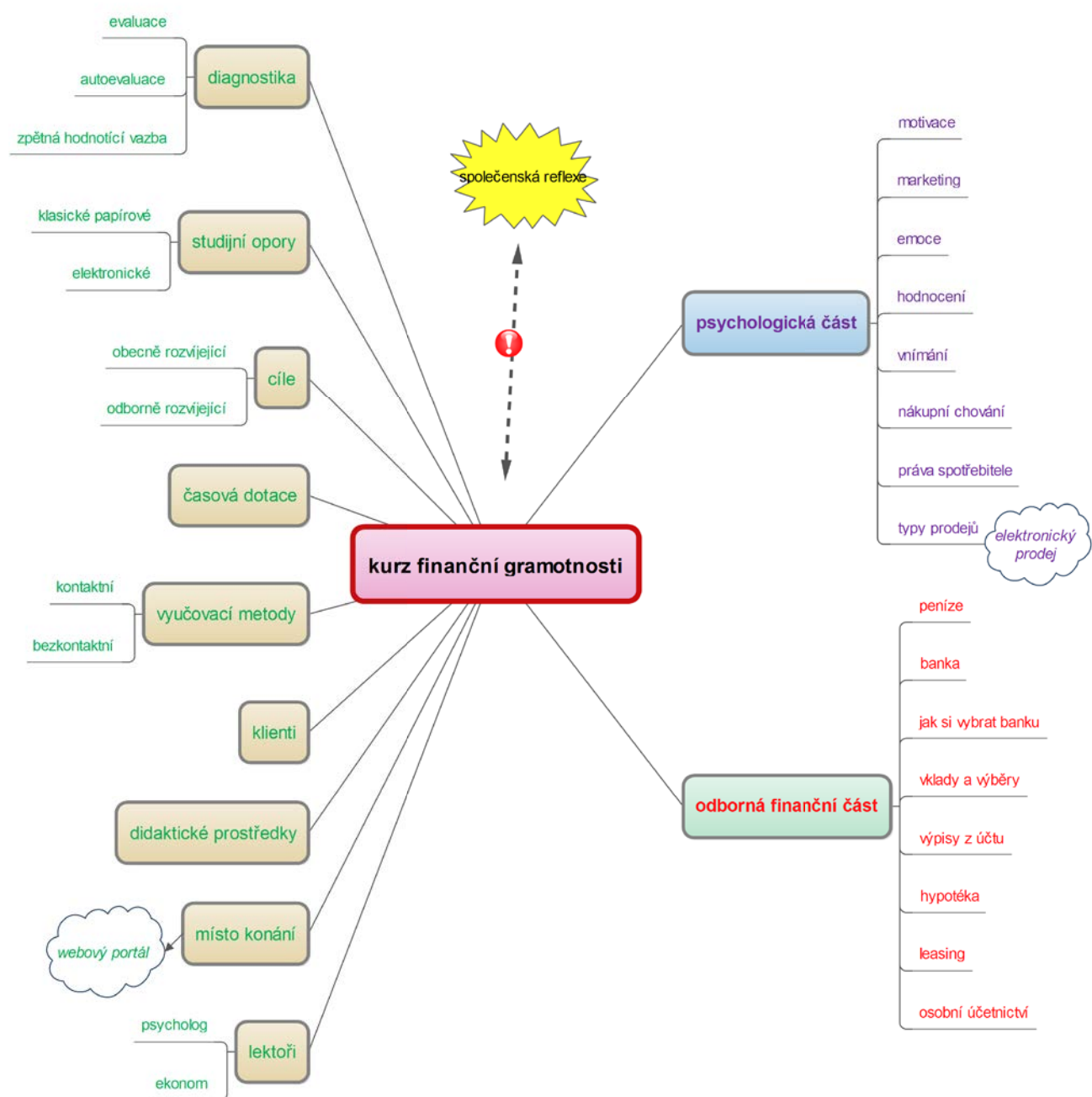
Organizace modulu vzdělávacího programu: Jako vhodná se nabízí distanční organizační forma – úvodní tutoriál, samostudium, závěrečný tutoriál. V úvodním tutoriálu by se účastníci seznámili osobně s lektorem, který jim v případě samostudia bude k dispozici formou e-mailového kontaktu. Obdrží rovněž informace o technických parametrech související s e-learningovou formou vzdělávacího programu. Závěrečný tutoriál bude věnován výstupnímu testu, předání certifikátu o absolutoriu a prostoru pro anonymní zpracování zpětnovazebních dotazníků mapujících organizační, obsahovou, procesní, metodickou i personální náplň a úroveň hodnoceného a ukončeného vzdělávacího programu.

Vlastní výukový didaktický text tvoří přílohu této publikace. Jako další příloha je uvedena ukázka elektronické podoby předmětného vzdělávacího programu.

Celková koncepce vzdělávacího programu byla zpracována formou mentální mapy. Jde o vizualizační, aktivační, třídící a koncentraci posilující prvek.¹³⁷ Může sloužit organizátorovi vzdělávací akce k zabezpečení podmínek vzdělávání, lektorovi jako osnova celé vzdělávací akce. Mapa může být pojata také jako východisko případných následných korekcí, úprav a doplnění plánu při následné a opakované realizaci vzdělávacího programu.

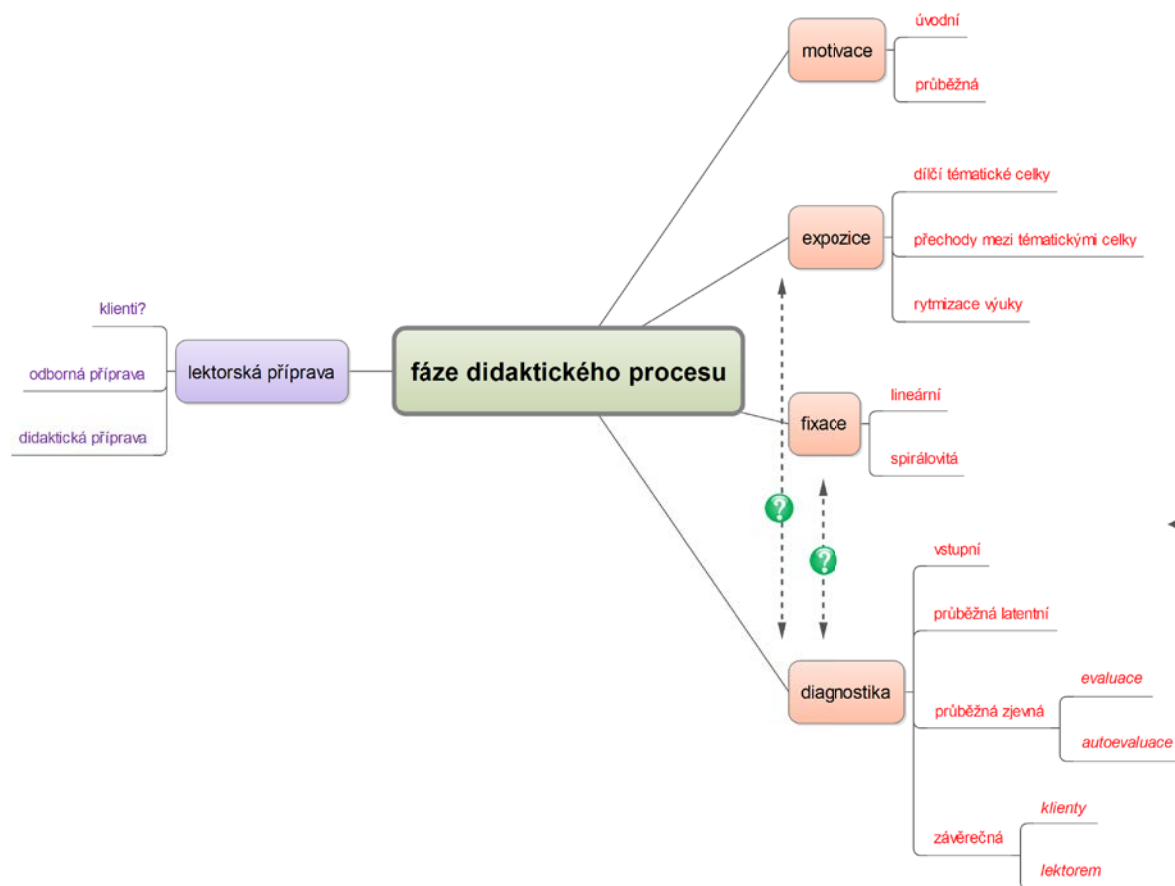
¹³⁷ BUZAN. T. *Mentální mapování*. Praha: Portál, 2007, s. 15

Obrázek 1: Mentální mapa – koncepční osnova vzdělávacího programu – zdroj vlastní

Mentální mapa může popisovat i koncepci a časový a metodologický vývoj jednoho setkání lektora s jeho klienty, kdy by měl podle popsaných fází lektor didakticky obsahem vzdělávání postupovat. I tato mapa může sloužit organizátorům i lektorům k úvodnímu, průběžnému i závěrečnému sledování celého vzdělávacího programu. Tento prvek nabízí jednoduchou mentální prezentaci, která usnadní přípravu podobných vzdělávacích akcí nebo korekci akcí opakovaně realizovaných.

Obrázek 2: Mentální mapa – didaktická osnova vzdělávacího programu – zdroj vlastní

Další využití systému mentálního mapování může být v souvislosti s prezentací dílčích témat vzdělávacího programu, kdy může být mentální mapa použita k vizualizaci výkladu nebo jako částečně neúplná (tj. částečně slepá mapa) může sloužit i k diagnostice účastníků¹³⁸. Může být distribuována elektronicky i fyzicky.

Obrázek 3: Mentální mapa – prezentace dílčího tématu učení – zdroj vlastní

Pokud se objeví účastníci vzdělávacího programu, kteří jej nedokončí, resp. ukončí ho předčasně, je důležité analyzovat důvody tohoto jejich jednání. Měly by zpracovat písemně své důvody, své negativní postřehy, může být s nimi na toto téma osobně hovořeno tak, aby k takovýmto případům docházelo jen minimálně a v objektivně odůvodněných případech (nemoc, přestěhování se apod.). Jde o inspirativní a hodnotící prvek pro další práci lektora.

5.2.1 Jazykově-lingvistická složka výukově zaměřené komunikace

Tuto stránku výukových podkladů (studijních opor, textu na promítaných sladech, textu zkušebních testů) nelze podceňovat. Význam řeči ve vyučování

¹³⁸ MAREŠ, J. *Pedagogická psychologie*. Praha: Portál, 2013, s. 359

a učení zdůrazňoval již J. H. Pestalozzi¹³⁹. Autor těchto materiálů se může dopustit té didaktické chyby, kdy se soustředí na odborně obsahovou stránku této složky vzdělávací akce bez ohledu na to, komu je tento text určen. Jinak může být sestaven výukový text určený pro čtenáře zvyklého pohybovat se v příslušné odborné oblasti. Naprosto jinak musí být ale koncipován text – kladoucí si stejný didaktický cíl – určený pro uživatele, který se v příslušném odborném okruhu začíná orientovat, který se kompetenčně teprve profiluje.

Lingvistika¹⁴⁰ – jazykověda – je věda zkoumající přirozený jazyk. Jazykem se zabývá také mnoho dalších vědeckých disciplín, například psychologie, informatika, filozofie, biologie, anatomie člověka, sociologie, antropologie a další. Od druhé poloviny 20. století také vznikají hraniční jazykovědné disciplíny, jako je psycholingvistika, sociolingvistika, neurolingvistika aj.

Proč spojovat tuto vědní disciplínu s přípravou vzdělávacího programu pro dospělé? Jazyk je spojován – mimo jiné – s myšlením¹⁴¹. Jestliže se při vyučování a učení setkáváme s odbornými finančními termíny, nelze tyto termíny oddělovat od širších sémantických vazeb (tj. od širších komunikačních souvislostí). Reálný svět vychází v komunikaci z jazykových zvyklostí společnosti, ze zde zvolené a užívané interpretace reality.¹⁴² Pokud přichází dospělý jedinec do vzdělávacího programu řešícího téma finanční gramotnosti – tedy relativně úzce odborně zaměřené vzdělávací akce – nemusí mít ve své kognitivně interpretační struktuře vytvořeny takové jazykové prekoncepty, které by tvořily základnu pro zapracování nově poznávaných termínů a jejich kontextů.

Naše mysl je rozdělena do specializovaných modulů, které se vzájemně ovlivňují pouze prostřednictvím svých vstupů a výstupů¹⁴³ – tedy vstupních informací a nově nabytých a používaných kompetencí. Takto vytvořené mentální reprezentace jsou výsledkem interakce mozku a prostředí, ve kterém se vzdělávaný pohybuje. Plnohodnotné nezvládnutí všech složek jazyka pak

¹³⁹ ČÁBALOVÁ, D. *Pedagogika*. Praha, Grada, 2011, s. 18

¹⁴⁰ Dostupné on-line na <http://cs.wikipedia.org/wiki/Lingvistika>

¹⁴¹ POKORNÝ, J. *Lingvistická antropologie*. Praha: Grada, 2010, s. 30

¹⁴² tamtéž s. 35

¹⁴³ tamtéž s. 41

může být interpretováno jako nedostatečná adaptace¹⁴⁴ (mluvčího, píšícího) na nové prostředí.

Má-li jazyk označit konkrétní pojem, věc, událost, osobu – označuje tento objekt jazykověda jako referenci¹⁴⁵. Zároveň je nutné vnímat vztah konkrétní reference k ostatním entitám, vč. imaginárních, jejich vznik je evokován textem – v tomto případě výukovým textem. Každý čtenář či posluchač pak může tuto realitu vnímat ve významu denotativním – tj. v doslovném významu – pak jde o situaci pro vzdělavatele příznivou – se vzdělávaným si obsahově „rozumí“. Může ale pochopitelně jít o chápání reality konotativní – tj. půjde o přenesený sekundární význam založený na analogickém historickém výskytu užití zkoumané reality vč. historických asociací vyvolaných užitím proběhlé reality v mysli vzdělávaného. Může jít v této souvislosti o chybné chápání – o miskoncepci. Je na vzdělavateli, aby konotativní chápání u vzdělávaných předpokládal a svým cíleně koncipovaným výkladem či konkrétním pragmatickým osvojováním eliminoval případné nepřesnosti.

Podle principu „vtělesnění“¹⁴⁶ je lidská mysl formována zkušeností s životem ovlivněného – kromě jiného – i společenským prostředím. I ve zdánlivě abstraktních modelech a postupech se tak objevuje prvek konkrétního, založený na každodenní lidské zkušenosti. Chybná zkušenost může být jádrem konotativního chápání tématu vzdělávání v mysli vzdělávaného, role vzdělavatele by měla být zpřesňující – denotativní.

Tyto snahy a činnosti vzdělavatele nelze chápat jako memorování encyklopedických významů ve vzdělávacím programu používaných odborných termínů. Neznámý termín se může stát termínem pochopeným, je-li vzdělavatelem tento termín prezentován v kontextu – v konkrétní a pragmaticky zaměřené souvislosti. Vzdělavatel by měl mít v této souvislosti na mysli metotymii¹⁴⁷ – souvislosti jednoho termínu s termíny (entitami) jinými. Výrazy používané ke konkretizaci termínu nového by měly být vzdělávanému známe nebo známější. Žádnému slovnímu projevu (mluvenému i psanému) nemůžeme

¹⁴⁴ POKORNÝ, J. *Lingvistická antropologie*. Praha: Grada, 2010, s. 71

¹⁴⁵ tamtéž s. 220 a násl.

¹⁴⁶ tamtéž s. 221

¹⁴⁷ tamtéž s. 225

porozumět, pokud nepochopíme, že je způsobem jednání, které má své okolnosti, motiv a následek¹⁴⁸.

Užívání „pouhých“ pravidel gramatické a logické stavby řečového projevu nestačí. Autor textu či mluvčí musí uvažovat s cílem kooperačního zapojení jeho čtenářů či posluchačů s myšlenkou na cílový směr a účel výpovědi. Tento princip kooperace se skládá z tří maxim¹⁴⁹:

- Maximum kvality – ve smyslu pravdivosti výpovědi, jejího podložení dalšími důkazy či verifikacemi.
- Maximum kvantity – tzn. zatěžovat příjemce komunikace optimálním množstvím relevantních informací.
- Maximum relevance – tzn. držet se klíčového tématu výpovědi, výpověď koncipovat s myšlenkou eliminace dvojsmyslů a nejasných výrazů, výpověď koncipovat systematicky bez rozvláčných a irelevantních plevelných rétorických výplní.

Vzdělavatel by neměl opomíjet takové součásti jeho kontaktu s klienty – jako je přivítání a oslovení.¹⁵⁰ Jde o mimořádně důležitou součást zdvořilostních prostředků, protože pomáhají určit psychologickou interpretaci vztahů všech účastníků komunikačního aktu. Pozdrav často nese důležité informace o postoji a kulturní identitě participantů a jejich snaze určit směr vzdělávací interakce.

Jako další smysluplný zdvořilostní komunikační nástroj jsou gramatické metafor.¹⁵¹ Konkrétně jde o nahrazování rozkazovacího způsob řečnickou otázkou řešící nutnost či povinnost něco vykonat či uvážit, příkazově zaměřený oznamovací způsobu nahradit způsobem podmiňovacím, v oslovení klientů se vyhýbat číslu jednotnému a volit raději číslo množné, vyhnout se případům (nechtěným koncepčním) tykání klientům. Obecně lze gramatické metafor označit jako méně direktivní – spíše vágnější, méně přímé, pracující s menší odpovědností příjemců komunikace.

Tyto prvky se však nesmí zaměňovat s informačním obsahem vzdělávatelových sdělení. Gramatická metafora by měla být prvkem řešícím

¹⁴⁸ POKORNÝ, J. *Lingvistická antropologie*. Praha: Grada, 2010, s. 285

¹⁴⁹ tamtéž s. 288-290

¹⁵⁰ tamtéž s. 295

¹⁵¹ tamtéž s. 296

nikoliv informační – ale psychologicko klimatickou stránku komunikačního procesu. Užitou zdvořilostí vyjádříme etickou hodnotu pojetí účastníků vzdělávací akce. V této souvislosti se nabízí nutnost vybavit vzdělavatele komunikačními kompetencemi, které mu v tomto kontextu umožní rozpoznat nejen gramaticky správný, ale i společensky vhodný způsob vyjádření. Tento typ kompetencí mluvčímu umožní rozpoznat kdy mluvit, s kým, jakým způsobem – tzn. interpretovat jazyk společensky a kulturně přiměřeným způsobem¹⁵².

5.2.2 Konkrétní příklady tvorby andragogicky zaměřeného didaktického textu

Následující text vychází z analýzy a komparace přílohy. Bylo by chybou učební text určený pro školní mládež (vč. vysokoškoláků) užít pro výuku dospělých lidí nenavštěvujících prezenční formou školu. I J. A. Komenský upozorňoval v koncepci trojúhelníku vědění na význam jazyka v učení (spolu s myslí a „rukou“)¹⁵³.

Text vhodně andragogicky zaměřený by měl vypadat např. takto: *Založit banku není tak jednoduché. Ten, kdo tak plánuje učinit, musí státním orgánům prokázat poměrně značný objem kapitálu, který musí mít banka při svém startu k dispozici. Musí povolující orgán přesvědčit o svých odborných znalostech a zaručit se i za další klíčové zaměstnance budoucího bankovního podniku. Proto se dá skutečně oprávněně předpokládat, že dostane-li někdo povolení působit v České republice jako banka, byl mnohokrát, detailně a z různých úhlů prověřen.*

Naopak, text primárně určený pro neoborníky, tzn. pro vzdělávající se dospělé – při zachování odborného charakteru textu – by neměl mít takovouto obsahovou náplň: *Založení banky v ČR vymezuje zákonná úprava – konkrétně zákon 21/1992 Sb. v aktuálním a platném znění. Potencionální uchazeč o bankovní licenci musí naplnit ustanovení výše citovaného zákona – část II. – § 4, § 4a, § 5a a § 5b. Toto dokládá státním orgánům - tzn. České národní bance – odboru bankovního dohledu. Důležité je i dodržení pravidla kapitálové přiměřenosti – konkretizované mimo jiné v § 8b a v následujících ustanoveních*

¹⁵² POKORNÝ, J. *Lingvistická antropologie*. Praha: Grada, 2010, s. 303

¹⁵³ ČABALOVÁ, D. *Pedagogika*. Praha: Grada, 2011, s. 15

zákona 21/1992 Sb. Tato ukázka je pouhým výčtem odborných termínů a prostých faktů, které informují jen toho, kdo má v této souvislosti jisté znalosti a takto koncipovaný text s nimi v podstatě pracuje, např. tyto znalosti aktualizuje.

Text andragogického testu by mohl mít tuto podobu, vč. zpětné vazby na vhodnou i nevhodnou odpověď (záměrně není v této souvislosti uvedeno „dobře“ nebo „špatně“ – jako jednoslovná odpověď bez širšího zdůvodnění):

Běžný účet slouží:

- o k čerpání úvěru,
reakce na odpověď: zde by se jednalo o správnou odpověď jen tehdy, pokud by banka na tomto účtu povolila debet – tj. čerpání prostředků na účtu „do mínusu“*
- o ke směně českých korun za cizí měnu,
reakce na odpověď: nesprávná odpověď, ke směně hotovosti nemusí měněné peníze projít bankovním účtem*
- o k běžným platbám.
reakce na odpověď: správná odpověď, na běžný účet mohou peníze přicházet (kreditní platby, např. uložení výplaty) i odcházet (debetní platby, moje úhrady)*

Diagnostický text andragogicky nevhodný by neměl mít naopak tuto podobu:

Běžný účet slouží:

- o k provedení debetních operací,
reakce na odpověď: špatně*
- o ke konverzi českých korun za cizí měnu,
reakce na odpověď: špatně*
- o k běžným kreditním i debetním platbám.
reakce na odpověď: dobře*

Tyto strohé (poslední tři) odpovědi jsou pouhým konstatováním, nevedou čtenáře v jeho studiu nikam dál, nekomentují a nepracují s možnými důvody jeho pochybení. Nemají interaktivní didaktický obsah ani charakter.

Na knižním trhu (rok 2015) je poměrně široká nabídka publikací řešících finanční gramotnost – v rozsahu od prvního stupně základní školy až po studium středoškolské (zde nejsou záměrně hodnoceny vysokoškolské či úzce profesně zaměřené odborné publikace).

Dospělý čtenář – neodborník zcela jistě nesáhne po knize již na své obálce avizující, že je určena pro děti mladšího školního věku. Zde použitý výklad je příliš triviální a zde uváděné příklady jsou hodně schématické. Pro děti je to forma vhodná. Dospělý čtenář potřebuje v textu najít řešení situací jemu povědomých, analogických či téměř totožných s jeho životním příběhem.

Dospělý čtenář – neodborník má možnost sáhnout pro knize určené pro mládež středních škol. Zde není jeho věkový odstup od prioritního příjemce výukového textu tak výrazný. Komunikace s tímto typem čtenáře nemusí být tak obsahově i formálně odlišná a jím vnímaná jako nevhodná.

Byl proto proveden minitest čtenářské spokojenosti na dvou titulech:

- NAVRÁTILOVÁ, P.; JIŘÍČEK, M.; ZLÁMAL, J. *Finanční gramotnost – učebnice žáka, učebnice učitele*. Hradec králové: Computer Media s. r. o., 2013. 88 + 184 s. ISBN 978-80-7402-150-3, ISBN 978-80-7402-151-0.
- SKOŘEPA, M.; SKOŘEPOVÁ, E. *Finanční a ekonomická gramotnost*. Praha: ČNB, 2008. 197 s. ISBN 978-80-86960-40-1.

Obě publikace byly předloženy dvaceti respondentům, kteří se měli krátce a stručně vyslovit ke třem otázkám:

1. Přečetli byste si tento titul?
2. Zdá se Vám obsah knihy pro Vás potřebný?
3. Je text pro Vás formálně akceptovatelný a čtivý?

Na první otázku zněla odpověď ve sto procentech „ano“, mnohdy bylo dodáno, že takový titul byl respondentem již poptáván na trhu. Stejně pozitivní odpověď a ve stejné četnosti zazněla na druhou otázku. Odpověď na třetí otázku následovala po prolistování knihy. Zde je nutné doplnit, že text obou

publikací je výrazně strukturovaný: je použito několik barev či řezů písma k odlišení hlavního textu, textu ukládajícího didaktické úkoly čtenáři a textu rozšiřujícího hlavní prezentovaná témata. Obsah obou publikací je hojně ilustrovaný či doplněný přetisky finančních reálií (např. kontrolních prvků na bankovkách). Nikdo z respondentů se nepozastavil nad primárním určením publikací středoškolské mládeži – uvedeným na obálce knihy, byl akceptován především jejich vhodný obsah i forma. Potencionálními čtenáři byla především hodnocena didaktická kvalita textu, jeho čtivost, obsahová přístupnost a srozumitelnost – v souvislosti s potencionální užitečnou hodnotou, kterou může čtenáři přinést. Z pohledu tohoto reálného hodnocení je nutné na všechny didaktické texty určené pro dospělé pohlížet již ve fázi jejich přípravy.

V souvislosti s didaktickou přípravou výukových materiálů musí lektor pracovat s výše popsányými doporučeními i v oblasti konkrétní podoby těchto didakticky zaměřených textů. Nelze se zaměřit jen na odbornou obsahovou stránku. Text určený pro výuku – a zvláště pro výuku dospělých – musí reflektovat jejich pojmovou výbavu, dosavadní kontext jejich užívání a chápání, stejně tak i specifický proces učení dospělého jedince, který se v oblasti eliminace své finanční negramotnosti setkává s texty, jejichž obsah mu dosud unikal, byl s ním minimálně konfrontován, některým sdělovaným obsahům neporozuměl. Zaměření se rovněž i na tuto oblast edukace dospělých je podmínkou přípravy kvalitního vzdělávacího programu. Učební text je zpravidla prvním prvkem, se kterým se účastník či potencionální účastník vzdělávacího programu pro dospělé setkává. Na základě vyhodnocení výše popsaných složek jeho kvality buď do dalšího procesu svého učení vstoupí či jej odmítne.

ZÁVĚR

Základním výzkumným problémem této práce bylo teoreticko-obsahové vymezení pojmů gramotnost, funkční gramotnost, finanční gramotnost a kompetence. Především byla definována finanční gramotnost a její funkční a kompetenční obsah, význam, ukotvení a kontext.

Další hledisko, které nelze při konceptu vzdělávací příležitosti k tématu finanční gramotnosti pro dospělého klienta pominout, je pohled sociálně psychologický. Kdyby se společnost tomuto tématu nevěnovala, dá se předpokládat, že bude narůstat výskyt sociálně patologických jevů vzniklých jako důsledek celospolečenského negativního působení některých medií apelujících na účelovou masifikaci spotřeby a čerpání úvěrů. Následně se člověk nezvládající své osobní finance dostává do nepřiměřeného zadlužení. V tomto okamžiku mnohdy řeší tuto svoji situaci např. zvýšenou závislostí na alkoholu či na lécích, může se soustředit na obstarání si finančních částek hrou na výherních automatech nebo od nestandardních věřitelů, dluhy v rodinách mohou znamenat nárůst rozvodovosti, rodiče neúspěšně řešící své zadlužení jsou špatným příkladem pro své děti. Tyto jevy mají dopad na celou společnost, na její sociální zdraví.

Pro mezinárodní komparaci zmapovala publikace dostupné edukační aktivity k tématu finanční gramotnost určené pro dospělou populaci v Německé spolkové republice, ve Slovenské republice a v Kanadě. Byl konstatován jiný koncepční přístup u německých a kanadských vzdělávacích programů. V Německu má silné ukotvení finanční gramotnost a výchova ve formálním vzdělávacím systému, v Kanadě jsou tyto vzdělávací příležitosti orientovány výrazně preventivně, velká pozornost je věnována také vzdělávání seniorů se zaměřením na finanční zvládání jejich nové životní role. Slovenské edukační prostředí k tomuto tématu je orientováno cílově na klienty starší padesát let. V této souvislosti byly evidovány menší profinančně orientované mediální prvky, resp. reklama tohoto typu byla v lokalitě šetření omezena místním právním předpisem.

Tento materiál obsahuje koncept konkrétního vzdělávacího programu zaměřeného na téma finanční gramotnosti – primárně určeného pro dospělého jedince – neodborníka v oblasti osobních a rodinných financí. Moduly vzdělávacího programu byly navrženy takto: jeden modul řeší psychologii klienta v konfrontaci s jednáním finančních a obchodních organizací, druhý modul řeší nové odborné kompetence klientů se zaměřením na konkrétní finanční instrumenty. První modul byl navržen pro kontaktní výuku – osobní vliv lektora je v tomto případě nezbytný a relevantní. Druhý modul vzdělávacího programu byl navržen i jako e-learningový interaktivní, protože tato forma umožní účastníkovi jeho dobrovolný a sebeřízený vstup do vzdělávání tohoto typu a osobní tempo učení. S ohledem na vzdělávací potřeby dospělých – zjištěné předmětným výzkumem – byl vzdělávací program koncipován do přístupných modulů a dílčí kapitoly reflektují výzkumem zjištěné kompetenční potřeby dospělých.

Druhý modul navrženého vzdělávacího programu (odborně kompetenční) nabízí autoedukační a autoevaluační prvky, vč. elektronicky řešeného didaktického interaktivního výukového textu. Tento konkrétní typ vzdělávání odpovídá zjištěným závěrům¹⁵⁴, kdy až 61 % respondentů odůvodnilo svou neúčast v dalším neformálním vzdělávání pracovním či rodinným vytížením, nevhodným místem vzdělávání a dalšími osobními důvody. Navržená distanční forma vzdělávání tento zjištěný fakt eliminuje svou operativností a časovou neomezeností.

Tato část byla doplněna mentálními mapami, které zachycují koncepčně celý vzdělávací program, dílčí koncepční podobu jednotlivých setkání účastníků vzdělávacího programu s lektorem (úvodních, závěrečných), a také možnost prostřednictvím doplňování mentální mapy ověřit nově nabyté znalosti u absolventů vzdělávacího programu.

Tento edukační text se rovněž pokusil zmapovat obecná společensko ekonomická východiska, která ovlivnila stávající úroveň vnímání problematiky finanční gramotnosti dospělou populací. Tržně ekonomický trend české ekonomiky je nezpochybnitelný, je aktuálně žádoucí. Zároveň tak vyplývá

¹⁵⁴ *Předpoklady úspěchu v práci i v životě (PIAAC)*. Praha: Dům zahr. spolupr., 2013, s. 192

výrazná potřeba moderní andragogiky reflektovat tento dlouhodobý celospolečenský – i ekonomický vývoj.

Rozvoj každé společnosti – zákonitý, přirozený, neustálý – s sebou přináší změny. Tyto změny vycházejí ze základu každé sociálně ekonomické formace – ze způsobu výroby statků a ze způsobu jejich rozdělování. Tyto změny s sebou rok 1989 přinesl. Dopadly na dospělou českou populaci i v oblasti jejích kompetencí. Konec dvacátého století přinesl do České republiky prvky tržní ekonomiky, na jejichž fungování nebyla většinová populace dospělých obyvatel zvyklá, nemuseli jim ihned detailně a kompletně porozumět, ale byli nuceni v novém ekonomickém prostředí žít a pracovat.

Nelze opomíjet fakt, že koncepce rozvoje dospělého člověka je procesem, který by měl být otevřený didaktický¹⁵⁵. Z hlediska subjektu nemůže být tento proces vázaný či založený na bázi formálního subsystému výchovy a vzdělávání dospělých, ve kterém se uplatňuje didaktický proces učení uzavřený – vzhledem k jistému historickému „skluzu“ rámcových a školních vzdělávacích programů. Tyto vzdělávací příležitosti musí reagovat na aktuální společenský vývoj koncepcí otevřených a volných kurikulí.

Dále je nutné pracovat s myšlenkou, kdy účast ve vzdělávacím programu k tématu finanční gramotnosti nemůže být ponechána jen na dobrovolné účasti dospělého – tím by vzdělávání dospělých ztratilo svůj sociálně preventivní aspekt. Moderní andragogika musí své výchovně a vzdělávací působení „předsouvat“ do oblasti sociální predikce a sociální prevence.

V této návaznosti musí být rovněž řešena cena těchto vzdělávacích programů, ale i nepeněžní motivace potencionálních účastníků těchto akcí. Cenový prvek nemůže být zábranou v dalším učení dospělých.

Andragogika by se měla zabývat i tématy sebehodnocení, seberegulace, seberealizace, sebeovládání, sebekontroly a sebevýchovy¹⁵⁶ dospělého jedince. Osobnost je částí společnosti, produktem životních podmínek – ale také produktem výchovy a sebevýchovy¹⁵⁷. Tyto prvky se nevyvíjí spontánně,

¹⁵⁵ PERHÁCS, J. *Personalizačné a socializačné aspekty rozvoja osobnosti dospelých*, Praha: Rozlet, 2011, s. 57

¹⁵⁶ tamtéž s. 96

¹⁵⁷ tamtéž s. 99

ale v závislosti na tom, co je společností – a tedy také koncepčně a dlouhodobě rozvíjenou andragogickou vědou – evokováno a podporováno.

Navržený vzdělávací program byl testován uživateli, byla konstatována jeho plná funkčnost a spokojenost účastníků. Konkrétně šlo o realizaci projektu určeného uchazečům o práci evidovaným na úřadu práce v hlavním městě Praze ve věku nad 50 let. Ve dnech 25. – 26. 5. 2015 absolvovalo 22 účastníků tento program, resp. jeho odbornou ekonomickou část, ve dnech 31. 8. – 1. 9. 2015 to bylo 18 účastníků.

Základní myšlenky popsané v této práci vztahující se ke koncepci vzdělávacích příležitostí pro dospělé odpovídají návrhům Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj, která definovala tři významné úkoly celoživotního učení¹⁵⁸:

- učinit celoživotní učení prospěšným pro všechny,
- zajistit spravedlnost v poskytování vzdělávacích příležitostí,
- rozvíjet klíčové kompetence potřebné ve společnosti a ekonomice založené na znalostech.

Má-li být vzdělávání dospělých účinné, mělo by přinést minimálně tyto efekty¹⁵⁹: mělo by přinést vzdělávanému jedinci fyzické a mentální zdraví, mělo by ho dále intelektuálně stimulovat a posilovat jeho kompetence a dovednosti, měl by získat sebedůvěru, mělo by posílit mezigenerační učení, vzdělávaný by měl být schopen překonávat osobní nesnáze plynoucí v této souvislosti z nezvládnutí svých osobních financí.

Navržený vzdělávací program zaměřený na finanční gramotnost může eliminovat psychické a mentální problémy, který dospělý jedinec pocituje, pokud své osobní finance správně neovládá a neřídí. Absolvováním tohoto navrženého vzdělávacího programu může nabýt sebedůvěry, že jeho věk a časový odstup od ukončeného formálního vzdělání není překážkou zvládnutí problémů, které s sebou měnící se ekonomické a finanční fungování společnosti přináší. Předmětný výzkum ukázal, že i seniorská generace má

¹⁵⁸ DVOŘÁKOVÁ, M.; SLAVÍK, J.; SVOBODA, M.; VETEŠKA, J. *Aktuální témata učení a vzdělávání dospělých*. Praha: ČAS, 2015, s. 50

¹⁵⁹ PRŮCHA J. *Měření přínosu dalšího vzdělávání dospělých pro jednotlivce in Liefelong Learning – Celoživotní vzdělávání – ročník 4 – číslo 1*. Brno: Mendelova univerzita, 2014, s. 20

určité znalosti a kompetence, které mohou najít uplatnění v předávání informací mezi generacemi v moderní době. Pokud vzdělávaný jedinec po absolutoriu tohoto typu učení eliminuje alespoň část svých osobních problémů, které způsobila finanční ngramotnost, bude cíl zde navrženého vzdělávacího programu naplněn.

Z výzkumů PIAAC a IALS v ČR vyplynulo, že dovednosti dospělých Čechů se v uplynulých 15 letech ani nezlepšily ani nezhoršily, je zřejmý výrazný rozdíl ve znalostech populace školní (zhruba do 25 let) a částí populace, která formální školní vzdělávání již ukončila. Tento výzkum proto signalizoval určité riziko, které vyplynulo z absence odpovídajících znalostí u populace mimo formální vzdělávací systém. Finanční gramotnost či práce s finančními instrumenty ve výzkumu mapována přímo nebyla. Celkově bylo šetřeno 17 oborů a témat vzdělávání, obsahově nejbližší (tématu finanční gramotnosti) „osobní rozvoj“ a „matematika“ se umístily ve stupnici preferencí respondentů v druhé polovině, resp. zájem o tato témata byl poměrně nízký. Z těchto dat vyplynulo, že zájem lidí s nižším formálním vzděláním o další neformální vzdělávání z časového hlediska klesá; naopak u lidí s vyšším formálním vzděláním zájem o účast v dalších neformálních kurzech zájem roste. Tzn. i statisticky bylo doloženo, že je nutné se věnovat vzdělávání dospělých k tématu financí, ekonomiky, rodinných rozpočtů, úvěrového zatížení domácností apod.

Domníváme se proto, že problém zvládání problémů z oblasti finanční gramotnosti nesouvisí vzhledem ke stále rostoucí sumě zadlužení českých domácností a vzhledem k nárůstu objemu osobních bankrotů jen s kognitivní složkou člověka – předmětný výzkum ukázal, že dospělí v podstatě teorii určitých finančních operací ovládají. Příčiny těchto negativních souvislostí budou pravděpodobně zakotveny v subjektivní ovlivnitelnosti určitých jedinců – v této souvislosti nežádoucí – především marketinkovými nástroji finančních institucí s cílem evokovat okamžitou potřebu finančních zdrojů. Apelace na racionální korektiv těchto komerčních vlivů by měla být proto také cílem dalšího (neformálního, informálního a celoživotního) vzdělávání a učení dospělých. Nelze se proto v dalším vzdělávání dospělých k tématu finanční gramotnosti

soustředit jen na kognitivní složku učení, je nutné pracovat relevantně a cíleně se složkou afektivní a konativní, s cílenou a smysluplnou integrací těchto prvků.

Z toho důvodu byl jako součást této publikace navržen dvoumodulární vzdělávací program zaměřený na téma finanční gramotnosti, určený primárně pro dospělého jedince, obsahující modul řešící kompetence ve vazbě na vybrané ekonomické a finanční instrumenty tak, aby klienti byli schopni reflektovat a následně korigovat své prožívání, chování a jednání tak, aby dokázali v běžném životě identifikovat a eliminovat mediální tlak na své spotřebitelské chování a preference. Druhý modul navrženého vzdělávacího programu řeší takové kompetence účastníků, aby obsahově rozuměli vybraným ekonomickým a finančním instrumentům a dokázali je v běžném životě relevantně používat.

Publikace byla doplněna didaktickým textem k tomuto vzdělávacímu programu, autoevaluačním interaktivním elektronickým testem, mentálními mapami celého programu i dílčích setkání lektora s jeho klienty. Věnována byla pozornost i lingvistické složce didaktických textů zaměřených na téma finanční gramotnosti a dospělého učícího se jedince.

SOUPIS BIBLIOGRAFICKÝCH CITACÍ

- BENEŠ, M. *Andragogika*. Praha: Grada, 2008. 135 s. ISBN 978-80-247-2580-2.
- BENEŠ, M. *Andragogika teoretické základy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. s. 216. ISBN 80-86432-23-8.
- BUZAN, T. *Mentální mapování*. Praha: Portál, 2007. 166 s. ISBN 978-80-7367-200-3.
- ČABALOVÁ, D. *Pedagogika*. Praha: Grada, 2011. 272 s. ISBN 978-80-247-2993-0.
- ČAPEK, R. *Moderní didaktika*. Praha: Grada, 2015. 604 s. ISBN 978-80-247-3450-7.
- Duale Studiengänge bei der HdBa*. Spolková republika Německo: Dresden, 2013. 20 s.
- DVOŘÁKOVÁ, M.; SLAVÍK, J.; SVOBODA, M.; VETEŠKA, J. *Aktuální témata učení a vzdělávání dospělých*. Praha: Česká andragogická společnost, 2014. 102 s. ISBN 978-80-905460-1-1.
- DOLEŽALOVÁ, J. Gramotnost. In: PRŮCHA, J. (ed.). *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009, s. 223–229. ISBN 978-80-7367-546-2.
- EDWARD, B. *Čitelnost*. Německo: International Reading Assn, 2006.
- Etické a sociální aspekty v oblasti vzdělávání v pedagogickém výzkumu*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2015. 134 s. ISBN 978-80-261-0521-3.
- GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. 208 s. ISBN 80-85931-79-6.
- FISCHER, S.; ŠKODA, J. *Sociální patologie – Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení 2.*, rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Grada, 2014. 231 s. ISBN 978-80-247-5046-0.
- GULOVÁ, L.; ŠÍP, R. *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada, 2013. 245 s. ISBN 978-80-247-4368-4.
- HÁJKOVÁ, E. *Rétorika pro pedagogy*. Praha: Grada: 2011. 208 s. ISBN 978-80-247-2990-0.
- HOLMAN, R. *Základy ekonomie*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2000. 360 s. ISBN 80-7179-434-1.
- CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada, 2007. 265 s. ISBN 978-80-247-1369-4.
- JANÍK, T. a kol. *Kvalita (ve) vzdělávání obsahově zaměřený přístup ke zkoumání a zlepšování výuky*. Brno, Masarykova univerzita, 2013. 434 s. ISBN 978-80-210-6349-5.
- KOŤA, J.; TRPIŠOVSKÁ, D.; VACÍNOVÁ, M. *Sociální psychologie*. Praha: UJAK, 2013. 176 s. ISBN 978-80-7452-029-7.

KOHOUTEK, R. *Základy užité psychologie*. Brno: Akademické nakladatelství, 2002. 544 s. ISBN 80-214-2203-3.

KOSÍKOVÁ, V. *Psychologie ve vzdělávání a její psychodidaktické aspekty*. Praha: Grada, 2011. 265 s. ISBN 978-80-247-2433-1.

Kursangebot Herbstsemester 2014. Spolková republika Německo: Pirna, 2014. 24 s.

MAREŠ, J. *Pedagogická psychologie*. Praha: Portál, 2013. 702 s. ISBN 978-80-262-0174-8.

MUŽÍK, J. *Androdidaktika*. Praha: ASPI, 2004. 146 s. ISBN 80-7357-045-9.

NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia, 1995, 2009. 620 s. ISBN 978-80-200-1680-5.

NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 2009. 498 s. ISBN 978-80-200-1679-9.

NAPPER, R.; NEWTON, T. *Taktika transakční analýzy*. Praha: Grada, 2010. 264 s. ISBN 978-80-247-2915-2.

PALÁN, Z. *Základy andragogiky*. Praha: Vysoká škola J. A. Komenského s. r. o., 2003. 200 s. ISBN 80-86723-03-8.

PATOČKA, J. *Filosofie výchovy*. Praha: Studia Pedagogica č. 18, 1997. 66 s. ISSN 0862-4461.

PERHÁCS, J. *Personalizačné a socializačné aspekty rozvoja osobnosti dospelých*. Praha: Rozlet, 2011. 158 s. ISBN 978-80-904824-4-9.

POKORNÁ, V. *Vývojové poruchy učení v dětství a v dospělosti*. Praha: Portál, 2010. 238 s. ISBN 978-80-7367-773-2.

POKORNÝ, J. *Lingvistická antropologie*. Praha: Grada, 2010. 346 s. ISBN 978-80-247-2843-8.

PRŮCHA, J. *Andragogický výzkum*. Praha: Grada, 2014. 299 s. ISBN 978-80-247-5232-7.

PRŮCHA, J. *Měření přínosu dalšího vzdělávání dospělých pro jednotlivce in Liefelong Learning – Celoživotní vzdělávání – ročník 4 – číslo 1*. Brno: Mendelova univerzita, 2014. 112 s. ISSN 1804-526X.

Lexikon der Ausbildungsberufe. Spolková republika Německo: Agentur für Arbeit zur Verfügung, 2014. 576 s. ISSN 0343-0022.

Verzeichnis berufsbildender Schulen. Spolková republika Německo: Sächsische Bildungsagentur Chemnitz. 2014. 44 s.

PRŮCHA, J. *Vzdělávání a školství ve světě*. Praha: Portál, 1999. 319 s. ISBN 80-7178-290-4.

- PRŮCHA, J.; VETEŠKA, J. *Andragogický slovník*. 2. aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. 320 s. ISBN 978-80-247-4748-4.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. 400 s. ISBN 978-80-7367-647-6.
- PŘEDPOKLADY úspěchu v práci a v životě. Výsledky mezinárodního výzkumu dospělých OECD PIAAC*. Praha: Dům zahraniční spolupráce, 2013. 228 s. ISBN 978-80-87335-53-6.
- Ready for Take off – Das Magazin für Ausbildung, Beruf und mehr im Direktionsbezirk Dresden*. Spolková republika Německo: Dresden. 2014. 56 s.
- ROHLÍKOVÁ, L.; VEJVODOVÁ, J. *Vyučovací metody na vysoké škole*. Praha: Grada, 2012. 281 s. ISBN 978-80-247-4152-9.
- SEDLÁČEK, T. *Ekonomie dobra a zla*. Praha: 65. pole, 2012. 367 s. ISBN 978-80-87506-10-3.
- STERNBERG, R. J. *Kognitivní psychologie*. Praha: Portál, 2009. 636 s. ISBN 978-80-7367-638-4.
- STROUHAL, M. *Teorie výchovy*. Praha: Grada, 2013. 192 s. ISBN 978-80-247-4212-0.
- ŠMARDÁ, J. a kol. *Biologie pro psychology a pedagogy*. Praha: Portál, 2007. 420 s. ISBN 978-80-7367-343-7.
- Studien- & Berufswahl*. Spolková republika Německo: Nürnberg, 2013. 656 s. ISSN 0302-6299, ISBN 978-3-9813930-4-0.
- ŠVAŘÍČEK, R.; ŠEĐOVÁ, K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2014. 378 s. ISBN 978-80-262-0644-6
- VACÍNOVÁ, T. *Dějiny vzdělávání od antiky po Komenského*. Praha: UJAK, 2009. 240 s. ISBN 978-80-86723-74-7.
- VÁŇOVÁ, M. *Srovnávací pedagogika*. Praha: UJAK, 2009. 72 s. ISBN 978-80-86723-68-6.
- VELDTHUIS, R. Why Should We Have Political Education. *Lifelong Learning in Europe*, 4/2002.
- VETEŠKA, J. *Mediace aprobace v kontextu sociální andragogiky*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 252 s. ISBN 978-80-7478-898.
- VETEŠKA, J. *Kompetence ve vzdělávání dospělých*. Praha: UJAK, 2010. 200 s. ISBN 978-80-83723-98-3.
- VETEŠKA, J. *Přehled andragogiky: úvod do studia vzdělávání a učení se dospělých*. Praha: Portál, 2016. 320 s. ISBN 978-80-262-1026-9.

VETEŠKA, J. a kol. *Nové paradigma v kurikulu vzdělávání dospělých*. Praha: Educa Service, 2009. 344 s. ISBN 978-80-97306-04-08.

v globalizovaném světě. Praha: Educa Service, 2013. 416 s. ISBN 978-80-87306-12-3.

VETEŠKA, J.; VACÍNOVÁ, T. *Aktuální otázky vzdělávání dospělých*, Praha: UJAK, 2011. 208 s. ISBN 978-80-7452-012-9.

ZLÁMALOVÁ, H. *Distanční vzdělávání a eLearning*. Praha: UJAK, 2008. 144, s. ISBN 978-80-86723-56-3.

ZORMANOVÁ, L. *Obecná didaktika*. Praha: Grada, 2014. 239 s. ISBN 978-80-247-45902-9.

Seznam použitých internetových zdrojů

<http://www.statistikaamy.cz/2014/05/jake-jsou-vedomosti-a-dovednosti-dospelych/>

http://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Pato%C4%8Dka

<http://www.sazej.com/uzitecne/gamblerstvi-zavislost/>

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Hermeneutika>

http://en.wikipedia.org/wiki/Logogen_model

<http://onbusiness.cz/lednova-statistika-bankrotu-1-547-osobnich-a-479-firemnych-713>

<http://www.crif.cz/Novinky/Novinky/Pages/Osobn%C3%AD-bankrot-v-%C4%8D%C3%ADslech.aspx>

http://www.informaceofirmach.cz/cribis_news/bankroty-cribis_news/osobni-bankroty-od-platnosti-zakona

<http://tn.nova.cz/zpravy/ekonomika/clfa-zajem-firem-o-nebankovni-produkty-stoupa.html>

<http://translate.google.cz/translate?hl=cs&sl=en&u=http://en.wikipedia.org/wiki/Readability&prev=/search%3Fq%3Dreadabilita%26biw%3D1536%26bih%3D770>

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Idiolekt>

http://cs.wikipedia.org/wiki/Max_Weber

<http://uniondesconsommateurs.ca/ressources/>

<http://abclifeliteracy.ca/files/Glossary-FR.pdf>.

<http://abclifeliteracy.ca/files/SpendingPlanWorksheet-FR.pdf>.

<http://abclifeliteracy.ca/files/Financial%20Life%20Skills-FR.pdf>.

<http://abclifeliteracy.ca/files/WaysToBorrow-FR.pdf>.

<http://abclifeliteracy.ca/ressources-et-astuces>.

<http://www.fcacacfc.gc.ca/Fra/litteratieFinanciere/Pages/home/accueil.aspx>; <http://practicalmoneyskills.ca/fr/foreducators/lessonplans/index.php>.

<http://www.sosdevoirs.org/fiches/litteratie-financiere>.

<http://www.crif.cz/Novinky/Novinky/Pages/Osobn%C3%AD-bankrot>

<http://www.crif.cz/Novinky/Novinky/Pages/Osobn%C3%AD-bankrot%C4%8D%C3%ADslech.aspx>

http://ciselnik.artega.cz/vekova_struktura_obyvatel_cr.php

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Lingvistika>

file:///C:/Users/Bertl/Downloads/Narodni_strategie_financniho_vzdelavani_2010-1.pdf

PŘÍLOHA A

Didaktický výukový text

1. Banky a svět peněz

Pokud peníze nabudeme poctivě, hrozí nám, že jich pozbudeme jen v souvislosti s tím, že neznáme vše, co s penězi souvisí, a tato neznalost nás může ohrozit. A jak se s každou neznalostí vypořádat? Učením!

Nyní se pokusíme popsat konkrétní kroky – tedy to, na co si máme dát pozor a čeho se vyvarovat při nakládání s penězi.

První zásadou by mělo být, že nepřechováváme doma více peněz, než kolik potřebujeme na své běžné výdaje. Jak už bylo výše zmíněno, speciálním zařízením, které slouží k nakládání s penězi, je banka.

Založit banku není tak jednoduché. Ten, kdo tak plánuje učinit, musí státním orgánům prokázat poměrně značný objem kapitálu, který musí mít banka při svém startu k dispozici. Musí povolující orgán přesvědčit o svých odborných znalostech a zaručit se i za další klíčové zaměstnance budoucího bankovního podniku. Proto se dá skutečně oprávněně předpokládat, že dostane-li někdo povolení působit v České republice jako banka, byl mnohokrát, detailně a z různých úhlů pohledu prověřen.

Každá banka vynakládá své nemalé finanční částky na zabezpečení svěřených peněz. A nejde jen o vybudování nedobytného trezoru. Jde o ochranu informačního počítačového systému proti nežádoucím útokům, jde o pojištění bankovní činnosti.

První předpoklad tedy je svěřit své peníze bance, která je skutečně bankou, a která vaše peníze ochrání. Družstevní záložna či spořitelní družstvo není

banka! Tyto typy podniků pracují jinak, na jiném finančním i zákonném principu a vše, co v této knize bylo či bude o bankách napsáno, u těchto typů firem neplatí!

Tento fakt si ověříme nejlépe tak, že slovo banka musí být součástí názvu firmy – s jednou výjimkou: Česká spořitelna a. s. je bankou, i když to v názvu uvedeno nemá. Důvodem je zachování letitého a prověřeného názvu peněžního ústavu z doby, kdy zákon o bankách ještě neplatil.

PŘÍKLAD Č. 1

Manželé Novákovi potřebují nové auto. Oba vydělávají, ale přece jenom se jim zatím nepovedlo ušetřit celou potřebnou částku. Pan Novák jako hlava rodiny řeší, kde sehnat chybějící sumu. Při cestě do práce si všiml billboardu společnosti, která nabízí snadné a levné úvěry. Není to ale banka. Nemají žádné pobočky! Zájemce o úvěr navštíví obchodní zástupce firmy a dokonce osobně i zapůjčenu sumu přinese Novákovým domů. Co ale budou Novákovi dělat, když od svého věřitele budou něco potřebovat – jak a kde ho najdou?

Navíc v prospektu společnosti nabízející úvěry se nikde neobjevuje, kolik procent úroků Novákovi za svou půjčku uhradí a jaké sankce Novákovým hrozí, když nezaplatí třeba jen jednu splátku včas. Co když zpoždění s úhradou jen několik dnů bude stát Novákovy další peníze jako sankce? Paní Nováková pracuje u soukromníka, který občas nemá peníze a může se stát, že se výplata zpozdí.

Novákovi se proto rozhodli, že se půjdou zeptat do Žluté banky. Ta má pobočku v jejich městě, jejich otevírací doba Novákovým vyhovuje, za přepážkou jsou sympatické úřednice, těch se Novákovi nebudou bát na cokoli zeptat. Vezmou si úvěr tam! Souhlasíte s rozhodnutím Novákových?

Nemůžeme radit čtenáři, aby zvolil konkrétní typ účtu, na který by si měl své peníze uložit. To ale perfektně ovládají bankovní úředníci, kterých se na toto

neváhejte do detailu vyptat. Jsou tu koneckonců od toho! K tomu je však dobré vědět několik věcí, na které bychom si měli dát pozor:

Především chtějte vklad založit na vaše jméno. Ten je totiž ze zákona pojištěn. Pojištěny jsou všechny neanonymní vklady fyzických a právnických osob vedené v korunách i v cizí měně (tj. vklady na jméno, příjmení, adresu a datum narození nebo rodné číslo vkladatele – fyzické osoby, v případě právnických osob vklady na obchodní firmu nebo název, sídlo a identifikační číslo). Pojištění vkladu znamená, že když se s bankou cokoliv stane (shoří, uplave, zkrachuje), já jako vkladatel poměrně značnou část svého vkladu dostanu.

Dále je třeba uvažovat, na jakou dobu jsem ochoten se svých peněz vzdát, tedy jak dlouho je nebudu mít ihned k dispozici. Proto je dobré do banky uložit pouze část úspor, které skutečně nebude hned za měsíc potřebovat, na delší dobu, která je výhodná svým **ÚROČENÍM**.

Platí obecný princip, že na čím delší dobu bance své úspory svěřím, tím větší úrok mi banka nabídne. Úrok je můj výnos, který od banky dostanu – po sražení daně z úroku. Důvodem tohoto principu je ta skutečnost, že banka s penězi svěřenými jí na delší dobu lépe a výhodněji nakládá, vytvoří větší zisk, jehož část majiteli vkladu po odpočtu svých nákladů vyplatí (viz kapitola o bankách). Takovým typům bankovních účtů se říká termínované účty – podle toho, že si předem s bankou sjednám termín, kdy budu zase s penězi moci nakládat podle svého uvážení.

Část peněz, u kterých přesně nevím, kdy je budu potřebovat mít k dispozici, nechávám na **BĚŽNÉM ÚČTU**. Běžný proto, že z tohoto účtu hradím své běžné nákupy a běžně si tam posílám úložku, zpravidla mzdu.

Když mi banka nabídne k tomuto běžnému účtu bankovní kartu, zpravidla neváhám. Nechám si jen vysvětlit, zda jde o kartu platební či kreditní. Pozor! Někdy se objeví jiné či zavádějící názvy. Musím se tedy soustředit na to,

s jakým typem peněz banka při provedení operací nakládá. **PLATEBNÍ KARTA** pracuje tak, že odečítá z mé uložené hotovosti na mém běžném účtu to, co jsem utratil, když jsem touto kartou v obchodě platil. Za to si banka bere z mého účtu poměrně malé částky za technické provedení mých plateb za nákupy.

PŘÍKLAD Č. 2

Paní Veselá je už v důchodu. Rozhodla se, že už ji nebaví každého desátého chodit na poštu pro svůj důchod. Je to daleko a ty fronty... Od sousedky se dozvěděla, že si lze zařídit posílání důchodu na bankovní účet. Zašla tedy do Fialové banky, a. s., tam jí účet zřídili a nabídli jí k tomu bankovní platební kartu spolu s pojištěním. Za tuto službu bude platit částku pro ni přijatelnou. Nad pojištěním paní Veselá váhala. Pak jí ale bankovní úřednice vysvětlila, o jakou pojistku konkrétně jde. To se paní Veselá zalíbilo. Vzhledem k věku o pojištění už i uvažovala, ale netušila, že se to dá vyřídit takhle snadno. A navíc bude moci u sebe nosit málo peněz! Bude moci platit kartou v obchodech! Takže, když se jí ve městě něco zalíbí, nebude se muset na nákup vydávat opakovaně s potřebnou částkou peněz. A to heslo ke kartě – ten PIN – vždyť to jsou jen čtyři čísla! Ta si snadno zapamatuje.

KREDITNÍ nebo také **ÚVĚROVÁ KARTA** je zcela jiný a zpravidla i dražší případ. Tu mi banka vydá k účtu, kde žádná hotovost není. To znamená, že když touto kartou platím v obchodě, v tom okamžiku začínám čerpat úvěr, za který kromě technických poplatků platím i úrok! A ten mě může překvapit. Navíc tyto typy karet rády nabízejí obchodní řetězce či nebankovní subjekty, které mají mnohdy úroky značně vysoké.

Banky milují úvěr, rády získávají nové klienty tak, že jim prostě úvěr vnutí. Vždy, když mi někdo něco opakovaně nabízí a skoro vnucuje, jsem ostražitý. Tuto prodejní taktiku si musím umět „přečíst“ tak, že jde o produkt či službu, z nichž mají výhodu především ti, kdo je nabízejí.

PŘÍKLAD Č. 3

Pan Důležitý má u banky veden už poměrně dlouho běžný účet. Chodí mu na něj pravidelně jeho výplata, vybírat peníze z bankomatu se pan Důležitý také naučil.

Pan Důležitý rád cestuje. Nechce se mu vozit s sebou na své cesty peníze v peněžence v takovém množství, aby měl na zaplacení všeho jídla a ubytování. A co když objeví někde na výletě nějakou drahou knížku o místě své návštěvy, které si tak rád prohlíží!

Pan Důležitý šel proto do své banky, aby se poradil, jak na svých cestách platit bezhotovostně – kartou.

Na přepážce narazil pan Důležitý na nového bankovního úředníka – na pana Snaživého. Ten nepracoval v bance dlouho a chtěl své nové šéfy přesvědčit, že je zdatným úředníkem. Pana Důležitého vyslechl a rozhodl se mu nabídnout kartu kreditní. Ta je pro banku výhodnější, protože jejím užíváním a placením klient čerpá úvěr a bance tak následně hradí úroky z úvěru.

Panu Důležitému se jednání bankovního úředníka nelíbilo. Proč by měl mít jinou kartu, než jakou dosud měl a používal? Původně chtěl pan Důležitý upravit podmínky na své platební kartě tak, aby ji mohl používat všude – i v zahraničí, a teď by měl mít další kartu, která má nějakou úrokovou sazbu?! Úrok? To si tedy budu peníze půjčovat!!! Ale já mám peněz na účtu dost a ty mi na mé cesty po světě musí stačit.

Pan Důležitý kreditní kartu odmítl, požádal o zvýšení limitu pro výběr na své stávající platební kartě a měl tak na svých cestách postaráno o komfort i bezpečí své hotovosti v bance.

O úvěrech si budeme povídat později. Zůstaňme ještě chvíli u kreditních či úvěrových karet. Jejich vydání je zpravidla spojeno s podpisem smlouvy. Vždy se v takové smlouvě musím především podívat na cenu této služby – na úroky a další bankovní poplatky.

Bankovní poplatky za to, že kreditní kartu mám k dispozici, nebývají velké. Velkými by se ale mohly stát v okamžiku, kdy těchto typů karet přijmu více, když podlehnu prodejním nabídkám a budu mít v peněženke celou sadu kreditních karet. Hezky to vypadá, ale pokud jich mám tolik, že k nim už neznám potřebný **PIN** a skoro vůbec z nich nic nečerpám, je to zbytečný luxus, který mě stojí právě ony bankovní poplatky.

Velice výhodné je, když banka nabízí ke kreditní kartě službu, která se obvykle nazývá osvobození od úroků. Je to situace, kdy čerpám úvěr tím, že kreditní kartou zaplatím svůj nákup, ale bance peníze vrátím – zpravidla do jednoho měsíce od nákupu – a v tom případě banka za tuto krátkou půjčku žádnou úhradu úroku nepožaduje.

Vždy ale musím mít na paměti, že bych měl mít potřebnou hotovost k dispozici a nesmím zapomenout provést převod peněz na účet zřízený ke kreditní kartě. Používání takové kreditní karty je výhodné v okamžiku, kdy vím, že mám nebo zcela určitě budu mít na svém běžném účtu peníze v takové výši, abych mohl čerpání kreditní kartou uhradit. Zpravidla jde o část výplaty, kterou si nechávám na běžný účet posílat. Pak nesmím zapomenout dát bance pokyn k převodu úhrady z běžného účtu na účet kreditní karty tak, aby stihl onu lhůtu, kdy mi banka žádný úrok nebude účtovat.

Když na tuto lhůtu pro neúročení zapomenu, banka mě nijak neupozorní. Pro banku je prostě výhodné, když jí někdo dluží. Má z toho svůj zisk – úrok. A čím je období, kdy bance dlužíme, delší, tím více banka na úrocích získá.

Nyní se vraťme k výše zmíněné zkratce **PIN**. Co to znamená? Původní název byl převzat z angličtiny, ale česky jej můžeme přeložit jako **OSOBNÍ IDENTIFIKAČNÍ ČÍSLO**. Je to vlastně novodobá náhrada podpisu. PIN můžu vyťukat na klávesnici bankomatu, ale podpis ne. PIN můžu sdělit do telefonu při rozhovoru s bankovním operátorem, ale podpis opět ne. Podepisujeme jen dokumenty, které podepsat chceme, a podobně bychom měli zacházet i s PINem.

Používáme ho proto, jen když skutečně chceme něco osobně potvrdit. Proto si PIN nepoznamenáváme na kartu, nenosíme ho napsaný v peněženke. Když už si ho musíme poznamenat, nikdy tento soubor čísel neoznačujeme poznámkou „PIN“. Proč? Zcizí-li nám někdo peněženku, zpravidla tam najde i naše bankovní karty. Najde-li u nich ještě PIN, je cesta zloděje k našim penězům naprosto snadná! A banka peníze, i když nebyly z bankomatu vybrány námi, ale někým, kdo znal a zadal správný – ale se správným PINem, nevrací.

Minitest ke kapitole 1

1.1 Banka slouží:

- ☐ k ukládání a ochraně peněz vkladatelů,
správná odpověď
- ☐ k zasílání písemností,
chybná odpověď, k tomu složí pošta či podobná zásilková služba
- ☐ k půjčování peněz.
správná odpověď

1.2 Když se jedná o organizaci, kde je v názvu uvedeno „spořitelní družstvo“, jde i přesto o banku?

- ☐ ano

ne, jde o spořitelní nebo úvěrové družstvo, které nepodléhá přísné kontrole bankovního dohledu, vkladatel peněz se automaticky stává podílníkem družstva a je spoluzodpovědný za jeho fungování

o ne

správná odpověď

1.3 Když uložíte peníze do banky, bude k nim úrok:

o připočítáván,

správná odpověď, uložením peněz na účet v bance svěřuji bance tato peníze ke zhodnocení, za to mi banka úrok k uloženým penězům připočte

o odečítán.

chybná odpověď, uložením peněz na účet v bance svěřuji bance tato peníze ke zhodnocení, za to mi banka úrok k uloženým penězům připočte

1.4 Běžný účet slouží:

o k čerpání úvěru,

zde by se jednalo o správnou odpověď jen tehdy, pokud by banka na tomto účtu povolila debet – tj. čerpání prostředků na účtu „do mínusu“

o ke směně českých korun za cizí měnu,

nesprávná odpověď, ke směně hotovosti nemusí měněné peníze projít bankovním účtem

o k běžným platbám.

správná odpověď, na běžný účet mohou peníze přicházet (kreditní platby, např. uložení výplaty) i odcházet (debetní platby, moje úhrady)

1.5 Platební karta slouží:

- o k ukládání hotovosti na účet,
chybná odpověď, platební kartou peníze z účtu vybíráme
- o k prokázání totožnosti držitele karty,
chybná odpověď, k prokázání totožnosti slouží občanský průkaz nebo pas
- o k provedení výběru peněz, které má držitel karty na účtu.
správná odpověď, držitel karty provádí výběry z bankomatu nebo bezhotovostní úhrady v obchodě - vždy ze sumy peněz, které má na bankovním účtu

1.6 Kreditní nebo úvěrová karty slouží:

- o k čerpání úvěru, držitel platí penězi, které si od banky půjčuje,
správně, tímto typem karty si peníze od banky půjčujeme
- o k ukládání hotovosti na účet,
chybná odpověď, platební kartou peníze z účtu vybíráme
- o k prokázání totožnosti držitele karty.
chybná odpověď, k prokázání totožnosti slouží občanský průkaz nebo pas

1.7 PIN – osobní identifikační číslo – tj. přístup k bankovní kartě:

- o je nutné dopsat čitelně na kartu,
chybná odpověď, tento krok by naopak komukoliv cizímu umožnil nakládat s penězi na účtu
- o jde o důvěrný údaj, nejvhodnější je dobře si ho zapamatovat nebo zapsat na jiné místo, než ukládám kartu.
správná odpověď a doporučený bezpečný postup

V tomto minitestu bylo sedm otázek. Pokud jste udělali více než tři chyby, doporučujeme Vám vrátit se k této kapitole a znovu si ji přečíst.

2. K čemu slouží banka?

BANKA není institucí, kterou by si lidé vymysleli až v posledních letech. První bankovní domy najdeme už ve starém Řecku. Tehdy byly bankovní činnosti – především úschova peněz – spojeny s budovami chrámů. Mělo to svůj důvod: chrámy na rozdíl od běžných občanských staveb byly z architektonického hlediska zpravidla velmi dobře a pevně řešeny, a kromě toho tehdejší občany obávající se hněvu bohů by nikdy nenapadlo z chrámu cokoliv zcizit.

Právě z této doby pochází termín banka, který má původ v latinském slově "il banco". Význam toho slova je lavice nebo stůl, na nichž byly prováděny první finanční transakce.

Banka je zvláštním typem podniku. Na rozdíl od průmyslových či zemědělských podniků nic hmotného nevyrábí. Banka podniká v oblasti služeb. Jejím produktem je zprostředkování distribuce peněz tak, že od těch, co peníze mají, je převádí k těm, co je potřebují.

S rozvojem obchodu se rozšiřovaly i typy transakcí, které banky nabízely. Byla to směna jednoho typu peněz používaných v jednom státě za měnu jiného státu, ale také půjčování peněz – úvěrování.

První poskytování **ÚVĚRŮ** probíhalo tak, že dlužník předal bankéři zástavu (šperky, starožitnosti, cenné dokumenty) a za ně obdržel peněžní hotovost. Když půjčený obnos nevrátil dlužník bankéři včas ve sjednané lhůtě, už mu bankéř **neUVĚŘIL** – proto úvěr – a věc, na kterou mu byly peníze půjčeny (šperky, starožitnosti, cenné dokumenty), propadla bankéři a stala se tak jeho

majetkem. Tak banky postupně získávaly svůj kapitál, který dále půjčovaly novým dlužníkům.

V případě, kdy dlužník bankéři vrátil finanční hotovost řádně a včas, museli tehdejší finančníci najít nástroj, který by jim také přinášel zisk. A tak začali bankéři používat **ÚROK** – dnes se častěji setkáme se zkratkou **R.P.S.N.** (roční procentní sazba nákladů), která bude dále vysvětlena. V tomto případě jde o úrok nebo sazbu procent z úvěru.

Úrok i R.P.S.N. je peněžitá odměna za půjčení peněz. V podstatě je úrok cenou za půjčení peněz, za jejich využití dlužníkem. Je to tedy zisk, ze kterého banka financuje svůj provoz.

Když do banky uložím nějakou hotovost, banka mi při zpětném výběru této hotovosti vyplatí také úrok. Jedná se o úrok z vkladu. Ten mi banka vyplácí za to, že jsem se vzdal svých peněz a banka jako podnik zaobírající se peněžními operacemi s těmito penězi nakládá, zpravidla je půjčuje svým dlužníkům.

Banka musí při stanovování úroků dodržet jedno pravidlo: úrok z úvěrů je vždy vyšší než úrok z vkladů. Důvodem je rozdílné riziko, které banka podstupuje. Pro banku je vyšší riziko tam, kde peníze půjčuje. Co kdyby jí věřitel úvěr nesplatil? Když banka od střadatelů peníze shromažďuje jako vklady, míra rizika je daleko menší.

Úroky jsou vždy stanoveny jako procento z jistiny: z jistiny vkladu – to je suma, kterou do banky ukládáme – nebo z jistiny úvěru – to je částka, kterou si od banky půjčujeme. Vedle číselného údaje značky pro procento u nich najdeme zkratku **P. A.** nebo **R. P. S. N.** Obě zkratky mají podobný význam. **p. a.** je zkratka latinského výrazu „**p**er **a**nnum“ a znamená, že vyúčtování úroků se provádí jako roční. Jestliže je u číselného údaje sazby z úvěru sazba v procentech doplněna o zkratku **p. a.**, znamená to, že tolik procent bude připočteno k půjčené částce za rok jako cena za toto půjčení. Pozor! Banka si ale zpravidla neúčtuje jen úroky z úvěru!

R. P. S. N. je zkratka česká a znamená roční procentní sazbu nákladů a význam je shodný v tom, že úroky z úvěru se rovněž propočítávají za roční období ze sumy půjčené částky, ale číselný údaj procent doplněný zkratkou r. p. s. n. obsahuje i další poplatky banky, které svému dlužníkovi účtuje.

Roční přepočet úroků probíhá tak, že banka vypočte procentní sazbu např. z dlužené částky a podělí ji počtem dnů, po kterou dluh existuje. Tím je zohledněno, zda dlužím nějaký obnos měsíc nebo dva dny. Jde v podstatě o složitý výpočet, ale banky jsou v této činnosti tak kontrolovány, že těmto jejich výpočtům můžeme naprosto důvěřovat.

Důležité ale je, aby u úrokové sazby byly ony dvě výše uvedené zkratky. Nejsou-li tam, nebo jsou-li zcela jiné, nejde o roční úrok, ale např. o úrok denní, a ten by nás svou výší mohl nemile překvapit! Při jakýchkoliv pochybnostech o úročení se neváhejte zeptat zaměstnanců banky.

PŘÍKLAD

Paní Dobrá potřebovala koupit nové vybavení bytu. Byt si celý zrekonstruovala – na to jí její úspory stačily. Ale přece si do nového bytu nedá ten starý nábytek! Začala se proto rozhlížet po bankách, kde by si peníze na vybavení bytu půjčila. Potřebovala by 100 000 Kč.

***Zelená banka a. s.** nabídla paní Dobré úvěr okamžitě. V úvěrové smlouvě uvedla výši splátky jistiny 4 168 Kč po dobu 24 měsíců, úroková sazba činila 12 % p. a.*

*Paní Dobrá začala počítat: 12 % za rok – tzn. v prvním roce připlatím k úvěru zhruba 12 000 Kč ze 100 000 Kč. Dejme tomu, že za první rok splatím polovinu úvěru, takže v druhém roce zaplatím úrok 12 % už jen z 50 000 Kč - to je 6 000 Kč. Celkem bance zaplatím zhruba **18 000 Kč na úrocích navíc** (12 000 Kč první rok, 6 000 Kč druhý rok).*

Modrá banka a. s. měla svou nabídku jinou. V úvěrové smlouvě uvedla splátku jako součet jistiny i úroků ve výši 5 000 Kč po dobu 24 měsíců.

Paní Dobrá začala počítat znovu: 24 splátek po 5.000 Kč to je celkem 120 000 Kč. Chtěla bych si půjčit 100 000 Kč, tzn. 20 000 Kč dám bance na úrocích navíc.

20 000 Kč je přece víc než 18 000 Kč! Půjčím si od Zelené banky!

Minitest ke kapitole 2

2.1 Co je to úrok z úvěru?

- o je to cena za vyřízení písemností v bance
chybná odpověď, toto by nebyl úrok, ale bankovní poplatek za administrativní úkony
- o je to cena za půjčení peněz
správná odpověď, je to úhrada za to, že mi banka peníze půjčuje

2.2 Zkratka p. a. uvedená v souvislosti s úrokovou sazbou znamená:

- o pravidelná agregace
chybná odpověď, jde o pouhou shodu náhodně volených slov užitých ve zkratce
- o roční úrok
správná odpověď, je to značení způsobu úročení, propočítává za roční období ze sumy půjčené částky, tento údaj procent (doplněný zkratkou p. a.) neobsahuje další poplatky banky, banka je tedy může v další položce připočítat – např. za vedení úvěrového účtu.

2.3 Zkratka R. P. S. N. uvedená v souvislosti s úrokovou sazbou znamená:

- o roční procentní sazba nákladů
správná odpověď, význam je shodný jako u úroku, propočítává za roční období ze sumy půjčené částky, ale tento údaj procent (doplněný zkratkou R. P. S. N.) obsahuje i další poplatky banky, které svému dlužníkovi v této sumě účtuje – za vedení úvěrového účtu apod.
- o rozměr pro snadné násobení
chybná odpověď, jde o pouhou shodu náhodně volených slov užitých ve zkratce

V tomto minitestu byly tři otázky. Pokud jste udělali více než dvě chyby, doporučujeme Vám vrátit se k této kapitole a znovu si ji přečíst. Jde o náročný problém, opakování není žádná chyba!

3. Jak si vybrat banku?

Bank působí na českém trhu celá řada. Mají různé názvy – české i cizí, některé najdeme skoro v každém větším městě, některé ne. Vedle bank působí i řada tzv. nebankovních subjektů. Ty sice rovněž půjčují peníze nebo obstarávají splátkový prodej zboží, ale nejde o banky.

Pokud má firma v názvu slovo „banka“ nebo „spořitelna“, platí o těchto firmách vše, co uvádíme v této knize. Činnost bank a spořitelen je povolena a kontrolována státem, bankovním dohledem České národní banky, banky musí pravidelně předkládat různé výkazy, jejich účetnictví je podrobováno přísné kontrole auditorů. Pokud v názvu firmy slovo banka ani spořitelna není, jde o firmu podnikající podle běžných pravidel, ale chybí zde ona přísná bankovní kontrola a dohled. To neznamená, že by tyto nebankovní firmy byly všechny nespolehlivé, ale je potřeba dát si na více věcí pozor a nelze spoléhat na to, že jde o přísně kontrolovaný podnik

Když si vybíráme banku, musíme si nejprve odpovědět na otázku: Co od své banky budu chtít? K čemu všemu ji využiji?

Když neuvažuji o úvěru, ale potřebuji banku především k tomu, aby ochránila mé peníze, abych dostal bankovní platební kartu, kterou budu moci používat v husté síti bankomatů, hledám především takovou banku, která takovou službu nabízí, jejíž bankomaty vídám často.

Když mám dočasně nepotřebnou hotovost, kterou chci uložit na výhodný úrok, posbírám si informace a porovnávám úrokové sazby z vkladů. Vždy hodnotím procentní sazbu s nám již známými zkratkami p. a. nebo r. p. s. n. u vkladů na stejně dlouhý časový úsek. Tam, kde najdu vyšší číselný údaj, dostanu s největší pravděpodobností vyšší úrok.

Některé banky dnes nabízejí formu přístupu k bankovním operacím prostřednictvím internetu či mobilního telefonu. Jsou to moderní technologie a patří jim jistě budoucnost. Nebraňte se jim. Jen si ověřte, zda banka tyto služby dobře zajišťuje, zda se ke svému bankovnímu účtu dostanu, když zadám heslo, které je poměrně složité atd. Tak chráním své peníze proti nežádoucím zásahům.

Také je důležité, zda se jedná o banku, která má poměrně hustou síť svých poboček a najdeme ji tedy v každém větším městě, nebo se jedná o banku, jejíž personál tvoří obchodní zástupci pohybující se pouze v terénu. Pokud mi zástupce banky předá pouze telefonický či internetový odkaz a já jako klient banky nemám možnost obrátit se v případě potřeby na skutečnou bankovní kancelář, budu váhat. Banka bez stálého sídla a stálého zázemí je pro mě neznámým a neprůhledným partnerem.

Pokud se chci stát klientem banky, která existuje jen na internetu, měl bych získat co nejvíce možností, jak se mohu spojit se svým bankovním poradcem. Internetové stránky si dobře prohlédnu, abych zjistil, jak jsou aktuální, jak často jsou navštěvované, zda nejde o stránky nabízející především reklamu a ne možnost, jak se s bankou v případě potřeby spojit.

Pokud je mi poskytnuto telefonní číslo pro kontakt s bankou a toto číslo začíná devítkou, jedná se o reklamní a inzertní telefonní linku, jejíž užití velice citelně zatíží moji peněženku. Nabízí-li naopak banka pro kontakt telefonní číslo začínající osmičkou, jde o linku pro mě jako pro klienta bezplatnou a banka mi tak poskytuje skutečný servis.

Na tomto místě se také musíme věnovat citlivému a složitému tématu: „Jak si vybrat kvalitní banku?“ nebo také „Jak poznat nepoctivou banku?“. Rozhodně nemůže čtenář doufat, že naše rada bude konkrétní v tom smyslu, že zde nalezne jmenný seznam bank poctivých a laskavých ke svým klientům. Spíše se pokusíme upozornit na jevy, dle kterých můžeme opravdu usoudit, že námi vybraná banka bude pro nás ideální.

Dovolíme si vážené čtenáře varovat před finančními produkty, které jsou nabízeny „snadno a dostupně“. Pokud mi někdo půjčí peníze, aniž by mě jako svého dlužníka prověřil, viděl, zajímal se o mé příjmy, nepožadoval po mně žádné zajištění a záruky, s velkou pravděpodobností myslí jen na svůj zisk a výnos vznikající v okamžiku mého nesplácení.

Pro tyto typy nepoctivých financujících společností je typické, že svou pohledávku za dlužníkem, tedy mou půjčku či úvěr, prodají vymáhací společnosti. Ta sice zaplatí za tuto transakci určitou sumu, ale už plánuje, jak poměrně tvrdě zaútočí na mě jako na dlužníka a tak si obstará svůj nepoctivý výnos. Tyto firmy často používají razantní metody osobního vymáhání, uvalí na majetek dlužníka exekuci – tj. jeho nucený prodej, zatíží dluh vysokými sankčními úroky. Tyto úroky velmi rychle převyší částku, kterou jsme si na začátku půjčili.

Nucený prodej majetku dlužníka – exekuce – představuje proces, kdy je majetek zpeněžen v okamžiku, kdy si jeho majitel nemůže vybrat komu a za jakou cenu ho prodá. Často se v této souvislosti objevují spekulanti, kteří kupují původně hodnotný majetek za směšné ceny proto, aby si své zisky obstarali teprve dalším prodejem.

Také bychom rádi varovali všechny příjemce úvěrů a půjček před „rychlým“ sjednáním těchto obchodů. Pokud budoucí dlužník nemá dostatek času na detailní studium úvěrové smlouvy či smlouvy o půjčce, textu nerozumí nebo jej dokonce pro jeho „velikost“ nemůže ani přečíst, na jeho dotazy mu jsou poskytovány nekonkrétní či dokonce odmítavé odpovědi ... doporučujeme takové dokumenty nepodepisovat. Náš podpis je naše právo, nikoliv povinnost. Můžeme si vše rozmýšlet, jako dlouho sami uznáme a cítíme. Odvolání podpisu je vždy problematický a zdouhavý proces. Pokud nás někdo nutí ke kvapnému jednání, nestojí na naší straně, chce z našeho stresu vytěžit svůj nepoctivý zisk.

Toto samozřejmě neznamená, že každý, kdo chce s námi obchodovat rychle a chce nám vyjít vstříc, je naším nepřítelem a nepoctivým obchodníkem. Na finančním trhu se pohybuje mnoho společností, proto je pochopitelné, že se snaží získat si své klienty i rychlostí poskytovaných služeb. Platí ale, že pokud nám někdo brání v přemýšlení, chce nám peníze poskytnout za každou cenu bez jakéhokoliv zkoumání, za neobvykle nízkou cenu, měli bychom vždy uvažovat více a déle. Nic nás nebude stát, pokud se na našeho potencionálního věřitele poptáme u našich přátel a známých. Naše zbrklost a reakce na první oslovení toho, kdo nám peníze téměř vnucuje, by nás v budoucnosti mohla velice mrzet.

4. Vklady a úvěry

Banka je podnikem, který podniká se zbožím zvláštního typu – s penězi. To už víme. Proto mě nesmí jako klienta banky překvapit, že bance za její služby platím – úroky a bankovní poplatky či provize. Nyní si řekneme, jaký systém úroků a poplatků banky používají.

Všechny tyto typy úroků z vkladů podle zákona podléhají zdanění ve výši patnácti procent. Banka daň sama strhne a k částce na účtu nebo k částce vyplácené připíše již jen čistý výnos vkladu. Je zřejmé, že při malém zůstatku na účtu a nízké úrokové sazbě zdanění výnosy příliš neovlivní.

Jako vkladatel musím uvážit, zda se lhůta, na kterou peníze do banky uložím, nemůže změnit – zda peníze nebudu potřebovat dříve. Banka vám peníze musí vždy vrátit, ale je-li k tomu nucena vaším požadavkem dříve, než bylo sjednáno, účtuje si za to **POPLATKY ZA PŘEDČASNÝ VÝBĚR**. Když si tedy nejsme jisti, na jak dlouho peníze bance budeme moci svěřit, volíme buď vklad, který se neváže na konkrétní časové období – tam jsou ale úroky z vkladu zpravidla hodně malé – nebo volíme takovou banku, která má nízké poplatky za předčasný výběr. Tuto informaci vždy najdeme ve smlouvě o vkladu, kterou s bankou uzavíráme, ale pro jistotu se mohu zeptat zaměstnance banky.

I zde si dovolíme varovat čtenáře před společnostmi, které za vklad nabízejí svůj úrok z vkladů výrazně a několikrát převyšující úrok obvyklý – tj. úrok nabízený jinými společnostmi. Tyto „výhodné“ nabídky představují velké riziko. Banka vytváří svůj zisk také z toho, že námi uložené peníze dále investuje – zpravidla do nákupu cenných papírů: dluhopisů, akcií a podobných instrumentů. Není proto možné, aby těmito operacemi dosáhla obrovských zisků a vytvořila si tak zdroje na výplatu velmi vysokých úroků z vkladů. Proto ta společnost, která svou nabídku zhodnocení vkladu uvádí jako výrazně vyšší, s velkou pravděpodobností své sliby nedodrží a střadatel tak často o své úspory přijde, protože tyto peníze zmizí při finančních operacích, které jsou už od svého počátku chybně zamýšlené.

Když si chci peníze od banky půjčit, porovnávám informace o úrokové sazbě z úvěrů. Vždy hodnotím procentní sazbu s nám již známými zkratkami p. a. nebo r. p. s. n. u úvěrů na stejně dlouhý časový úsek. Banky si u úvěru často stanovují další poplatky – informace o nich musí být v bance veřejně přístupná, ale když ji nemohu najít, neváhám se na tyto další poplatky zeptat bankovního úředníka. Jde např. o platby za poskytnutí úvěru, za sepsání úvěrové smlouvy, za vedení úvěrového účtu apod.

Na co mi banka půjčí? Na cokoliv. Banky s ohledem na etické zásady nepůjčují na obchody se zbraněmi, s drogami apod. Ale to není náš případ. Banka při své úvaze, zda nám půjčí či nepůjčí peníze, zkoumá, zda je splatíme či nikoliv.

Chceme-li si půjčit od banky peníze na soukromé účely – na bydlení, na nákup bytového vybavení, auta, na studium – sjednáváme si **OSOBNÍ PŮJČKU**. Potřebujeme-li úvěr na podporu svého podnikání, jde o **PODNIKATELSKÝ ÚVĚR**.

V případě osobní půjčky bance dokládáme výši své mzdy, v případě podnikatelského úvěru dokládáme své podnikatelské zisky a výnosy. Hodnocení těchto záležitostí se zde věnovat nebudeme, to je věcí banky a mnohdy to podléhá bankovnímu tajemství. Jen si uvedeme několik zásad, které banky zcela určitě při hodnocení svých klientů berou v úvahu:

- Banky vždy hodnotí výši našich příjmů – ze zaměstnání nebo z podnikání. Platí obecná zásada, že čím více takových příjmů máme, tím vyšší částku si můžeme půjčit.
- Čerpáme-li u jiné banky úvěr, přiznejme to. Banky si své informace vyměňují.
- Pokud jsme už nějaký úvěr bance splatili, hovoří to v náš prospěch – byli jsme dobrými klienty!
- Pokud jsme už nějaký úvěr i u jiné banky čerpali a řádně ho nesplatili, snižuje to naši šanci na čerpání nového úvěru. Banky si své informace vyměňují.
- Pokud často střídáme zaměstnání, snižuje to naši šanci na poskytnutí úvěru.
- Pokud nemáme příjem ze zaměstnání, ale jen podporu v nezaměstnanosti, jsme na mateřské či rodičovské dovolené, nebo jsme příjemci invalidního či starobního důchodu, úvěr v podstatě nemůžeme dostat.
- Podnikáme-li a vykazujeme-li pouze ztrátu z podnikání, snižuje to naši šanci na poskytnutí úvěru.

Když nám banka peníze nepůjčí, je to smutný případ. Jsme naštvaní, máme zlost! Toto rozhodnutí banky zhatilo naše plány. Na banku nadáváme.

Na toto všechno v podstatě máme právo, ale.... Zásadní chybou by bylo vrhnout se nyní „do náruče“ nebankovního subjektu. Tam nám peníze půjčí vždy a ochotně. Měli bychom proto vyčkat, až odezní naše první negativní emoce spojené s odmítnutím naší žádosti, a pak bychom měli uvažovat o důvodech jeho odmítnutí. Některé tyto důvody můžeme řešit! Můžeme počkat, až budeme v zaměstnání delší dobu a plat se nám zvýší. Můžeme počkat, až se naše podnikání rozjede. Nebo můžeme bance nabídnout nějaké zajištění – o tom si řekneme více v následující části této kapitoly.

Odmítla-li banka půjčit nám peníze, udělala to proto, že nebyla přesvědčena o naší schopnosti splácet úvěr. Když ho nesplatíme, hrozí nám velké potíže plynoucí z účtování různých sankcí a vysokých poplatků, možná i exekuce. A to přece nechceme! Takže budeme brát rozhodnutí banky o neposkytnutí úvěru jako nepříjemný fakt, který nás ale v podstatě ochrání.

Nebankovní subjekt půjčuje peníze komukoliv, protože svůj zisk tvoří především sankcemi za nesplacení úvěru ve sjednaných částkách a lhůtách. Proto tyto firmy – zvláště ty nepoctivé – pracují s obrovskými sankčními úroky, s rychlými exekucemi, s násilným vymáháním splátek atd.

Nyní se vraťme k případu, kdy nám banka půjčku přislíbila. Banky mají právo u úvěru požadovat jeho **ZAJIŠTĚNÍ**. To je ochrana banky proti těm, kdo si peníze půjčí a už je bance nevrátí. Některé úvěry banka poskytuje bez zajištění, jiné pouze se zajištěním. Na čím delší dobu banka úvěr poskytuje, tím více je žádá zajistit.

Banky se řídí pravidlem míry zajištění. To je poměr hodnoty zajištění a sumy úvěru. Úvěry poskytnuté na dlouhou dobu musí být stoprocentně zajištěny.

Co banky považují za zajištění úvěru? Může to být hotovost. Zní to možná nelogicky, že si půjčím peníze a jejich vrácení bance zajistím jinými penězi. Ale mohu se dostat do situace, kdy jsem před časem měl dost peněz, které jsem uložil do banky na výhodný úrok na dobu pěti let. Jenomže auto, které nutně ke svému povolání potřebuji, přestalo sloužit a já si musím koupit nové. Mám vybrat peníze z vkladu? To ale přijdu o výhodný úrok (kvůli poplatkům za předčasný výběr). Peníze si tedy půjčím od banky a tento úvěr zajistím oním výhodným vkladem na pět let. Za úvěr sice bance zaplatím úroky, ale zároveň od ní dostanu úrok za vklad v původní nekrácené výši. Mám tedy nový vůz a zároveň finanční rezervu na příští podobné problémy.

Další možností zajištění je **RUČITELSKÉ PROHLÁŠENÍ**. Je to případ, kdy najdu někoho, kdo se zaručí. V případě, že já jako dlužník nebudu moci svůj dluh bance splácet, bude on splácet za mě. Tento ručitel musí splňovat doporučení, která jsme uvedli v předchozím textu. Musí především doložit, že má dostatek finančních zdrojů, aby úvěr případně splácel. Může to být zaměstnanec, může to být podnikatel.

Velice snadným a často používaným prostředkem k zajištění úvěru je **SMĚNKA**. Směnka je úvěrový cenný papír, obsahující zákonem přesně stanovené údaje, ze kterého vyplývá dlužnický závazek, který dává majiteli směnky nesporné právo požadovat ve stanovenou dobu stanovenou částku. Konkrétní forma naopak stanovena není: při splnění faktických náležitostí platí i směnka na pivním tácku. To znamená, že když někomu podepíšu směnku, potvrzuji tím svůj dluh a dávám věřiteli možnost v případě řádného nesplacení dluhu směnku rychle vymáhat. V případě takového vymáhání soud pouze přezkoumá, zda směnka splňuje formální náležitosti, a vydá platební rozkaz, příkaz k exekuci na majetek dlužníka. Soud tedy vůbec nezkoumá okolnosti vzniku a výši dluhu.

Zvláštním typem směnky je **BLANKOSMĚNKA**. To je směnka, která není zcela vyplněna. Zpravidla chybí údaj o výši dluhu. Této směnky se používá v případě, kdy se dlužná částka může měnit. Nic proti tomuto nástroji, ale vždy je třeba pozorně si přečíst přílohu k blankosměnce – tzv. **SMĚNEČNÉ VYPLŇOVACÍ**

PROHLÁŠENÍ. Tímto dokumentem dávám svému věřiteli právo doplnit do blankosměnky výši dlužné sumy. Tyto podmínky mohou být pro mě jako pro dlužníka velice nevýhodné. Proto je potřeba přistupovat k tomuto kroku s rozvahou, nenechat se k ničemu podobnému nutit, a není na závalu poradit se s právníkem nebo se zkušeným přítelem.

Mám-li nějaké cenné věci, jako jsou šperky, drahé obrazy, starožitnosti, nemusím je prodávat, abych měl dostatek finanční hotovosti. Hotovost mi půjčí banka, když jí tyto cennosti nabídnu do zástavy. Jde o zajištění formou **ZÁSTAVY VĚCI MOVITÉ**. Movitost je všechno, co není se zemí spojeno pevným základem. Banka tyto předměty ocení znaleckým posudkem a převezme je do své úschovy. Je-li úvěr bez problémů splacen, po jeho vyrovnání banka zástavu vrátí (nepoškozenou). Není-li úvěr splácen, banka zástavu prodá a úvěr uhradí z tohoto výnosu.

Velice častým případem je situace, kdy je úvěr zajištěn **ZÁSTAVOU NEMOVITÉHO MAJETKU**. Nemovitost je všechno to, co se nedá přemístit. Konkrétně je to pozemek nebo stavba, spojená se zemí pevným základem. Může se např. jednat o dům, chatu, garáž, zahradu, pole, louku, les, sad, park, rybník, pískovnu, zámek, továrnu, rozhlednu, altán atd. Může se také jednat o byt nebo nebytový prostor s bydlením spojený (např. sklepní kóje, komora či parkovací místo v podzemní domovní garáži).

K nemovitosti, kterou chci bance k zajištění úvěru poskytnout, společně s bankou zřídím zástavní právo – sepíšu s bankou zástavní smlouvu k nemovitému majetku. Zástavní právo slouží k zajištění úvěru pro případ, že tento dluh nebude včas splněn. V tomto případě pak banka nemovitost prodá a z takto získaných peněz splatí úvěr.

I tato zástava musí být oceněna soudním znalcem. Jeho práce a metody oceňování jsou poměrně složité, vycházejí však kromě jiného z několika zásad, které jistě pochopíme i my laici:

- Udržovaná budova má vyšší cenu než budova neudržovaná.

- Budova, kterou vlastní někdo jiný než ten, kdo vlastní pozemek pod budovou, má velmi nízkou cenu.
- Budova s pozemkem, přístupná komunikacemi, které vlastní někdo jiný, má velmi nízkou cenu.

Zástavní práva k nemovitostem se zapisují do **KATASTRU NEMOVITOSTÍ**. Po dobu existence zástavního práva nemohu se zástavou jako majitel volně nakládat. K prodeji, zapůjčení či k zajištění jiného úvěru mi musí dát souhlas banka, u které dlužím. Katastr nemovitostí je soubor údajů o nemovitostech obsahující jejich popis, soupis a geometrické a polohové určení.

Jeho součástí je evidence vlastnických a jiných věcných práv a dalších, zákonem stanovených práv k těmto nemovitostem. Je to zdroj informací, které slouží k ochraně práv k nemovitostem, pro daňové a poplatkové účely, k ochraně životního prostředí, zemědělského a lesního půdního fondu, nerostného bohatství, kulturních památek, pro rozvoj území, k oceňování nemovitostí, pro účely vědecké, hospodářské a statistické a pro tvorbu dalších informačních systémů. Je veden katastrálními úřady se sídly ve větších městech jako informační systém o území České republiky převážně počítačovými prostředky.

Zástavní právo je v katastru nemovitostí evidováno na základě zápisu zástavní smlouvy do katastru nemovitostí. Tento úkon banka požaduje realizovat před poskytnutím úvěru.

Po splacení úvěru, který byl zajištěn zástavou věci movité nebo nemovité, je důležité požádat banku o vydání **KVITANCE**. Kvitance je doklad o zaplacení úvěru. Je to dokument, na základě kterého mohu zase volně nakládat se zástavou jako její majitel, mohu ji prodat, půjčit, opět zastavit.

Na základě předložení kvitance katastrálnímu úřadu se provede výmaz zástavního práva v katastru nemovitostí.

Minitest ke kapitole 4

4.1 Když uložím peníze na termínovaný účet v bance, ale budu je potřebovat vybrat dříve, než jsem původně sjednal/a. Budu za tento předčasný výběr platit bance mimořádný poplatek?

- o ano, budu platit
správně, tato sankce by měla být uvedena ve smlouvě o vkladu
- o ne, nebudu platit
chybně, banka bude požadovat úhradu za to, že s vloženými penězi nemohla nakládat po původně sjednanou dobu

4.2 Co je to zajištění úvěru?

- o Je to pouhá formalita, nemá smysl se tímto zabývat a je potřeba bance v tomto smyslu důvěřovat.
chybná odpověď, nevěnování pozornosti tomuto nástroji se dlužník vystavuje nebezpečí, že banka prodá to, co jí dlužník jako zajištění svěřil – dům, byt, pozemek, cennosti, automobil apod.
- o Je to instrument, sloužící k pokrytí rizika banky v případě nesplacení.
správná odpověď - jde o zajišťovací instrument, který banka zpeněží (prodá) v okamžiku, kdy dlužník nemůže nebo nechce úvěr dále splácet.

4.3 Co je to směnka nebo blankosměnka?

- o Je to pouhá formalita, nemá smysl se tímto zabývat a je potřeba bance v tomto smyslu důvěřovat. Používala se především v minulosti.
chybná odpověď, nevěnování pozornosti tomuto nástroji se dlužník vystavuje nebezpečí, že banka předá směnku soudu a ten v poměrně rychlém řízení rozhodne o prodeji majetku dlužníka – domu, bytu, pozemku, cenností, automobilu apod.
- o Je to zvláštní instrument, sloužící k pokrytí rizika banky v případě nesplacení.

správná odpověď, nevěnování pozornosti tomuto nástroji se dlužník vystavuje nebezpečí, že banka prodá nebo předá směnku soudu a ten v poměrně rychlém řízení rozhodne o prodeji majetku dlužníka – domu, bytu, pozemku, cenností, automobilu apod.

4.4 Když je na nemovitosti (pozemku, domu, bytu, jiné stavbě) zřízeno zástavní právo, mohu sám bez vědomí banky tuto nemovitost prodat či darovat?

- o Mohu, nemovitost je stále moje.

chybná odpověď, pokud je na nemovitosti zřízeno zástavní právo, musím mít ke každému nakládání s touto nemovitostí souhlas zástavního věřitele – banky

- o Nemohu.

správná odpověď, pokud je na nemovitosti zřízeno zástavní právo, musím mít ke každému nakládání s touto nemovitostí souhlas zástavního věřitele – banky

V tomto minitestu byly čtyři otázky. Pokud jste udělali více než dvě chyby, doporučujeme Vám vrátit se k této kapitole a znovu si ji přečíst. Jde o dlouhou kapitolu, opakování není žádná chyba!

5. Jak číst bankovní výpisy?

Mám-li u banky zřízen účet, musím mít možnost dozvědět se, co se na tomto účtu děje, kolik peněz tam mám, kolik a jaké úhrady byly z účtu provedeny, jaké částky na účet přišly, kolik poplatků si banka z účtu strhla.

K tomu slouží **VÝPIS Z BANKOVNÍHO ÚČTU**. Díky rozvoji moderní techniky máme dnes možnost obdržet od banky výpis papírový, ale i elektronický. Výpis se pořizuje z účtu běžného, úvěrového i spořicího. Papírový výpis dostávám do své poštovní schránky. Elektronický výpis dostávám do své e-mailové schránky,

na displej svého mobilního telefonu. Odesílání papírového výpisu je zpravidla dražší – banka s jeho pořízením, vytištěním, uložením do obálky a odesláním má více práce a stojí ji to více peněz, než je tomu u elektronického výpisu, který se pouze odešle na adresu, kterou bance jako její klient zadám. Doručení elektronického výpisu je velice rychlá záležitost. Mohu tak mít informace o svém účtu v podstatě ihned, když se na účtu něco změní.

Banka nabízí svým klientům interval, v jakém chtějí být výpisem informováni o stavu svého účtu. Měsíční výpis mi banka doručí vždy jednou za měsíc, týdenní výpis mi banka doručí vždy jednou za týden – a to i v případě, kdy se na mém účtu skutečně nic neudálo. Nebo si mohu zvolit odesílání bankovního výpisu „po pohybu“. V tomto případě jsem informován vždy, když na mém účtu proběhne nějaký pohyb (když mi nějaké peníze přijdou nebo naopak odejdou).

Každá banka používá jiný vzhled výpisu z bankovního účtu, ale zpravidla tam nalezneme tyto údaje s tímto významem:

Název a číslo účtu: z tohoto údaje poznám, zda jde o účet běžný, spořicí nebo úvěrový. Číslo účtu je přidělováno jako jedinečné – nikdo jiný ho tedy nemá. Je to velice důležité číslo, které musím uvést při každé finanční operaci. Všechna čísla účtů v České republice mají shodnou formu. Vlastní číslo účtu je tvořeno čísly, popřípadě čísly a pomlčkami a údajem za lomítkem. Číslo za lomítkem bývá někdy označováno jako **směrový kód banky** a je to čtyřmístný údaj, který slouží k nasměrování úhrad z jedné banky do druhé a můžeme ho přirovnat k poštovnímu směrovacímu číslu používanému na běžných poštovních obálkách.

Počáteční zůstatek účtu je údaj, který uvádí stav hotovosti našeho účtu před tím, než se na účtu začaly zaúčtovávat položky, který tento výpis uvádí. (Jde tedy o historický údaj.)

Konečný zůstatek účtu je suma peněz, která je na účtu po zaúčtování všech položek, které výpis uvádí.

Kreditní obrat nebo také **obrat ve prospěch účtu** jsou sumy, které byly na účet připsány ve prospěch, jako plusové položky. Jde o peníze, které na účet přišly.

Debetní obrat nebo také **obrat k tíži účtu** jsou položky, které byly z účtu odepsány, které z účtu odešly, které jsem zaplatil.

Každá položka na účtu bývá spojena s několika údaji. Samozřejmostí je suma položky – údaj v korunách nebo v měně, ve které je účet veden. Zcela běžně mohu mít účet v eurech, dolarech či v jiné měně. Ke každé položce patří povinně konstantní symbol, variabilní symbol, může být připojen i symbol specifický.

Konstantní symbol (často zkracován na **KS**) je číselný údaj o nejvýše deseti znacích. V praxi konstantní symbol sestává maximálně ze čtyř číslic (kratší symboly se někdy zleva doplňují nulami), přičemž je pevně stanovena množina hodnot, kterých může nabývat, a jejich význam. Konstantní symbol identifikuje účel platby. Je uváděn proto, aby bylo možno sestavovat statistické přehledy o druzích plateb. Při úhradách konstantní symbol uvádí ten, komu má být zapláceno. Pokud ho neznám, v bance systém konstantních symbolů ovládají a poradí mi. K určení konstantního symbolu musím vědět, o jaký druh platby (nájemné, pojistné apod.) se jedná.

Variabilní symbol (ve zkratce **VS**) může mít maximálně 10 znaků a skládá se jen z číslic. Ze zákonů neplynou žádná další omezení na jeho použití, v obchodním styku se však používá zpravidla pro uvedení čísla faktury. V jiných případech, kdy je třeba jednoznačně identifikovat plátce – fyzickou osobu, je zde uvedeno rodné číslo (zvláště při platebním styku s obecními úřady, bytovými družstvy apod.), pro identifikace právnické osoby se uvádí IČ (při platebním styku s finančním úřadem apod.). I zde platí, že pokud variabilní symbol neznám, v bance mi poradí.

Používání **specifického symbolu** (zkráceně **SS**) je užitečné ve všech případech, kdy může upřesnit variabilní symbol. Je definován jako maximálně desetimístný číselný řetězec, obsahující pouze čísla v intervalu 0-9, přičemž i nuly na začátku symbolu jsou platné.

Použití konstantního a variabilního symbolu je povinné, použití specifického symbolu povinné není.

Technické vybavení některých bank umožňuje, aby výpis obsahoval i údaje o tom, kdo mi poslal peníze nebo komu jsem je poslal já. Pokud to není technicky možné, pak se při rozlišení toho, o jakou platbu konkrétně šlo, orientuji podle výše popsaného systému symbolů.

Položky typu úrok, poplatek bance, provize bance musí být v textu výpisu přesně slovně označeny.

Na konci výpisu pak bývá uveden souhrnný přehled, jaké poplatky banka z účtu strhla.

Datum platby je úřední údaj, kdy byla platba skutečně provedena. Pozor! Když předám pokyn sankce k úhradě v pátek odpoledne, zpravidla úhradu provede až v pondělí dopoledne. A to může být někdy již pozdě! V takovýchto případech je pak důležité, který den podle údaje na bankovním výpisu byla úhrada skutečně provedena. Bankovní výpis je úřední a účetní doklad.

Minitest ke kapitole 5

5.1 Kreditní obrat na bankovním účtu znamená, že jde o částky, které:

- o Byly na účet připsány, na účet přišly, zvýšily zůstatek účtu.

správná odpověď

- o Byly z účtu odečteny, z účtu odešly, snížily zůstatek účtu.

chybná odpověď, to by se jednalo o obrat debetní

5.2 Konstantní symbol na pokladech k převodu peněz uveden být:

o Nemusí.

chybná odpověď – bez tohoto údaje banka platbu neprovede

o Musí.

správná odpověď

V tomto minitestu byly jen dvě otázky. Pokud jste udělali chyby, doporučujeme Vám vrátit se k této kapitole a znovu si ji přečíst. Nejde o dlouhou kapitolu a její zopakování není žádná chyba!

6. Osobní účetnictví – co to je? Jak jej vést?

V účetnictví sledujeme finanční toky. Jako každý tok, má i finanční tok svůj počátek, svůj pramen. U většiny z nás je tímto pramenem naše výplata, naše mzda. Ta ovšem může být buď hrubá, nebo čistá.

HRUBÁ MZDA obsahuje na rozdíl od mzdy čisté něco navíc. To „navíc“ jsou v našem případě platby na zdravotní pojištění, na sociální pojištění a záloha na daň z příjmů. Hrubá mzda je ono číslo, které je s námi sjednáno ve mzdovém výměru, tedy v dokumentu, který musíme vedle pracovní smlouvy obdržet v každém zaměstnání jako oficiální příslib toho, co nám bude zaměstnavatel vyplácet.

Pro zaměstnavatele jde o závazný příslib, za jehož případné nedodržení mu hrozí poměrně přísné trestní sankce. Vyplácení mzdy však znamená, že se i my zaměstnanci budeme chovat v zaměstnání tak, jak je od nás vyžadováno.

Byla by ale chyba brát výši hrubé mzdy za něco nedotknutelného, zaručeného. Hrubá mzda se zpravidla skládá z minimálně dvou částí: z mzdového základu

a z nadtarifní složky – osobní ohodnocení nebo různé příplatky, např. za práci ve směnách, o svátcích, v noci atd. O všechno, co ve mzdovém výměru není nazváno mzdový základ, mohu přijít, když nesplním stanovené podmínky. Tuto část mzdy – nepovinnou část – mi zaměstnavatel vezme, když nebudu řádně pracovat, když budu dělat chyby, budu mít neomluvenou absenci atd. Může nastat i případ, kdy se zaměstnavatel dostane do finančních obtíží a na výplatu této složky mzdy nebude mít dost finančních prostředků.

To, co tvoří mzdový základ, mi zaměstnavatel může odebrat, aniž by k tomu potřeboval můj souhlas. Jen mi to musí oznámit dříve, než sáhne k takovým opatřením.

Změna základní mzdy je složitější. Může k ní dojít, pokud jako zaměstnanec přestanu být schopný vykonávat práci, která byla ohodnocena původní sazbou základní mzdy. S touto změnou musím vždy souhlasit. Může jít o případ, kdy jsem tak zvaně povýšen, začnu zastávat práci složitější a odpovědnější – a za to mi právem náleží vyšší mzda.

Může nastat i smutnější případ. Bylo mi odebráno osobní ohodnocení v důsledku mnou zaviněných opakovaných chyb, ale já jsem se tím nepoučil a byl mi snížen mzdový základ. I s touto změnou musím vždy souhlasit. A pokud se ani tentokrát nepoučím, je chyba asi někde ve mně...

Jak už bylo uvedeno, obsahuje hrubá mzda platby na zdravotní pojištění, na sociální pojištění a zálohu na daň z příjmů. Co to znamená?

Platby na zdravotní pojištění slouží jako příjem veřejného zdravotního systému. V podstatě tento příjem odchází do zdravotních pojišťoven, které z těchto zdrojů proplácejí náklady na zdravotní péči. Zdravotní péči vyhledám, když jsem nemocen, tedy když nevydělávám, protože neodvádím žádnou práci. Čerpám ale peníze ze zdravotního pojištění tím, že mě lékař ošetřil, že jsem dostal léky,

jejichž celou cenu jsem nehradil, a dostávám alespoň nějaké peněžní prostředky za dobu nemoci, kdy nemohu dostat svou mzdu.

Z plateb na zdravotní pojištění je hrazena i zdravotní péče těch, kteří ještě nemohou nebo už nemohou pracovat: děti, studenti, důchodci a ti, kteří nemají práci. Zaměstnaní tak těmto skupinám obyvatelstva solidárně přispívají na jejich zdravotní náklady.

Další úhradou a součástí hrubé mzdy je platba na sociální pojištění. Opět jako zaměstnanec přispívám do společného balíčku peněz, které jsou ale tentokrát vypláceny mým spoluobčanům ve formě sociálních dávek. Konkrétně se jedná o platby na starobní a invalidní důchody, podpory v nezaměstnanosti, dávky v sociální nouzi atd. V obou zmíněných případech jde o princip sociální solidarity – jako zaměstnanec přispívám na sociální dávky nynějším potřebným a věřím, že až já budu v situaci, kdy nebudu moci pracovat, budou zase jiní pracující přispívat např. na výplatu mého důchodu nebo na mé zdravotní výdaje.

Další významnou součástí hrubé mzdy je zálohová platba na daň z příjmů. Každý příjem musí být zdaněn a daně jsou staré jako lidstvo samo. První zmínku o placení daní našli historici ve starověkých athénských záznamech již ve 4. století před naším letopočtem. Už v těchto historických dobách – a platí to i dnes – přispíval občan platbou daně na chod státu. Z našich daní je hrazeno školství, část nákladů na kulturu, náklady na státní správu – na policii, vojsko atd. Každý z nás tyto státní služby více nebo méně užívá, proto na ně jako občané musíme svými daněmi přispívat.

Když od hrubé mzdy odečteme platbu na zdravotní pojištění, na sociální pojištění a odečteme i platbu daně z příjmů, vypočteme **ČISTOU MZDU**. To je suma, kterou mám k dispozici, kterou dostanu vyplacenu nebo mi ji zaměstnavatel převede na můj účet. Čistou sumu musím znát, když si plánuji, co si pořídím, zaplatím, nakoupím.

Každý z nás má tzv. **POVINNÉ PLATBY**. To jsou úhrady, které musím zaplatit. Jde např. o platby nájemného, platby za plyn a elektřinu, platby na mé další pojištění (na úraz, pojištění bytu, pojištění dětí), splátky půjček, které již čerpám atd. Když tyto úhrady neprovedu, nezaplatím, většina těch, komu mám platit, má své úhrady ošetřeny sankcemi. To znamená, že když nezaplatím včas, bude mi moje úhrada zvýšena o pokutu, penále, sankční úrok.

Když ani tuto zvýšenou, zdraženou, platbu nezaplatím, může být na můj majetek uvalena exekuce. Exekuce spočívá většinou ve vymožení peněžitě částky od *povinného* (dlužníka) pro *oprávněného* (věřitele), případně donucení ke splnění jiné povinnosti. V České republice se rozlišují výkony rozhodnutí, které provádějí soudy samy, a exekuce, které provádí samostatní soudní exekutoři, ovšem na základě předchozího pověření soudu. Kromě toho své vlastní exekuce mohou provádět i finanční a další úřady.

Když si tedy budu chtít spočítat, zda si mohu pořídit něco dalšího finančně náročného, nemohu začít svou úvahu od hrubé mzdy – tu do ruky či na účet nedostanu. Nemohu začít ani od čisté mzdy, protože zcela určitě již z této čisté mzdy něco platím. Musím začít počítat od **DISPONIBILNÍHO ZŮSTATKU**, tedy od částky, která mi skutečně zbude, když všechny své povinné platby uhradím. I tak musím ale uvažovat, že tento zůstatek nemohu celý a ihned utratit. Co když se něco v domácnosti rozbije (pračka, lednička, auto) nebo co když nedosáhnu svého obvyklého čistého příjmu (budu nemocen, zaměstnavatel mi nevyplatí celou mzdu)? Vždy je potřeba uvažovat s určitou finanční rezervou. Vždy je potřeba mít na účtu něco, co mě ochrání před výpadkem mých příjmů.

PŘÍKLAD

Manželé Jan a Jana Šikovní jsou spolu krátce. Ona je zdravotní setra, ale teď je na rodičovské dovolené s jejich malým synkem, pan Šikovný pracuje jako záchranář v nemocnici. Manželé touží po malém rodinném domku. Jeden ideální skutečně našli, ale museli by zaplatit 2 miliony korun.

Manželé vzali papír a tužku a začali sepisovat příjmy a své povinné platby. Nejprve příjmy. Pan Šikovný dostává na účet pravidelně 20 000 Kč. Na účet, je to tedy čistý příjem. Z tohoto příjmu platí nájemné a inkaso v jejich současném bytě. Dále si platí úrazové pojištění, protože při práci záchranáře se může ledacos přihodit. Paní Šikovní má rodičovský příspěvek 5 000 Kč. Tyto údaje si manželé takto přehledně vypsali:

Jan – čistý měsíční příjem.....20 000 Kč

Jana – rodičovská – měsíčně.....5 000 Kč

tj. čisté příjmy měsíčně..... 25.000 Kč

nájemné – měsíčně.....-6 000 Kč

INKASO – měsíčně.....-3 000 Kč

Jan – úrazové pojištění -měsíčně..... -800 Kč

jídlo – měsíčně..... -8 000 Kč

drogerie, plínky – měsíčně.....-2 000 Kč

oblečení – za rok 24 000 Kč – tj. měsíčně..... 2 000 Kč

tj. výdaje měsíčně..... -21 800 Kč

Manželům Šikovným tedy zbývají **disponibilní měsíční zdroje ve výši 3 200 Kč** (25 000 – 21 800 Kč).

Ač se Jan snažil sebevíc, banku, která by jim půjčila úvěr s měsíční splátkou ve výši jejich měsíčních disponibilních zdrojů 3 200 Kč, nenašel. Manželé se tedy rozhodli nákup domku odložit na dobu, kdy se Jana vrátí do práce a zvýší tak příjmy rodiny. Sumu 3 200 Kč se manželé rozhodli pravidelně ukládat na stavební spoření, aby se jejich sen – bydlet v domku – splnil dříve.

Ve vztahu k účetnictví domácnosti se nabízí jedna stará pravda: šetřit, šetřit, šetřit ... Každý má svá přání a touhy, ale skutečnost, že si všechno materiální pořídím hned a bez ohledu na své finanční možnosti, mě může v budoucnu velmi nemile překvapit. Mít finanční rezervu znamená být připraven na nemoc, ztrátu zaměstnání, poškození či ztrátu majetku atd. Mít finanční rezervu znamená, že se nemusím bát o svou budoucnost.

Minitest ke kapitole 6

6.1 Hrubou mzdu ...

- o Dostanu na účet, mohu s touto sumou počítat ve svých plánech.

Chybná odpověď. Z hrubé mzdy částky bude odečtena platba na zdravotní a sociální pojištění, popř. další povinné úhrady. Po odečtu těchto položek vzniká čistá mzda – tuto částku na účet či v hotovosti dostanu.

- o Nedostávám na účet.

Správná odpověď. Z hrubé mzdy bude odečtena platba na zdravotní a sociální pojištění, popř. další povinné úhrady. Po odečtu těchto položek vzniká čistá mzda – tuto částku na účet či v hotovosti dostanu.

V tomto minitestu byla jen jedna otázka. Pokud jste udělali chybu, doporučujeme Vám vrátit se k této kapitole a znovu si ji přečíst.

7. Co je to leasing

Jako LEASING je v českém prostředí označován finanční produkt, kterým je možné financovat pronájem většinou movité věci. Tedy ne domu, ale automobilu, stroje či nějakého dovybavení pro domácnost nebo pro podnikání. U leasingu rozlišujeme pronajímatele – zpravidla leasingovou společnost nebo banku – a nájemce, který si předmět leasingu pronajímá. Tyto dvě strany spolu uzavřou leasingovou smlouvu.

Leasing je charakterizován především vazbou na financovaný předmět. Leasing se objevil v ČR teprve po roce 1989 a má za sebou několik let poměrně rychlého rozvoje. Existuje několik druhů leasingu, obvykle rozlišujeme finanční leasing a operativní leasing.

Leasing nabízejí leasingové společnosti nebo banky. Kromě leasingu nabízejí v poslední době leasingové společnosti i další produkty jako spotřebitelský úvěr, splátkový prodej apod. Pro leasingovou společnost tyto produkty představují vyšší riziko, a jsou proto většinou dražší než finanční leasing.

Základním typem leasingu je **FINANČNÍ LEASING**, kdy financovaný předmět je po celou dobu majetkem leasingové společnosti a teprve na konci leasingu – po vyrovnání všech splátek nájmu – přechází vlastnictví pronajatého předmětu na zákazníka.

Vlastnictví předmětu financování významně snižuje riziko leasingové společnosti. Ta má v případě řádného nesplácení pronájmu v ruce silný nástroj. V případě řádného nesplácení může být užívání nespláceného pronajatého předmětu považováno v podstatě za krádež.

Výhodou operativního leasingu je, že riziko odcizení nebo zničení při havárii je kryto havarijním pojištěním, které obstarává leasingová společnost. Toto pojištění může mít nižší sazby než individuální pojištění, protože leasingová společnost může s pojišťovnou sjednat lepší sazby vzhledem k celkově větším objemům sjednaných pojistek, než je tomu u jednotlivce.

Kromě pojištění předmětu je možné rovněž pojistit riziko nesplácení z důvodu ztráty pracovní schopnosti, ztráty zaměstnání apod. Toto by mělo být starostí toho, kdo si leasing sjednává, tedy nájemce. Při sjednávání leasingu je proto dobré informovat se na možnosti a podmínky tohoto typu pojištění v leasingové společnosti.

OPERATIVNÍ LEASING je dalším typem leasingu. Operativní leasing se od finančního leasingu liší zejména tím, že předmět nájmu (nejčastěji vozidlo)

zůstává ve vlastnictví leasingové společnosti i po skončení smlouvy. To znamená, že operativní leasing se používá v tom případě, kdy chci využívat nějaké zařízení, ale neuvažuji o jeho koupi. Proto je tento typ leasingu využíván hlavně živnostníky a drobnými podnikateli.

Minimální délka operativního leasingu je 12 měsíců, maximální délka je 60 měsíců.

V souvislosti s leasingem se můžeme setkat s požadavkem na složení akontace. **AKONTACE** je vlastně forma zálohy. V leasingové smlouvě ji najdeme uvedenou v procentech – jako podíl z celkové hodnoty pronajímané věci nebo jako podíl z celkového objemu splátek, které se zavazují splácet.

Akontaci hradíme jako samostatnou položku nebo formou první splátky, která je o částku akontace navýšena.

Akontace je vlastně pojistkou leasingové společnosti, že budeme leasing splácet řádně a včas.

PŘÍKLAD

Pan Statečný začíná s podnikáním. Pro svou živnost potřebuje malý užitkový vůz pick-up. Nejprve uvažoval o úvěru, ale úvěr by velmi zatížil jeho firmu hned v počátku. Když úvěr, tak raději na nákup sídla firmy.

Pan Statečný se nakonec po všech úvahách rozhodl pro operativní leasing. Tzn., že bude splácet automobil po relativně krátkou dobu. Když se mu v podnikání nebude dařit tak, jak si představuje, leasing ukončí a nebude mít starosti, co s automobilem.

Když se po čase rozhodne pro hypotéku na nákup budovy, kde jeho firma sídlí, leasingové splátky nijak neovlivní rozhodování banky o poskytnutí úvěru. Kdyby už měl na nákup automobilu úvěr, banka by asi s poskytnutím dalšího úvěru na nemovitost váhala.

Minitest ke kapitole 7

7.1 Když si pořídím nějaký předmět na leasing, mohu jej prodat před ukončením leasingu?

o Nemohu.

správná odpověď, leasingem získaný předmět je až do úplného splacení v majetku toho, kdo ho k leasingu poskytl a nikoliv toho, kdo leasing splácí

o Mohu.

chybná odpověď, leasingem získaný předmět je až do úplného splacení v majetku toho, kdo ho k leasingu poskytl a nikoliv toho, kdo leasing splácí

V tomto minitestu byla jen jedna otázka. Pokud jste udělali chybu, doporučujeme Vám vrátit se k této kapitole a znovu si ji přečíst.

8. Co je to hypotéka?

Hypoteční úvěr neboli **HYPOTÉKA** je úvěr určený občanům i firmám. Vždy musí být zajištěný zástavním právem k nemovitosti na území ČR. Obvykle se jako **ZÁSTAVA** využívá financovaná nemovitost, ale není to podmínkou, ručit lze i jiným objektem.

Za **NEMOVITOST** považujeme to, co se nedá přemístit. Je to tedy pozemek nebo stavba, spojená se zemí pevným základem. Může se konkrétně jednat o dům, chatu, garáž, zahradu, pole, park, rybník, byt nebo nebytový prostor.

Zástavní právo patří mezi věcná práva k věci cizí a slouží k zajištění dluhu pro případ, že dluh nebude dlužníkem včas a řádně splacen. Zástavou je v případě hypotéky vždy pozemek, byt či dům, které z hypotéky kupujeme nebo opravujeme. Zástava musí být vždy v majetku dlužníka – toho, kdo bude hypotéku čerpat. Banky ale souhlasí i s případy, kdy berou do zástavy

nemovitost jiné osoby, ne dlužníka. V tom případě ale musí tento majitel se zástavou písemně souhlasit.

Zástavní právo vzniká na základě zástavní smlouvy, pravomocného rozhodnutí soudu nebo ze zákona. Zástavní právo se zapisuje do katastru nemovitostí – stejně jako změna majitele nemovitosti.

Zástavní věřitel – tzn. banka či úvěr poskytující společnost – je oprávněn zástavu držet a má vůči dlužníkovi právo na náhradu nákladů, které by bance v souvislosti s držením zástavy vznikly.

Dlužník především nesmí se zástavou činit nic, čím by došlo ke zhoršení hodnoty zástavy. Bez souhlasu banky ji nesmí prodat, poškodit, zanedbat nutnou údržbu, nesmí ji ani darovat.

Pokud by dlužník přestal bance splácet hypotéku, banka zástavu – nemovitost – prodá a z výnosu tohoto prodeje splatí dluhy, které u ní dlužník má. Na překážku tohoto prodeje není ani případ, kdy dlužník v domě koupeném z hypotéky bydlí. I tak může být dům prodán a je jen na novém majiteli, jak se zachová k původním nájemníkům.

Prodej nemovitosti v tomto případě je proveden zpravidla v dražbě. Nevýhodou tohoto postupu je skutečnost, že cena takto prodaného domu je zpravidla nižší, než si dlužníci představují. Důvodem je to, že jde o nucený prodej. Banka zpravidla chce nemovitost prodat za každou cenu, protože pokud peníze z prodeje nepostačí na úhradu všech dluhů, vymáhá banka zbylou sumu opět po původním dlužníkovi. (Samotný prodej nemovitosti nemusí vždy pokrýt výši dluhu.)

V případě problémů se splácením hypotéky lze s bankou dohodnout i postup, kdy je dům (na který byla hypotéka poskytnuta) prodán další osobě spolu s hypotékou. Původní dlužník sice přijde o dům, ale i o povinnost hypotéku splácet. Nový dlužník se stal majitelem domu, a proto hypotéku splácí bance on.

Minimální výše hypotéky je zpravidla 100.000 Kč. Maximální výše není omezena, je ale limitována výší hodnoty zastavované nemovitosti, kterou stanovuje smluvní odhadce banky. Banky či úvěrové společnosti v současnosti poskytují hypotéku až do 100 % této hodnoty. Mají ale právo chránit se proti změně hodnoty nemovitosti, což se projevuje tím, že neposkytnou hypotéku v plné výši odhadnuté hodnoty nemovitosti a nutí tak dlužníka, aby se na koupi nemovitosti sám finančně podílel.

Hypotéka je zatížena úrokem stejně jako každý jiný úvěr. U hypoték jde o specifický typ úročení, který souvisí s tzv. anuitou. **ANUITA** (z lat. *annus* = roční) je konstantní platba po smluvené období. Obvykle se jedná o pravidelnou měsíční splátku úvěru.

Jedná se o platbu, která je složena ze splátky jistiny (z částky, kterou jsem si od banky půjčil) a z úroku. Její výše je ve zvoleném období neměnná, plynule se mění pouze poměr mezi splátkou jistiny a úrokem. Zpočátku je vyšší podíl úroku a menší podíl splátky jistiny. Na konci doby splatnosti se poměr obrací - splácím větší podíl jistiny a menší podíl úroku.

PŘÍKLAD

Manželé Pilní si vzali hypotéku na koupi bytu pro dceru. Vše zdárně proběhlo a banka stanovila splátku hypotéky na 14 000 Kč měsíčně po dobu 15 let. Dcera studovala vysokou školu, a když studia dokončila a stala se samostatnou i ve své profesi, rozhodla se úvěr na svůj byt začít sama splácet. O této skutečnosti se pochopitelně musela předem dohodnout s bankou (jde o změnu dlužníka hypotéky). A při této příležitosti chtěla vědět, kolik činí zbytek jejího dluhu, zda by nebyla schopná splatit jeho celou sumu např. ze svého stavebního spoření.

Chybně si spočetla, že když rodiče spláceli 10 let měsíčně 14 000 Kč (10 let x 12 měsíčních splátek x 14 000,- Kč), splatili již 1 680 000 Kč. Protože šlo o hypotéku splácenou anuitou, byl v pevné splátce 14 000 Kč měsíčně započten i úrok a celkem rodiče splatili na jistinu „jen“ 1 000 000 Kč.

Rodiče skutečně bance splatili oněch 1 680 000 Kč, ale z této velké sumy šel na úhradu jistiny 1 milion korun, zbytek byl použit na úhradu bankovních úroků.

Pokud je hypoteční úvěr čerpán postupně, splácí se nejprve pouze úrok z vyčerpané částky, a to až do doby, než je vyčerpan celý úvěr. Po ukončení čerpání začne dlužník hypoteční úvěr splácet měsíčními splátkami, které již obsahují jistinu a úrok.

Sumu poskytnuté hypotéky dlužník od banky „do ruky“ zpravidla nedostane. Hypotéka se čerpá bezhotovostně – banka převede peníze z hypotéky prodávajícímu. Když je z hypotéky hrazena oprava domu, peníze z úvěru jsou převáděny firmě, která opravu provádí na základě faktur předložených bance.

Vzhledem k zástavě nemovitosti je úrok u hypotéky nižší než u většiny ostatních úvěrových obchodů. Úroková sazba je zpravidla pohyblivá, ale je možno ji na dobu 1 až 15 let zafixovat, tzn. dohodnout s bankou časovou lhůtu, kdy se úroková sazba nebude měnit. Tu je třeba dobře uvážit. Pokud je doba nejistá a dají se očekávat různé změny v oblasti stability ekonomiky v rámci celé společnosti, je lepší volit delší dobu, kdy se úrok nemění. Pokud se naopak ekonomice daří a lze očekávat i snižování úrokových sazeb, lze doporučit kratší dobu neměnnosti úroku.

Banky mnohdy nabízejí svým klientům tzv. kombinovanou hypotéku – tj. hypotéku kombinovanou s investičním životním pojištěním. Jde o takový typ hypotéky, kdy klient bance splácí nejen úroky, ale formou části splátky investuje do svého životního pojištění. Je to produkt, který chrání dlužníka pro případ, že by po dobu splácení hypotéky byl dlouhodobě nemocen, nebo případně zemřel.

Předhypoteční úvěr je typ úvěru, který je určen pro financování investic do nemovitostí. Je poskytován v čase před hypotečním úvěrem. Dlužník ze zdrojů předhypotečního úvěru koupí do svého majetku nemovitost, na kterou mu banka poskytne hypoteční úvěr teprve po koupi této nemovitosti. Je tak naplněna podmínka vázat hypotéku na nemovitost ve vlastnictví dlužníka. Předhypoteční úvěr je zpravidla dražší než hypotéka, ale je poskytován na

krátkou – přechodnou – dobu. Když se dlužník stane majitelem nemovitosti, banka hypotéku použije k splacení předhypotečního úvěru. Dlužník pak splácí bance klasickou hypotéku v obvykle dlouhé době a za obvykle nižší úrok.

Na co všechno je potřeba myslet, když žádám o hypotéku? Hypotéka je dlouhodobý dlužnický vztah a souvisí s poměrně velkými objemy peněz, které vkládám zpravidla do objektu svého bydlení či podnikání.

To, že mi banka hypotéku schválí, znamená, že v okamžiku poskytnutí hypotéky je banka přesvědčena, že právě teď jsem schopen začít hypotéku splácet. Budu toho ale schopen i za pět deset let? Budu i po několika letech zdravý? Budu mít i po několika letech takové povolání, kde budu mít takovýto výdělek?

Splátky hypotéky bývají pro běžného občana poměrně vysoké. Po určitou zpravidla krátkou dobu jsem schopen tuto zátěž „vydržet“. Ale zcela zákonitě po několika letech nastane situace, kdy budu vedle domu, na který jsem hypotéku použil, potřebovat nové auto, budu chtít jet na dovolenou, budu muset dětem platit studium. Když koupím dům, po čase budu potřebovat i peníze na jeho běžnou údržbu, na jeho dovybavení, na jeho vylepšení.

PŘÍKLAD

Manželé Bystří uvažují o hypotéce na koupi domu, mají dvě děti ve věku 10 a 14 let. On je ekonom – vysokoškolák, ona je zdravotní sestra. Oba jsou zdraví, žádné finančně náročné záliby nemají. Rádi jezdí k moři.

Pan Bystrý provedl tuto úvahu. Banka určila splátku hypotéky na koupi domu na 16 let ve výši 16 000 Kč měsíčně. Celkem tedy manželé bance zaplatí (16 let x 12 měsíců x 16 000 Kč) 3 072 000 Kč.

Manžel má měsíční čistý příjem 30 000 Kč, manželka má měsíční čistý příjem 18 000 Kč. Zdroje na splátky po celou dobu trvání hypotéky činí 9 216 000 Kč. To sice vypadá příznivě, ale...

Měsíční výdaje domácnosti činí: elektřina 1 000 Kč, potraviny 15 000 Kč, náklady na auto 3 000 Kč, životní pojištění a pojištění domu 1 000 Kč, náklady na školu dětí 2 000 Kč, drobné opravy v domě 1 000 Kč, drogerie 2 000 Kč, různé další drobné neurčitelné výdaje 1 000 Kč. To představuje za měsíc celkem 26 000 Kč, za rok 312 000 Kč, za dobu úvěrového vztahu (16 let) 4 992 000 Kč, ale vzhledem k růstu cen budeme raději z opatrnosti počítat s částkou 5 200 000 Kč.

Nyní od příjmů celé rodiny za dobu trvání hypotéky 9 216 000 Kč odečteme náklady rodiny 5 200 000 Kč. Rozdíl činí 4 016 000 Kč. Tento zůstatek je vyšší než náklady na celou hypotéku (3 072 000 Kč).

Proto si Manželé Bystří mohou hypotéku dovolit. Na oblíbenou, ale skromnější dovolenou u moře jim časem jistě zbude. Problém by nastal v případě dlouhodobější nemoci jednoho z manželů. To mohou řešit životním pojištěním.

Minitest ke kapitole 8

8.1 Když si pořídím nějaký předmět z peněz z hypotéčního nebo předhypotéčního úvěru, mohu jej prodat před ukončením splacení tohoto úvěru?

o Mohu.

chybná odpověď, s majetkem pořízeným z hypotéčního či předhypotéčního úvěru mohu až do úplného splacení úvěru nakládat jen se souhlasem banky, která tento úvěr poskytla

o Nemohu.

správná odpověď, s majetkem pořízeným z hypotéčního či předhypotéčního úvěru mohu až do úplného splacení úvěru nakládat jen se souhlasem banky, která tento úvěr poskytla

8.2 Když je mi ke koupi nabízena nemovitost, u které je ve výpise z katastru nemovitostí zapsáno zástavní právo ve prospěch banky ...

- o Nic to neznamená, jde o údaj zajímavý jen katastrální úřad.

chybná odpověď, musím se zajímat o to, jaké dluhy jsou s předmětnou nemovitostí spojeny, pokud bych nemovitost koupil/a, přejdou tyto dluhy z hypotéčního úvěru na mě

- o Nemovitost mohu koupit, ale se zvýšeným rizikem.

správná odpověď, musím se zajímat o to, jaké dluhy jsou s předmětnou nemovitostí spojeny, pokud bych nemovitost koupil/a, přejdou tyto dluhy z hypotéčního úvěru na mě

V tomto minitestu byly jen dvě otázky. Pokud jste udělali chybu, doporučujeme Vám vrátit se k této kapitole a znovu si ji přečíst. Problematika hypotéčních úvěrů je složitá.

PŘÍLOHA B

Minislovníček odborných finančních pojmů

AKONTACE

souvisí zpravidla s leasingem nebo splátkovým prodejem, je to forma zálohy placená buď samostatně, nebo jako součást první leasingové o akontaci navýšené splátky

ANUITA

z lat. annus, tj. roční, konstantní platba po smluvené období je složena ze splátky jistiny a úroku, její výše je ve zvoleném období neměnná, mění se pouze poměr mezi splátkou a úrokem, kdy zpočátku je vyšší poměr mezi úrokem a splátkou jistiny, na konci doby splatnosti se poměr snižuje

BĚŽNÝ ÚČET

účet vedený u banky, který slouží k tomu, aby tam docházely běžné příjmy (výplata) a odcházely z něj běžné úhrady (nákupy, pojištění, nájemné) neslouží k poskytování úvěru ani k dlouhodobému spoření

ČISTÁ MZDA

mzda, která zbude po odečtu povinných plateb na zdravotní pojištění, na sociální pojištění a na zálohu daně z příjmů

DEBETNÍ OBRAT

součet plateb, které byly z účtu odepsány, odešly z něj, které jsme zaplatili

DISPONIBILNÍ ZŮSTATEK

částka, kterou mám k dispozici po zaplacení všech povinných plateb

ELEKTRONICKÁ FORMA PENĚZ

takové peníze nemám v peněžence, je to suma peněz na mém účtu

EXEKUCE

neboli vykonávací řízení je nucený výkon rozhodnutí soudu, spočívá většinou ve vymožení peněžité částky od dlužníka pro věřitele, případně v donucení ke splnění jiné povinnosti

FINANČNÍ LEASING

druh finančního pronájmu, kdy pronajímaný předmět je po celou dobu pronájmu vlastnictvím leasingové společnosti majetkem nájemce se stává až po zaplacení všech sjednaných splátek

HRUBÁ MZDA

částka, která je se mnou coby zaměstnancem sjednána jako odměna za práci obsahuje platby na zdravotní pojištění, na sociální pojištění a na daň z příjmů, zaměstnanec ji vlastně nikdy skutečně na účet či v hotovosti neobdrží

HYPOTÉKA

hypoteční úvěr (neboli hypotéka) je úvěr určený fyzickým i právnickým osobám vždy musí být zajištěný zástavním právem k nemovitosti na území ČR: obvykle se jako zástava využívá financovaná nemovitost, ale není to podmínkou, ručit lze i jiným objektem

KATASTR NEMOVITOSTÍ

soupis všech nemovitostí – staveb a pozemků je to veřejně přístupný seznam, vede jej katastrální úřad sídlící ve větším městě

KONSTANTNÍ SYMBOL

souvisí s platebním stykem, číselný údaj, který je povinný, určuje druh platby, dozvíme se ho u příjemce mé platby nebo v bance

KREDITNÍ KARTA

karta, kterou si od banky půjčuji peníze, za tuto půjčku platím bance úrok

KREDITNÍ OBRAT

součet všech plateb na účtu, které tam byly připsány, které tam přišly, které mi někdo zaplatil

KVITANCE

potvrzení banky, že úvěr byl splacen

LEASING

forma pronájmu movitosti (auta, předmětu, zařízení)

NEMOVITOST

z lat. immobilitas to, co se nedá přemístit – je to pozemek nebo stavba, spojená se zemí pevným základem, může se tedy např. jednat o dům, chatu, garáž, zahradu, pole, park, rybník, byt nebo nebytový prostor.

OPERATIVNÍ LEASING

druh finančního pronájmu, kdy pronajímaný předmět je po celou dobu pronájmu i po skončení splácení vlastnictvím leasingové společnosti

OSOBNÍ PŮJČKA

půjčka, kterou čerpá nepodnikatel, slouží k nákupu věcí a služeb pro domácnost

P. A.

= per annum, roční úroková sazba, neobsahuje další bankovní poplatky

PENÍZE

nástroj, který umožňuje výměnu zboží a služeb

PIN

osobní identifikační číslo, kód, kterým potvrzují některé bankovní operace důvěrný údaj!

PLATEBNÍ KARTA

karta, kterou platím z peněz, které mám na účtu, nejde o úvěr, bance platím jen nízké poplatky za jednotlivé platby

PODNIKATELSKÝ ÚVĚR

půjčka, kterou čerpá podnikatel na nákupy zboží a služeb souvisejících s jeho podnikáním

POPLATEK ZA PŘEDČASNÝ VÝBĚR

vztahuje se k bankovním vkladům – hradím ho bance, když si peníze z vkladu vyberu dříve, než bylo sjednáno

POVINNÉ PLATBY

částky, k jejichž úhradám jsem se zavázal a které hradím ze své čisté mzdy, pokud je neuhradím, hrozí mi finanční sankce

PŘEDCHŮDCI PENĚZ

předměty, kterými se platilo za výměnu zboží a služeb, když se lidstvo na penězích ještě nesjednotilo – kamínky, valounky zlata, šátečky

R. P. S. N.

= roční procentní sazba nákladů, tj. roční úroková sazba + další bankovní poplatky

RUČITELSKÉ PROHLÁŠENÍ

forma zajištění úvěru za dlužníka se zaručí ten, kdo v případě neschopnosti dlužníka bude úvěr splácet

SMĚNNÝ POMĚR

poměr, ve kterém se zboží směňovalo, když ke směně nebyly používány peníze (např. kolik masa člověk dostal za pytel zrní) směnný poměr určuje množství vynaložené práce

SPECIFICKÝ SYMBOL

souvisí s platebním stykem, nepovinný údaj, identifikuje platbu, vyžaduje ho ten, komu má být placeno

TRH

místo, kde se střetává nabídka zboží s poptávkou po zboží, obchoduje se zde

ÚROK

cena peněz, v případě úvěru ho platím bance, v případě vkladu ho od banky dostávám

ÚVĚR

půjčka, dlužník si půjčuje, věřiteli je úvěr splácen

VARIABILNÍ SYMBOL

souvisí s platebním stykem, povinný údaj, identifikace platby, uvádí ho ten, komu má být placeno, zpravidla je to číslo faktury, dozvím se ho u příjemce mé platby nebo v bance

VÝPIS Z BANKOVNÍHO ÚČTU

elektronický nebo papírový přehled o tom, co se na bankovním účtu stalo

ZAJIŠTĚNÍ

souvisí s úvěrem, banka zajištění prodává, když dlužník úvěr řádně nesplácí

ZÁSTAVA MOVITÉHO MAJETKU

souvisí se zajištěním úvěru, jde o cennost, která je bance předána do úschovy při vzniku úvěru, a kterou banka prodá, nesplácí-li dlužník řádně úvěr

ZÁSTAVA NEMOVITÉHO MAJETKU

souvisí se zajištěním úvěru, jde o stavbu či pozemek, které banka prodá, nesplácí-li dlužník řádně úvěr

